

JAAAR 2009 **VERSLAG**

Algemeen Pensioenfonds KLM

Voorwoord

Voor u ligt het verslag van het Algemeen Pensioenfonds KLM over het boekjaar 2009. Het jaarverslag heeft een gewijzigde opzet ten opzichte van voorgaande jaren. Met name het bestuursverslag is geactualiseerd en een nieuw onderdeel is de beleidsmatige samenvatting bij de kerncijfers. Verder kreeg het verslag een nieuwe vormgeving.

Het afgelopen jaar kende meerdere gezichten. In het eerste kwartaal van 2009 was het nog volop crisis op de financiële markten. Vanaf maart begon het herstel, aanvankelijk nog aarzelend. Reden voor het bestuur om een voorzichtig beleid te blijven voeren. In de tweede helft van het jaar zette het herstel door, al bleef sprake van volatiliteit op de markten. Op de datum van vaststelling van dit jaarverslag is opnieuw sprake van onrust op de financiële markten. Voor een aantal Europese landen dreigt een financiële crisis. Gevolg hiervan is een daling van aandelenkoersen en de langetermijnrente. Deze ontwikkelingen vormen aanleiding voor verscherpte bewaking van de financiële positie van het fonds.

In het verslagjaar is veel aandacht besteed aan evaluatie en onderzoek naar mogelijkheden tot een betere beheersing van het balansrisico. Op dat gebied zijn belangrijke stappen gezet, waardoor de soliditeit van het fonds verder is verbeterd.

Het fonds sloot het jaar af met een positief resultaat. Gezien de financiële positie kon per 1 januari 2010, net als voorgaande jaren, volledige indexatie van pensioenaanspraken en -uitkeringen plaatsvinden.

Het bestuur dankt al degenen die zich in het afgelopen jaar hebben ingezet voor het fonds.

Amstelveen, 27 mei 2010

Het bestuur van het Algemeen Pensioenfonds KLM

Arend de Jong
vicevoorzitter

Gerard Lagendaal
vicevoorzitter

4 Personalia

6 Algemeen

- 6 Doelstelling
- 6 Inhoud en kenmerken van de pensioenregeling
- 8 Organisatie

11 Kerncijfers

12 Samenvatting van de gebeurtenissen in het verslagjaar

15 Bestuursverslag

- 17 Externe ontwikkelingen
- 26 Algemeen bestuurlijke zaken
- 40 Pensioenregeling en uitvoering
- 41 Beleggingen van het fonds
- 50 Het financiële beleid
- 55 Risicomanagement
- 59 Bevindingen van de visitatiecommissie
- 60 Reactie van bestuur
- 62 Verantwoordigsorgaan

65 Jaarrekening

- 67 Balans per 31 december
- 68 Rekening van baten en lasten
- 69 Kasstroomoverzicht
- 70 Toelichting algemeen
- 80 Toelichting op de balans
- 100 Toelichting op de rekening van baten en lasten

112 Overige gegevens

- 112 Financiële opzet
- 112 Bestemming van het resultaat
- 113 Actuariële verklaring
- 115 Accountantsverklaring

117 Bijlagen

- 120 Deelnemersbestand
- 122 Ontwikkelingen 2000 – 2009

Personalia

stand per 27 mei

Bestuur

Voorzitter

Drs. D.J.D. Dees

Benoemd door de werknemers

Drs. J. van den Brink
P.A. van Gent
H. Kroezen
Mr. I. Slikkerveer
Mw. drs. L.F.A.M. Jansen (plv.)
B.H. van der Wal (plv.)

Benoemd door KLM

A.W. Gerritsma
Drs. A.R. de Jong RC,
vicevoorzitter
Drs R. Smit RC
R. Kies
Mw. drs. G.E. van der Landen
P.M. Schelvis RA

Benoemd door de pensioengerechtigden

G.K.R. Lagendaal,
vicevoorzitter
T.H. Woltman
F. Bevers (plv.)

Secretaris

Drs. E.J.J. Voorhoeve

Directeur

Drs. B.A.A.M. van der Stee

Compliance officer

Drs. D.J.D. Dees

ALM-Commissie

Voorzitter

G.K.R. Lagendaal

Leden

P.A. van Gent
Mw. drs. G.E. van der Landen
Drs. A.R. de Jong RC
H.D. Nota (deelnemersraad)
W. Stijnman (deelnemersraad)
P. Kuiken (deelnemersraad)

Audit Committee

Voorzitter

P.A. van Gent

Leden

R. Kies, Algemeen Pensioenfonds
KLM
R.C. Koster, Pensioenfonds
KLM-Cabinepersoneel
P.M. Schelvis RA, Algemeen
Pensioenfonds KLM
L. van Munster, Pensioenfonds
Vliegend Personeel KLM

Overige deelnemers

Mr. drs. T.G.A. Keijzers RBA,
uitvoeringsorganisatie
Drs. E.J.J. Voorhoeve,
uitvoeringsorganisatie
J. Hoogendam,
Uitvoeringsorganisatie

Beleggingsadvies-**commissie****Voorzitter**

Drs. H.H. van der Koogh

Leden

Prof. dr. C.E. Beckers
 Mw. prof. dr. M.W. Donders
 Dr. C.L. Dert
 Prof. dr. P.M.A. Eichholz

Vertegenwoordigers

P.A. van Gent
 Drs. A.R. de Jong RC
 G.K.R. Lagendaal (plv.)
 Mw. drs. G.E. van der Landen

Communicatie-**commissie****Voorzitter**

A.W. Gerritsma

Leden

F. Bevers H. Kroezen
 R. Kies B.H. van der Wal

Commissie**Pensioenzaken**

F. Bevers

P.A. van Gent

A.W. Gerritsma

Verantwoordings-**orgaan****Benoemd door
de werknemers**

Drs. W. van Huis MIF
 E.J. Reurich
 J.J.N. Walter, voorzitter

**Benoemd
door KLM**

M.J. Besseling RA
 Drs. E.R. Swelheim RC
 Drs. G. Woelders RC, vicevoorzitter

**Benoemd door de
pensioengerechtigden**

Drs. J.H. Kas
 E.J. Kruseman
 Drs. ing. J. Schaatsbergen

Deelnemersraad**Benoemd door
de werknemers**

M.A. Berkhemer
 M. Leistra
 H.D. Nota, vicevoorzitter
 N. van der Plas

M.K.M. Ritsema, secretaris
 Mw. L.A. Silvis
 W. Stijnman
 F.A.G. van der Voort van der Kleij

**Benoemd door de
pensioengerechtigden**

J. Bakker
 F.P. de Freitas Rodrigues
 P. Kuiken, tweede secretaris
 F.H. Reder, voorzitter

Visitatiecommissie

Drs. D. del Canho

Drs. W. van Ettinger

Mr. H. Nijssse, voorzitter

Accountant

KPMG ACCOUNTANTS N.V., Amstelveen

Actuaris

MERCER Certificering B.V., Amstelveen

Uitvoeringsorganisatie

Blue Sky Group B.V., Amstelveen

Algemeen

Doelstelling

De Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM stelt zich ten doel het efficiënt en effectief uitvoeren van de pensioenregeling, die is overeengekomen tussen de partijen in het arbeidsvoorwaardelijk overleg. Het bestuur voert hiertoe een solide financieel beleid en toetst of afspraken in overeenstemming zijn met de wet- en regelgeving.

Inhoud en kenmerken van de pensioenregeling

De pensioenregeling van het fonds geldt voor alle werknemers in een grondfunctie met een dienstverband dat onder de KLM-cao valt en daarmee gelijkgesteld. De deelnemers nemen een deel van de financiering voor hun rekening via een deelnemersbijdrage. De pensioenregeling kent de volgende pensioensoorten:

- > **Ouderdomspensioen.** Het fonds kent twee regelingen voor ouderdomspensioen. Een middelloonregeling voor deelnemers geboren op of na 1 januari 1950 en een eindloonregeling voor deelnemers geboren voor 1 januari 1950. Deelnemers die op 31 december 2005 deelnemer waren in het fonds hadden de keuze om tijdelijk tot 1 januari 2011 pensioen op te bouwen op basis van een eindloonregeling, daarna geldt opbouw op basis van de middelloonregeling.

In de *middelloonregeling* wordt het ouderdomspensioen gebaseerd op het gemiddeld over de gehele loopbaan verdiende salaris. Jaarlijks bouwt de deelnemer 2,25% over de nettopensioengrondslag op. Het totaal bereikbare pensioen is de som van het pensioen dat elk jaar over de in dat jaar geldende pensioengrondslag is opgebouwd. De reguliere pensioenleeftijd is in deze regeling 65 jaar. Een vervroegde pensioenleeftijd en deeltijdpensioen zijn onder voorwaarden mogelijk.

In de *eindloonregeling* wordt het ouderdomspensioen gebaseerd op het laatstverdiende salaris. Jaarlijks bouwt de deelnemer 1,75% van de nettopensioengrondslag op. De reguliere pensioenleeftijd is 63 jaar. Een flexibele pensioenleeftijd en deeltijdpensioen zijn onder voorwaarden mogelijk.

- > **Ploegendienstpensioen** wordt opgebouwd door deelnemers die in ploegendienst werken. Dit pensioen is een aanvulling op het ouderdomspensioen. Het ploegendienstpensioen gaat tegelijk met het ouderdomspensioen in.
- > **Prepensioen en overbruggingspensioen.** Deze pensioenen gelden alleen voor degenen die geboren zijn vóór 1950 en deelnemer waren op 31 december 2005. De prepensioenregeling biedt deze deelnemers de mogelijkheid om op de leeftijd van 61 jaar en

6 maanden te stoppen met werken. Overbruggingspensioen wordt uitgekeerd vanaf de ingangsdatum van het ouderdompensioen tot de 65-jarige leeftijd. Het bestaat uit een AOW-vergoeding van maximaal 70% van de franchise en een premiecompensatie¹.

- > **Nabestaandenvoorzieningen.** Het fonds kent de volgende voorzieningen voor nabestaanden van deelnemers en pensioengerechtigden:

Een **nabestaandenpensioen** ter hoogte van 70% van het ouderdompensioen dat tot aan het moment van overlijden is opgebouwd.

Een **facultatief nabestaandenpensioen** voor een extra dekking die ervoor zorgt dat het nabestaandenpensioen bij overlijden 70% van het bereikbare ouderdompensioen en ploegdienstpensioen bedraagt. De deelnemer en de partner kunnen gezamenlijk van deze verzekering afzien.

Een **Anw-hiaatpensioen** dat voorziet in een aanvullende uitkering aan de nagelaten partner van een deelnemer of gepensioneerde. Net als bij het facultatief nabestaandenpensioen kunnen de deelnemer (of gepensioneerde) en de partner gezamenlijk van het Anw-hiaatpensioen afzien.

- > **Wezenpensioen** voor kinderen tot de 18-jarige leeftijd. Bij het volgen van een opleiding waarvoor recht op studiefinanciering bestaat, wordt het wezenpensioen uitgekeerd tot de 27-jarige leeftijd (middelloonregeling) dan wel tot de 25-jarige leeftijd (eindloonregeling).
- > **Arbeidsongeschiktheidspensioen** gaat in geval van volledige arbeidsongeschiktheid na twee jaar arbeidsongeschiktheid in. Bij gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid gaat het pensioen in wanneer de loongerelateerde WGA-uitkering op grond van de Wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen (WIA) eindigt en de WGA-vervolguitkering ingaat. De deelnemer ontvangt het arbeidsongeschiktheidspensioen zolang de arbeidsongeschiktheid duurt, maar uiterlijk tot de normpensioendatum.
- > **Aanvullend pensioen.** Dit is een beschikbare-premieregeling waarbij de premie direct wordt omgezet in aanspraken op ouderdompensioen. Vanaf 1 januari 2006 worden geen nieuwe verzekeringen meer afgesloten voor het aanvullend pensioen.

Indexering (toeslagverlening)

Het fonds streeft ernaar om de opgebouwde pensioenaanspraken op grond van het aanvullend pensioen en de middelloonregeling jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de lonen, volgens de cao van het grondpersoneel. Voor ingegane pensioenen en premievrije aanspraken streeft het fonds ernaar om deze jaarlijks aan te passen aan de

¹ Premiecompensatie is een vergoeding voor het verschil in te

betalen premies volksverzekeringen vóór en na de 65-jarige leeftijd.

geschoonde prijsindex. Het bestuur beslist jaarlijks in hoeverre pensioenrechten en pensioenaanspraken worden aangepast. Dit betekent dat geen recht op indexatie bestaat en dat het niet zeker is of en in hoeverre er in de toekomst indexatie kan plaatsvinden.

Organisatie

Het fonds heeft de juridische vorm van een stichting en wordt bestuurd door een bestuur. Binnen het fonds bepaalt het bestuur als hoogste orgaan het beleid. Het bestuur is bevoegd tot het nemen van besluiten die betrekking hebben op het fonds en de daarmee verbonden handelingen.

Bestuur

Het bestuur bestaat uit twaalf leden, van wie vier namens de werknemers, twee namens de pensioengerechtigden en zes namens KLM. Daarnaast zijn er drie plaatsvervangende leden, twee aangewezen door de werknemers en één door de pensioengerechtigden. Het bestuur heeft buiten zijn midden een voorzitter benoemd. Deze voorzitter leidt de vergaderingen en bewaakt de zorgvuldigheid van de besluitvorming. Het bestuur benoemt een lid vanuit de groep deelnemers en pensioengerechtigden tot vicevoorzitter en een werkgeverslid tot vicevoorzitter. Volgens de vaste vergadercyclus vinden per jaar vijf bestuursvergaderingen plaats.

Binnen het fonds bereidt een aantal bestuurscommissies en werkgroepen de besluitvorming in de bestuursvergaderingen voor. Ook voor de uitvoering of uitwerking van besluiten kunnen commissies of werkgroepen worden ingesteld.

Het bestuur heeft de volgende commissies ingesteld: een ALM-commissie, een Audit Committee, een beleggingsadviescommissie, een communicatiecommissie en een commissie pensioenzaken.

De ALM-commissie doet onderzoek naar ontwikkeling van het vermogen en de verplichtingen op lange termijn en bereidt het beleid met betrekking tot balansbeheer en risico-beheer voor (asset liability management). Vanaf 2010 heeft deze commissie, die voorheen per onderzoek werd ingesteld, een permanent karakter.

Het Audit Committee beoordeelt namens het bestuur de beheersmaatregelen in opzet en werking. In de commissie zitten vertegenwoordigers van de besturen van de KLM-pensioenfondsen. Verder nemen vertegenwoordigers van de uitvoeringsorganisatie en de externe accountant deel aan de activiteiten van deze commissie.

De beleggingsadviescommissie adviseert het bestuur bij de beleidsbepaling voor beleggingen. Deze commissie bestaat uit vijf externe deskundigen. Leden van het bestuur nemen als vertegenwoordigers deel aan de vergaderingen van de beleggingsadviescommissie.

De communicatiecommissie ontwikkelt het communicatiebeleid van het fonds en begeleidt de uitvoering van het communicatiebeleid.

De commissie pensioenzaken behandelt namens het bestuur bijzondere (individuele) gevallen, waarin het reglement niet eenduidig kan worden toegepast. Daarnaast fungeert de commissie in voorkomende gevallen als bezwaarschriften- of geschillencommissie. Op verzoek van het bestuur kan de commissie ook reglementswijzigingen voorbereiden.

Verantwoordingsorgaan

Overeenkomstig de Principes voor goed pensioenfondsbestuur legt het bestuur verantwoording af aan een verantwoordingsorgaan. Dit verantwoordingsorgaan bestaat uit negen leden. Hier hebben vertegenwoordigers van KLM N.V., de deelnemers en de pensioengerechtigden zitting. Iedere geleding heeft drie zetels. Het verantwoordingsorgaan beoordeelt jaarlijks het gevoerde beleid, de uitvoering daarvan en de voor de toekomst gemaakte beleidskeuzen. Het oordeel van het verantwoordingsorgaan wordt opgenomen in het jaarverslag. Het verantwoordingsorgaan heeft verder adviesrechten ten aanzien van zijn eigen inrichting, de inrichting van het interne toezicht, de inrichting van het communicatiebeleid, klachten- en geschillenregelingen en eventuele bezoldigingsregelingen voor het bestuur.

Deelnemersraad

In het kader van de medezeggenschap van pensioengerechtigden heeft het fonds, naast bestuurszetels voor pensioengerechtigden, een deelnemersraad. Hierin zijn deelnemers en pensioengerechtigden op basis van onderlinge getalsverhouding binnen het fonds vertegenwoordigd. De deelnemersraad bestaat uit twaalf leden, van wie acht actieve deelnemers en vier pensioengerechtigden. De deelnemersraad heeft in overeenstemming met de wet een adviserende bevoegdheid.

Intern toezicht

Het wettelijk voorgeschreven interne toezicht wordt uitgevoerd door een visitatiecommissie, die bestaat uit ten minste drie onafhankelijke deskundigen. De visitatiecommissie beoordeelt het functioneren van het bestuur van het fonds op basis van onderzoek van bestuursprocessen en -procedures, de aansturing van het fonds en de wijze waarop de langetermijnrisico's worden beheerst. De bevindingen van de visitatiecommissie worden op grond van de wet opgenomen in het jaarverslag.

Accountant en actuaris

Het fonds heeft KPMG ACCOUNTANTS N.V. als externe accountant en MERCER Certificering B.V. als certificerend actuaris aangesteld.

Uitvoeringsorganisatie

De uitvoering van de taken van het fonds is uitbesteed aan Blue Sky Group B.V. Deze uitvoeringsorganisatie handelt op basis van mandaten en een marktconform service level agreement. Deze dienstverleningsovereenkomst komt tot stand in een gezamenlijk periodiek overleg van de besturen van de KLM-pensioenfondsen en de uitvoeringsorganisatie. In dit overleg wordt de jaarlijkse vergoeding bepaald.

Het fonds is voor eenderde aandeelhouder van de uitvoeringsorganisatie. Het bestuur heeft de directeur en een lid van het managementteam van de uitvoeringsorganisatie benoemd tot titulair directeur en secretaris van het fonds.

Kerncijfers

11

(bedragen in EUR miljoenen)	2009	2008
Deelnemers		
Aantal actieve deelnemers	15.297	15.858
Aantal gewezen deelnemers	8.422	8.328
Aantal pensioengerechtigden	9.338	9.207
Totaal	33.057	33.393
Premies en uitkeringen		
Premies vóór extra premie en premiekorting	167,4	165,0
Extra premie	29,0	–
Premiekorting	– 14,4	– 68,7
Premies inclusief extra premie en premiekorting	182,0	96,3
Pensioenuitkeringen	133,4	124,2
Vermogen		
Stichtingskapitaal en reserves	964,2	339,4
Voorziening pensioenverplichtingen	3.675,1	3.554,2
Dekkingsgraad	124,8%	107,8%
Indexering		
Pensioenrechten actieve deelnemers	1,25%	3,02%
Ingegane pensioenen en premievrije pensioenrechten	0,4%	2,5%
Beleggingen		
Vastgoed	340,9	317,6
Aandelen	2.053,6	1.552,4
Vastrentende waarden	2.187,5	2.210,2
Overig	67,5	– 182,4
Totaal	4.649,5	3.897,8
Totaalrendement	17,7%	– 20,8%
Vijfjaarsgemiddeld totaalrendement	4,2%	3,3%
Tienjaarsgemiddeld totaalrendement	3,6%	3,7%

Samenvatting van de gebeurtenissen in het verslagjaar

Als gevolg van de voortdurende crisis vond in de eerste maanden van 2009 een verdere daling van de dekkingsgraad plaats, waardoor deze beneden het wettelijke minimum van 105% kwam te liggen. Vanaf maart vertoonde de dekkingsgraad een stijgende lijn; medio april lag de dekkingsgraad weer boven de 105% en per juli 2009 boven de 120% (wettelijk vereiste vermogen). In de tweede helft van 2009 stabiliseerde de dekkingsgraad zich min of meer. Ultimo 2009 bedroeg de dekkingsgraad van het fonds 124,8%. Het bestuur heeft de ontwikkeling van de vermogenspositie gedurende het jaar nauwlettend gevolgd. Aanvankelijk op basis van dagelijkse rapportages, vanaf juli op basis van een wekelijkse rapportage en analyse.

Omdat het fonds eind 2008 onder het niveau van het wettelijk vereiste vermogen raakte, moest voor 1 april 2009 een langetermijnherstelplan worden opgesteld. Op grond van dit herstelplan verhoogde het fonds de premie voor 2009 met een herstelopslag ter grootte van EUR 29,0 miljoen. Deze premieverhoging heeft bijgedragen aan het herstel van het fonds. Vanwege de verbeterde financiële positie ultimo 2009 waren geen extra premiebetalingen meer benodigd met ingang van 2010. Eind maart 2010 stelde het bestuur vast dat de dekkingsgraad negen maanden boven het wettelijk vereiste vermogen lag, waardoor het herstelplan als beëindigd kan worden aangemerkt.

Het herstel op de financiële markten betekende zeker geen terugkeer naar de oude situatie. Het verslagjaar is gebruikt om terug te blikken en lessen te trekken voor de toekomst. Het bestaande beleid is grondig geëvalueerd en mogelijkheden tot aanvullende of alternatieve beleidsmaatregelen zijn onderzocht. Hieruit vloeide voort dat het bestuur in juli 2009 overging tot een 50% afdekking van het renterisico. Begin 2010 volgde het besluit om ook het aandelenrisico voor 50% af te dekken. Met deze gekozen instrumenten zijn de balansrisico's van het fonds aanzienlijk beperkt en zijn tegelijkertijd de mogelijkheden om van rente- en koersstijgingen te profiteren in stand gebleven. Het onderzoek is nog niet afgerond, beide maatregelen zijn eerste stappen geweest op weg naar een integrale aanpak. Streven is om in 2010 te komen tot een langetermijnstrategie, met aandacht voor beheersing van risico's maar ook voor de noodzaak om rendement te genereren.

In 2009 zijn op initiatief van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid verschillende onderzoeken gedaan naar het effect van de crisis op de pensioensector. Begin 2010 verschenen hiervan de rapporten. Het bestuur heeft zich met name gericht op de aanbevelingen van de Commissie Frijns, die onderzoek deed naar het beleggingsbeleid en risicobeheer van pensioenfondsen. Het bestuur heeft geconstateerd dat verschillende aanbevelingen al praktijk waren bij het fonds en dat andere hoog op de bestuursagenda staan. Zo maken onderwerpen als risicomanagement en het hanteren van een reëel kader onderdeel uit van de eerdergenoemde ALM-studie.

Het bestuur onderschrijft de oproep om risico's voor belanghebbenden expliciet te maken en helder te communiceren. De in 2009 ingevoerde kwartaalberichten voor belanghebbenden sluiten hier goed bij aan. Risicobewustzijn van belanghebbenden is een belangrijk speerpunt voor de komende jaren.

Het bestuur voerde in 2009 een behoedzaam beleggingsbeleid. Het aandelenbelang bleef in het eerste halfjaar onderwogen en werd nadien teruggebracht naar neutraal.

In het vierde kwartaal werd een begin gemaakt met het nemen van meer risico in de beleggingsportefeuille. Het fonds sloot het jaar af met een totaalrendement van 17,7%. Mede hierdoor steeg het vermogen van het fonds van EUR 3,9 mld naar EUR 4,6 mld. Het behaalde rendement is voor een belangrijk deel toe te schrijven aan de gestegen aandelenkoersen. Door de bewust gekozen defensieve positionering bleef het rendement echter wat achter bij de benchmark.

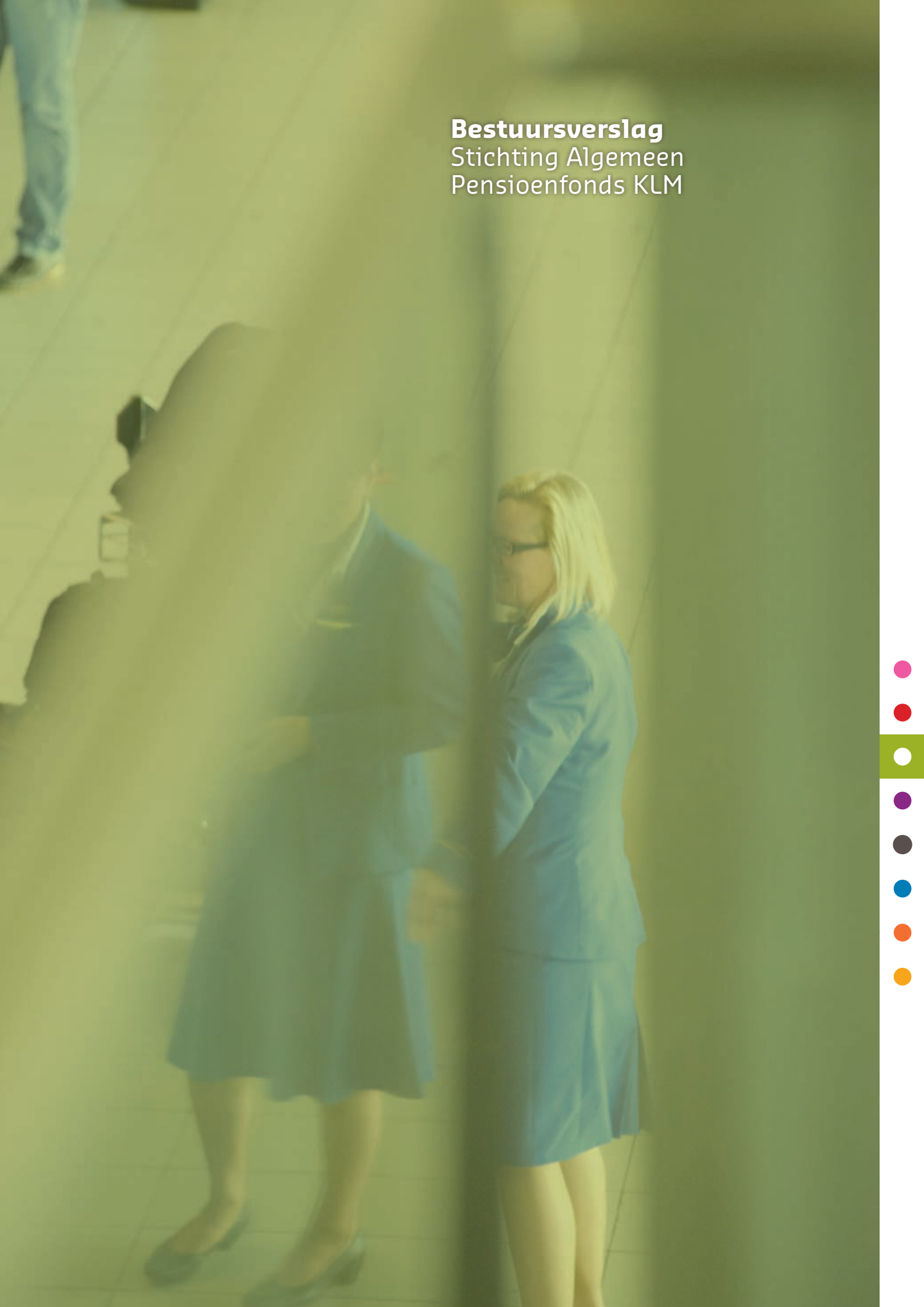
Een andere ontwikkeling die grote impact op het fonds heeft is de stijgende levensverwachting. Uit onderzoek van het Centraal Bureau voor Statistiek (CBS) in 2008 blijkt dat de levensverwachting sterker stijgt dan in eerdere prognoses was voorzien. Dit betekent een aanpassing van de nog redelijk recente overlevingstafels. Beleid van het fonds is om de overlevingstafel van het Actuariel Genootschap te volgen en daarbij ook de eigen ervaringscijfers te betrekken. Naar verwachting zal dit in 2010 plaatsvinden. Het is echter noodzakelijk gebleken om al in de vermogenspositie ultimo 2009 een aanpassing te doen vanwege het standpunt van DNB en de organisaties van accountants en actuarissen dat bij het vaststellen van de jaarcijfers rekening moet worden gehouden met de op dat moment voorzienbare trend in overlevingskansen. Het bestuur heeft tegen deze achtergrond besloten in de vermogenspositie ultimo 2009 rekening te houden met een schatting van de stijgende levensverwachting (best estimate). Dit besluit heeft een neerwaarts effect gehad op de dekkingsgraad ultimo 2009 van 4,7 procentpunt. In 2010 zal na publicatie van de verwachte nieuwe overlevingstafel en evaluatie van de eigen cijfers een definitieve aanpassing plaatsvinden.

In 2009 heeft een eerste visitatieonderzoek plaatsgevonden bij het fonds. Het bestuur heeft de zorgvuldige en gedegen aanpak van de visitatiecommissie zeer gewaardeerd en neemt de aanbevelingen van de commissie ter harte. Elders in dit verslag zijn de bevindingen van de visitatiecommissie en de reactie daarop van het bestuur opgenomen. In 2010 zal, in samenspraak met het Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel en Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM, een evaluatie plaatsvinden. Op basis daarvan zal besluitvorming over de toekomstige inrichting van het interne toezicht plaatsvinden.

Als gevolg van de hiervoor genoemde ontwikkelingen heeft de pensioenregeling in 2009 betrekkelijk weinig aandacht gehad. Hierin komt in 2010 verandering. De arbeidsvoorwaardelijke partijen zijn wijzigingen overeengekomen, die moeten leiden tot beduidende administratieve vereenvoudiging van de regeling. Deze wijzigingen zullen in de loop van 2010 zijn beslag krijgen.

Bestuursverslag
Stichting Algemeen
Pensioenfonds KLM

**DIRECT EN
PERSOONLIJK
CONTACT
MET BELANG-
HEBBENDEN**

Externe ontwikkelingen Financiële markten

De grote onzekerheid over de daadwerkelijke diepte en duur van de economische crisis zorgde voor de grote onrust op de financiële markten in het begin van het jaar. Nadat de aandelenmarkten in februari het dieptepunt bereikten, kwam in maart een opleving van de aandelenmarkten op gang. Kredietmarkten bleven onder druk staan van zwakke economische cijfers en winstverwachtingen. Hoewel de opkomende landen minder directe blootstelling hadden aan de oorspronkelijke problematiek waren zij niet immuun voor de dieper wordende recessie in de ontwikkelde landen. Kenmerkend voor opkomende landen was de flinke daling in hun export en de groeiverwachtingen die mede daardoor fors naar beneden waren bijgesteld.

De eerste tekenen van economisch herstel werden zichtbaar gedurende april en mei, en reflecteerden dat het ergste van de economische neergang voorbij zou kunnen zijn. De opkomende landen deden het daarbij beter dan de ontwikkelde landen. Het vertrouwen in opkomende landen steeg onder andere door het besluit van de G20 om de financiële voorzieningen van het IMF sterk te vergroten. Gedurende het derde kwartaal bleven beleggers, ondanks de onzekerheid over de snelheid van het economisch herstel, voorzichtig optimistisch. Positief macro-economisch nieuws en sterke winstcijfers gaven beleggers hoop voor een definitieve ommekeer, met als gevolg dat aandelenprijzen verder stegen en kredietpremies in de obligatiemarkten verder omlaag gingen. Toch was er ook teleurstellend nieuws over de tegenvallende ontwikkeling van consumptie en oplopende werkloosheid, vooral in de Verenigde Staten. Dit zorgde voor twijfel in de bestendigheid van het economisch herstel en hiermee nam de onzekerheid in de markt toe. Bij de opkomende landen trok de sterke groei in sommige delen van Azië de aandacht. Er was ook aanleiding voor zorg over de forse kredietexpansie in China. Dat resulteerde in de verwachting dat de beleidsregels voor het verstrekken van krediet strenger zouden worden.

Tegelijkertijd kwam gedurende het jaar een aantal landen negatief in het nieuws omtrent hun eigen financiële huishouding. Het betrof onder andere IJsland, Ierland, Dubai en Griekenland. De koersen van obligaties van deze landen moesten het ontgelden en zorgden voor hogere renteniveaus. De beleggingen van het pensioenfonds ondervonden er niet of nauwelijks directe hinder van. Wel kan gezegd worden dat de beoordeling van kredietwaardigheid van landen een belangrijker rol gaat spelen in de positionering van vastrentende waarden.

Na een maand met negatieve rendementen die voortvloeiden uit correcties in oktober, waren er in de laatste twee maanden van het jaar weer veel positieve macro-economische berichten en positieve rendementen. Er werd onder andere bekend dat er weer sprake was van een positieve productiegroei in de wereldeconomie en dat de rentes van de centrale banken voorlopig laag zouden blijven totdat economisch herstel met zekerheid werd vastgesteld.

Vastrentende waarden

Na een turbulent 2008 stond ook het eerste kwartaal van 2009 nog volop in het teken van de kredietcrisis. Sinds half maart hebben de financiële markten hun weg weer omhoog gevonden. Hierbij werd een voorschot genomen op het economische herstel. Daar waar banken nog terughoudend waren in het verstrekken van kredieten, stapten beleggers massaal in bedrijfsobligaties. Ten aanzien van de Amerikaanse centrale bank, de Fed en de Europese Centrale Bank (ECB) was de verwachting dat de lage rente en de monetaire verruiming zou aanhouden in 2009. Dit bleek inderdaad het geval. De Fed hield de korte rente in de bandbreedte 0% tot 0,25%. De ECB verlaagde de korte rente uiteindelijk tot 1%.

Bedrijfsobligaties lieten in 2009 hoge rendementen zien. Dit werd veroorzaakt door een sterke daling van de creditspreads en veel minder faillissementen dan waar in eerste instantie voor werd gevreesd. In februari 2009 voorspelde Moody's nog dat wereldwijd 15% van de minder kredietwaardige uitgevers van obligaties, met een kredietbeoordeling lager dan BBB, failliet zouden gaan. Voor Europa was de verwachting zelfs 19%. Eind november lag dit cijfer wereldwijd op 12,7% terwijl voor 2010 zelfs een sterke daling naar 3,9% wordt verwacht. De daling van creditspreads deed zich voor in alle categorieën bedrijfsobligaties, maar was het meest prominent aanwezig in de categorieën vastrentende waarden met de laagste kredietbeoordeling en dus het hoogste risicoprofiel.

Zowel de staatsobligaties van de opkomende markten uitgegeven in Amerikaanse dollars als de staatsobligaties uitgegeven in lokale valuta lieten uitstekende rendementen zien. In tegenstelling tot eerdere perioden van sterke afkoeling van economische groei, of zelfs recessies zoals in Azië in 1997 en 1998, bleken opkomende landen minder last te ondervinden van de kredietcrisis dan eerst werd aangenomen. Een belangrijke reden hiervoor is dat de financiële sector in de opkomende landen geen of nauwelijks exposure had naar de Amerikaanse huizenmarkt en naar allerlei gestructureerde producten, die achteraf weinig waard bleken te zijn. Daarnaast hadden de economieën van opkomende landen deze keer ook geen last van devaluerende valuta, wat in 1994 Mexico en in 1997 een aantal Aziatische landen juist in grote problemen bracht. Sterker, de meeste valuta lieten in 2009 een sterke waardeinstijging zien ten opzichte van de Amerikaanse dollar. De waardering van de Latijns-Amerikaanse valuta's steeg met zo'n 5% tot 33%. Een derde belangrijke reden was dat opkomende landen over het algemeen weinig staatsschuld hebben in verhouding tot het Bruto Nationaal Product, wat hen ook minder kwetsbaar maakt bij (her)financierings-transacties op de kapitaalmarkt.

Aandelen

Na een positief begin van het jaar daalden de aandelenbeurzen wereldwijd gedurende twee maanden weer fors. Dit was het gevolg van stijgende werkloosheidscijfers en het bekend worden van razendsnel teruglopende verkoopcijfers in nagenoeg alle sectoren. Begin

maart verlaagde de ECB de rente opnieuw en werd het langverwachte Term Asset-Backed Securities Loan Facility (TALF)-programma in de Verenigde Staten gelanceerd. Dit werd gevolgd door de aankondiging van de Fed, om zo'n 1,25 biljoen dollar in de economie te pompen. Ook werd het plan voor het opkopen van slechte of zogenoemde 'giftige' leningen door de Amerikaanse overheid naar buiten gebracht. Al deze maatregelen brachten het vertrouwen terug op de beurzen waarna deze begonnen aan hun opleving. Vooral de financiële sector aandelen en cyclische aandelen profiteerden hier in eerste instantie van.

Halverwege oktober begon de twijfel over de vooruitzichten dan toch toe te slaan en werd een daling ingezet. Deze daling was wederom van beperkte duur waarna in november het positieve sentiment weer de overhand kreeg. De aanvraag tot uitstel van betaling van Dubai World zorgde eind november kort voor enige paniek op de beurzen waardoor met name aandelen van financiële instellingen werden geraakt. Aan het eind van het jaar waren de wereldwijde aandelenbeurzen echter alweer positiever gestemd, waarmee de jaarrendementen over 2009 voor vrijwel alle regio's historisch hoog uitkwamen.

Aandelenindices van opkomende landen waren dit jaar de uitblinkers met een rendement van 78,5% en positieve rendementscijfers in alle vier de kwartalen. Ook het opvallende rendement op Europese smallcap aandelen kan hier direct op worden teruggevoerd. Met 59,1% was dit meer dan twee keer zo hoog dan dat op Europese largecap aandelen, terwijl Amerikaanse smallcap aandelen een rendement behaalden dat vergelijkbaar was met het rendement van 27,1% op Amerikaanse largecap aandelen.

Vastgoed

Op de directe vastgoedmarkt heerste er het afgelopen jaar onzekerheid over het herstel van de economie. Een afnemende huurdersvraag leidde tot een dalende markthuurlen en een toename van de leegstand, vooral op de kantorenmarkt. Daar kwam bij dat het nog steeds moeilijk was om een (her)financiering te krijgen bij banken. Wel verbeterde dit enigszins tegen het einde van het jaar. Deze onzekerheid heeft ook geleid tot het laagste transactievolume van onroerend goed sinds 2003. De aanhoudende stagnatie van de transactieactiviteit is deels te wijten aan het verschil tussen aan- en verkoopprijzen. In markten die meer voorliggen in de cyclus, zoals het Verenigd Koninkrijk (VK), nam aan het einde van het jaar de transactieactiviteit weer toe.

Voor wat betreft de private vastgoedfondsen namen uittredingsverzoeken door beleggers aan het einde van het jaar af. Omdat de vastgoedmarkt zich meer en meer lijkt te stabiliseren willen beleggers niet op het laagste punt uittreden. Vooral in de eerste helft van het jaar werden weinig uittredingsverzoeken door vastgoedfondsen gehonoreerd. Er was weinig liquiditeit en zij deden dit om de balansposities van fondsen zo optimaal mogelijk te houden. Banken komen vastgoedfondsen tegemoet door te onderhandelen over her-

financieringen tegen nieuwe voorwaarden. Hierdoor vonden minder gedwongen verkopen plaats dan eerder werd verwacht.

Na de flinke afwaarderingen in 2007 en 2008 liet publiek, ofwel beursgenoteerd vastgoed in 2009 weer een duidelijk herstel zien. Het rendement kwam wereldwijd gemiddeld uit op 30%. Mede door de flinke koersdaling in 2008 heerste er aan het begin van het jaar nog een negatief sentiment onder beleggers. Door de verslechtering van de kredietmarkten was er weinig vertrouwen in de financiële positie van vastgoedfondsen. Vanaf het tweede kwartaal ebde de angst voor een depressie weg. Daarnaast slaagde een aantal beursgenoteerde fondsen erin om hun financiële positie te verbeteren. Deze verbetering resulteerde in stijgende koersen.

Valuta's

In 2009 liet de Amerikaanse dollar een lichte koersdaling zien. De euro steeg ten opzichte van de dollar met 3,1%. Aan het einde van het jaar was de euro 1,43 Amerikaanse dollar waard ten opzichte van 1,39 Amerikaanse dollar aan het begin van 2009. Het Britse pond kende in 2009 een waardeinstijging van 8,8% en eindigde op 0,89 pond voor een euro ten opzichte van 0,97 pond per euro aan het begin van 2009. De Japanse yen daarentegen verloor ten opzichte van de euro, bijna 6%. Op het einde van het jaar kreeg men 134 yen voor een euro ten opzichte van 126 yen bij het begin van het jaar.

Pensioenen

Verhoging AOW-leeftijd

Het kabinet stemde op vrijdag 16 oktober 2009 in met een wetsvoorstel dat de AOW-leeftijd in twee stappen verhoogt naar 67 jaar. Alle mensen die voor 1 januari 2010 al 55 jaar of ouder zijn houden op 65-jarige leeftijd recht op AOW. Vanaf 2020 komt de AOW-leeftijd op 66 jaar te liggen en wordt de AOW-leeftijd in 2025 naar 67 verhoogd. Niet alleen de AOW-leeftijd gaat omhoog, ook in de overige wetgeving wordt de pensioenleeftijd aangepast, inclusief de spilleeftijd in het kader van de fiscale begrenzing (Witteveenkader). De sociale voorzieningen lopen dus door tot de nieuwe AOW-leeftijd.

Het kabinet voerde twee redenen aan voor de verhoging van de AOW-leeftijd. Het betaalbaar houden van de overheidsuitgaven en het vergroten van arbeidsdeelname door ouderen. Het wetsvoorstel is op 2 december 2009 ingediend bij de Tweede Kamer. Door de val van het kabinet in februari 2010 is dit onderwerp 'controversieel' geworden en is derhalve onduidelijk of en zo ja in welke vorm bovengenoemde wijzigingsvoorstellen zullen worden ingevoerd.

Toename levensverwachting

Eind 2008 heeft het CBS met de tweejaarlijkse bevolkingsprognose aangegeven dat de levensverwachting in de toekomst sterker stijgt dan in eerdere prognoses was voorzien.

Het Actuarieel Genootschap is in 2009 een onderzoek gestart naar de gevolgen die deze versnelde stijging heeft op de gehanteerde overlevingstafel. Naar verwachting zal dit leiden tot een nieuwe prognosetafel in 2010. Standpunt van DNB is dat bij het vaststellen van de jaarcijfers rekening moet worden gehouden met de op dat moment bestaande inzichten ten aanzien van de voorzienbare trend in overlevingskansen.

Toeslagverlening (indexering)

Het jaarlijks verlenen van een toeslag is van belang om de waarde van het pensioen op peil te houden. Pensioenuitvoerders moeten vanaf 1 januari 2009 de deelnemer en de pensioengerechtigden jaarlijks over de toeslagverlening informeren met teksten die zijn vastgelegd in de toeslagenmatrix. Ook gebruiken zij verplicht een kwalitatieve en beeldende maatstaf, het toeslagenlabel.

De toeslagenmatrix bevat voorgeschreven teksten over de toeslagverlening. Pensioenuitvoerders zijn verplicht om deze teksten op te nemen in alle persoonlijke uitingen. Afwijken van de voorgeschreven teksten is alleen mogelijk met expliciete toestemming van de AFM.

De AFM besloot in mei 2009 om pensioenuitvoerders de mogelijkheid te bieden om het toeslagenlabel in 2009 nog niet op te nemen in hun communicatie-uitingen. Dit was omdat het toeslagenlabel bij onderdekking voor verwarring kon zorgen bij de (gewezen) deelnemer of pensioengerechtigde. Pensioenuitvoerders mochten er in 2009 nog voor kiezen om in plaats van het toeslagenlabel op te nemen, een (model)brief te versturen aan deelnemers en pensioengerechtigden. In de modelbrief werden de deelnemers geïnformeerd over de financiële situatie van de pensioenuitvoerder, de maatregelen die in het herstelplan stonden en de verwachte toeslagverlening.

Vanaf 1 januari 2010 zijn alle pensioenuitvoerders verplicht om het toeslagenlabel op te nemen op alle daartoe aangewezen documenten, zoals de startbrief en het Uniform Pensioenoverzicht (UPO). Vanaf 1 april 2010 controleert de AFM of het toeslagenlabel op de juiste wijze wordt opgenomen.

Eerder al, op 13 mei 2009, publiceerde de AFM een beleidsregel voor de tijdigheid van de verstrekking van het UPO. Een pensioenuitvoerder voldoet volgens de AFM aan de wettelijke verplichting tot tijdige verstrekking van het jaarlijkse UPO als het UPO uiterlijk in het derde kwartaal aan de deelnemers wordt verzonden.

Kortetermijnherstelplan

Eind februari 2009 besloot de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) DNB dat pensioenfondsen langer de tijd krijgen om hun reserves op peil te brengen. De wettelijke hersteltermijn van drie jaar is tijdelijk verlengd naar maximaal vijf jaar. De pensioenfondsen moeten nu wel aangeven wat zij gaan doen als de komende jaren zou blijken dat het hen niet lukt om binnen vijf jaar hun reserves op peil te brengen. Het kabinet wil met een langere hersteltermijn voorkomen dat veel pensioenfondsen

overhaast en onnodig de pensioenuitkering moeten verlagen. Daarnaast wordt voorkomen dat de zaken te lang op hun beloop worden gelaten als de financieel-economische omstandigheden verder verslechteren.

Door een wijziging van de Regeling Pensioenwet en Wet verplichte beroepsregeling wordt, als korting van pensioenrechten noodzakelijk zou zijn, het eerste verplichte moment van korting opgeschort tot 1 april 2012.

Aanpassing regeling voor waardeoverdracht

In de Pensioenwet (PW) is bepaald dat de plicht tot waardeoverdracht wordt opgeschort zolang het ontvangende of het overdragende pensioenfonds een nominale dekkingsgraad onder de 100% heeft. In de PW en de onderliggende regelgeving is echter weinig geregeld over de praktische toepassing van de opschorting van de plicht tot waardeoverdracht.

Met de aanpassing van de onderliggende regelgeving per eind december 2009 is de procedure in geval van opschorting van de plicht tot waardeoverdracht verduidelijkt.

Wetsvoorstel Multi-OPF

Op 11 november 2008 vroeg de minister van SZW aan de Stichting van de Arbeid (STAR) per brief advies over de aanpak van de tweede fase van de Algemene Pensioeninstelling (API). De doelstelling van de API is tweeledig. Enerzijds moet de introductie van de API Nederland aantrekkelijker maken als vestigingsplaats voor het bedienen van de internationale (Europese) markt voor pensioenen. Anderzijds kan de API uitkomst bieden voor ondernemingspensioenfondsden die vergaand onderling willen samenwerken of hun pensioenfondsden willen laten samensmelten.

De tweede fase van de API bestaat eruit dat wordt nagegaan in hoeverre het mogelijk is om via aanpassingen in de PW de samenwerking tussen ondernemingspensioenfondsden mogelijk te maken. De STAR adviseerde minister Donner van SZW in een brief van 27 februari 2009 het samengaan van ondernemingspensioenfondsden (opf'en) mogelijk te maken. Schaalvergroting kan een oplossing bieden voor de problemen die vooral de kleinere opf'en ervaren door de aanzienlijk gestegen eisen op het terrein van de governance. Op 23 september 2009 werd in dat verband een wetsvoorstel tot wijziging van de PW bij de Tweede Kamer ingediend. De Tweede Kamer nam op 26 januari 2010 dit voorstel met algemene stemmen aan. Kort voor de vaststelling van dit verslag werd het wetsvoorstel ook door de Eerste Kamer goedgekeurd.

Onderzoeken

De financiële crisis en de gevolgen voor pensioenfondsden hebben tot tal van maatschappelijke reacties geleid. Mede naar aanleiding daarvan stelde Minister Donner begin 2009 een drietal externe commissies in. Hun taak was om onderzoek te doen naar respectievelijk de FTK-parameters, het beleggingsbeleid en risicobeheer van pensioenfondsden en de toekomstbestendigheid van het stelsel van aanvullende pensioenen.

Commissie 'Don'

Op 25 september 2009 gaf de Commissie Parameters, onder leiding van prof. dr. F.J.H. Don een verdeeld advies af. Een deel van de commissie adviseerde het maximum verwachte rendement op aandelen met zo'n 1,5% te verlagen omdat rendementen die pensioenfondsen in het verleden hebben behaald zouden zijn veroorzaakt door meevallers die niet representatief zijn voor de toekomst. Het andere deel van de commissie meende dat wel naar het gemiddelde historische rendement kan worden gekeken en adviseerde pensioenfondsen te laten rekenen met een aandelenrendement dat zo'n 0,25% lager ligt dan het huidige rendement. Minister Donner besloot daarop dat pensioenfondsen besturen bij hun beslissing over de pensioenpremie in 2010 kunnen uitgaan van hetzelfde maximaal verwachte rendement op hun beleggingen als in de afgelopen drie jaar.

Commissie 'Frijns'

Een commissie onder leiding van prof. dr. J.M.G. Frijns deed onderzoek naar het beleggingsbeleid en risicobeheer van pensioenfondsen. Deze commissie presenteerde op 19 januari haar rapport gepresenteerd, getiteld 'Onzekere zekerheid.' De commissie constateerde dat de pensioenfondssector heterogeen is en steeds complexer wordt en dat pensioenfondsen mede door ontgroening en vergrijzing steeds kwetsbaarder worden. Belangrijkste conclusie van de commissie is dat pensioenfondsen structureel te weinig aandacht voor risicobeheer en uitvoering beleggingsbeleid hebben en dat specifieke kenmerken van pensioenfondsen onvoldoende worden vertaald in het beleggingsbeleid. Verder merkt de commissie op dat de nadruk door het FTK te veel ligt op de nominale dekkingsgraad, terwijl het beter zou zijn als het reële kader leidend is. Ten slotte meent de commissie dat het governance-model verbetering behoeft. De commissie formuleerde naar aanleiding van haar analyse 19 aanbevelingen. Een belangrijk aandachtspunt in het rapport betreft de betrokkenheid van belanghebbenden bij de formulering van het beleid, het voldoende onderkennen van de risico's en het afleggen van verantwoording.

Commissie 'Goudswaard'

Een commissie onder leiding van prof. dr. K.P. Goudswaard onderzocht in hoeverre het huidige stelsel van aanvullende pensioenen toekomstbestendig is en schetste oplossingsrichtingen die het stelsel beter bestand maken tegen financiële schokken in het licht van de vergrijzing.

Op 27 januari 2010 verscheen het rapport 'Een sterke tweede pijler, naar een toekomstbestendig stelsel van aanvullende pensioenen.' De analyse van de commissie is dat in het huidige stelsel de kosten van de pensioenvoorzieningen en de risico's toenemen. De risico's zijn ook moeilijker te beheersen. Op zoek naar een nieuw evenwicht tussen de ambitie, de zekerheid en de kosten van het pensioen is de commissie van oordeel dat er nauwelijks meer rek zit in de pensioenpremies. Dit betekent dat oplossingen gezocht moeten worden in een beperking van de pensioenambitie of in het anders omgaan met risico's, of een combinatie van beide. De Pensioenwet moet naar het oordeel van de commissie worden

aangepast om meer voorwaardelijkheid mogelijk te maken. De commissie schetst aan het slot van het rapport nieuwe innovatieve pensioencontracten met kort samengevat een flexibeler deling van risico's. Met deze analyse en aanbevelingen richt het rapport zich meer op de sociale partners dan op besturen van pensioenfondsen.

Voornemen van de minister was om voor 1 april met een kabinetsstandpunt op de rapporten van de commissies Frijns en Goudswaard te komen. Door de val van het kabinet in februari 2010 zal dit geen doorgang vinden. Ook dit dossier zal worden aangehouden tot er een nieuw kabinet is.

Governance en medezeggenschap

In april 2009 publiceerde de SER een evaluatierapport over de uitvoering van de Principes voor goed pensioenfondsbestuur. Omdat de Principes bij veel fondsen pas recent geïmplementeerd zijn, beperkte de evaluatie zich tot een inventarisatie van de wijze waarop pensioenfondsen invulling hebben gegeven aan de governanceregels. Een meer materiële evaluatie van de effectiviteit zal op een later moment plaatsvinden. In het rapport werd geconstateerd dat het merendeel van de pensioenfondsen erin is geslaagd de maatregelen in te voeren. Het rapport signaleert verder dat de feitelijke invulling en operationalisering de nodige inspanningen en kosten met zich heeft meegebracht. Met name voor kleinere fondsen is er sprake van een toegenomen bestuurslast. Conclusie van het rapport is dat bezien zou moeten worden of het doel van de Principes ook bereikt zou kunnen worden met een lagere uitvoeringslast.

De SER publiceerde in april ook een evaluatierapport over de uitvoering van het medezeggenschapsconvenant van 2003, dat per 1 januari 2008 eindigde. De kern van het rapport is dat het aantal fondsen met medezeggenschap verder is toegenomen. Zowel de ondernemingspensioenfondsen die binnen de termen van het convenant vallen, als de bedrijfstakpensioenfondsen hebben bijna allemaal medezeggenschap georganiseerd. Bij het merendeel van de ondernemingspensioenfondsen (80% van de respondenten) is gekozen voor bestuursdeelname van pensioengerechtigden. Waar sprake is van een deelnemersraad, beoordeelt ruim 80 procent van de deelnemersraden het overleg met hun bestuur als goed of zeer goed.

In de tweede helft van 2009 werd in de politiek het onderwerp medezeggenschap weer actueel. Aanleiding was de plenaire behandeling van het in 2008 ingediende initiatiefwetsvoorstel om pensioengerechtigden recht te geven op deelname aan besturen van pensioenfondsen. De discussie kreeg een nieuwe dimensie door de toevoeging van het begrip diversiteit in bestuur. Dat wil zeggen dat de leden van bestuur en andere organen representatief zijn voor de populatie van het fonds. Het kabinet werd opgeroepen om met de sociale partners en organisaties van ouderen tot een breed gedragen voorstel te komen.

Ook het bestuursmodel van pensioenfondsen vormde in 2009 regelmatig onderwerp van discussie. Om hieraan een bijdrage te leveren, presenteerde pensioenkoepel OPF op zijn congres in november 2009 een voorstel voor een extra bestuursmodel, naast de bestaande modellen. Kort samengevat houdt dit extra bestuursmodel in dat het bestuur van een pensioenfonds gevormd wordt door een professioneel dagelijks bestuur en een toezichthoudend orgaan waarin de belanghebbenden zitting hebben. Dit toezichthoudend orgaan benoemt het bestuur, ziet toe op een juiste uitvoering van het beleid en heeft bijzondere rechten ten aanzien van bepaalde beleidsbeslissingen van het bestuur.

In december gaf het kabinet een eerste reactie op genoemde evaluaties. Daarin constateerde het kabinet dat veel verbeterd is op het terrein van governance en medezeggenschap. Wel merkt het kabinet op, dat de crisis een aantal zaken heeft blootgelegd die de governance raken. Vraag die opgeworpen wordt, is of er een goed evenwicht is tussen invloed en de risico's van belanghebbenden. Ook signaleert het kabinet het belang van goed intern toezicht. In dat kader plaatst het kabinet vraagtekens bij de keuze van veel pensioenfondsen voor een lichte vorm van intern toezicht. Het kabinet noemt verder de professionaliteit van besturen een belangrijk aandachtspunt. In de brief wordt een aantal mogelijke verbeteringen genoemd. Voorbeelden hiervan zijn samenvoeging van organen, professioneel bestuur en versterking van het interne toezicht. Het kabinet doet echter nog geen concrete voorstellen. Toegezegd is dat er op een later moment een nadere uitwerking komt.

Toezicht

In 2009 moesten zo'n 340 pensioenfondsen voor 1 april een herstelplan indienen bij DNB. Met name het eerste halfjaar van 2009 stond in het teken van het indienen en beoordelen van deze plannen. Op 14 juli berichtte DNB dat nagenoeg alle pensioenfondsen het plan tijdig hebben ingediend. In de eerste week van juli waren de plannen allemaal beoordeeld. Verreweg de meeste pensioenfondsen ontvingen, soms na aanvulling van informatie en/of overleg met DNB, een positieve beschikking.

Als onderdeel van de speerpunten voor 2009 voerde DNB in het eerste halfjaar van 2009 bij tien pensioenfondsen een onderzoek uit naar het beleggingsbeleid en risicobeheer. Dit onderzoek had ten het doel zicht te krijgen op de praktijk bij pensioenfondsen en de toereikendheid van regelgeving, beleidsregels van DNB en toezichtsinstrumenten. Daarnaast betrok DNB informatie uit de herstelplannen en reguliere toezichtsactiviteiten. In september 2009 berichtte DNB dat meerdere pensioenfondsen de risico's van hun beleggingsbeleid hebben onderschat en onvoldoende aandacht hebben voor de governance en beheersing van beleggingsrisico's. De onderzoeksresultaten vormen aanleiding voor DNB om, samen met de sector, beter risicobeheer bij de fondsen te bewerkstelligen. Daarnaast gaf DNB aan te zullen pleiten voor aanpassingen in het wettelijke kader, zodat in de toekomst fondsen een betere afweging maken tussen rendement en risico. De bevindingen van DNB zijn ingebracht in de eerder genoemde Commissie Frijns.

Bij brief van 24 juni informeerden de AFM en DNB de pensioenfondsen over de in mei opgestelde Principes voor beheerst beloningsbeleid bij financiële instellingen. In genoemde brief wordt erop gewezen dat deze principes ook op pensioenfondsen van toepassing zijn. Waar pensioenfondsen activiteiten uitbesteden aan financiële instellingen wordt van hen verwacht dat zij via de uitbestedingsrelatie hun invloed aanwenden om naleving van de principes te bevorderen. Opgemerkt wordt dat dit een vast onderwerp van het toezicht gaat worden.

De AFM vroeg de pensioenfondsen eind december 2008 om uitvoering van een self-assessment van de communicatie. Pensioenfondsen ontvingen eind april een rapportage hiervan. Daarnaast voerde de AFM in 2009 onderzoeken uit naar de juistheid en begrijpelijkheid van het uniform pensioenoverzicht.

Inmiddels formuleerden zowel DNB als de AFM hun speerpunten voor 2010. Sectorbreed zal DNB aandacht hebben voor goed bestuur, beloningsbeleid en bestaat het voornemen een brede stresstest voor banken, verzekeraars en/of pensioenfondsen te initiëren. Ook wil DNB een onderzoek doen naar de beheersing van de risico's van uitbesteding van ICT-diensten. Specifiek voor de pensioensector wil DNB extra toezien of besturen voldoende grip hebben op uitbestede (kern)processen. Verder wordt de financiële opzet van een twintigtal pensioenfondsen onderzocht. In vervolg op het beleggingsonderzoek van 2009 wordt bij een tiental fondsen de beheersomgeving, de totstandkoming en methodiek van waardering van complexe producten beoordeeld, inclusief de rol van externe partijen.

De AFM wil zich voor wat betreft het toezicht op de pensioensector inzetten voor verbetering van de kwaliteit van de communicatie en de zorgplicht naar deelnemers. Zo wil de AFM verder invulling geven aan het doorlopend toezicht op informatiedocumenten. Verder zal de AFM toezien op de activiteiten ter voorbereiding op het Pensioenregister en zal, mede naar aanleiding van het rapport van de Commissie Frijns, aandacht worden geschonken aan betrokkenheid van deelnemers bij discussies over de vormgeving van het stelsel en wijziging van de regelgeving.

Algemeen **bestuurlijke zaken** **Wijzigingen in bestuur en bestuurscommissies**

In 2009 vonden in het bestuur twee wijzigingen plaats. Per 1 december 2009 trad de heer R. Hougée terug. Hij werd opgevolgd door de heer A.R. de Jong.

De heer P.M. Schelvis droeg op 17 december 2009 in verband met andere werkzaamheden binnen KLM, het vicevoorzitterschap over aan de heer De Jong. De heer Schelvis houdt zitting in het bestuur en werd met ingang van 2010 opnieuw benoemd tot lid van het Audit Committee.

Per 31 maart 2010 is mevrouw M.I. Kartman teruggetreden. Mevrouw Kartman is opgevolgd door de heer R. Smit.

Het bestuur dankt mevrouw Kartman en de heer Hougée voor hun inzet en betrokkenheid.

Ook in de beleggingsadviescommissie trad een wijziging op. De heer J. Vroegop, die vanaf 1999 onafgebroken als voorzitter betrokken was, trad per juni 2009 terug wegens het bereiken van de maximale zittingstermijn. Hij werd opgevolgd door de heer H.H. van der Koogh.

Het bestuur dankt de heer Vroegop voor zijn jarenlange inzet en bijdragen aan het fonds.

Bestuursactiviteiten

De bestuursagenda van 2009 stond voor een belangrijk deel in het teken van het financiële herstel van het fonds, het trekken van lessen uit de financiële crisis en, daaruit voortvloeiend, de aanscherping van het beleggingsbeleid en risicobeheer.

De eerste maanden van 2009 zijn vooral besteed aan de uitvoering van een continuïteitsanalyse en het opstellen van zowel een langetermijnherstelplan als een kortetermijnherstelplan. De belangrijkste herstelmaatregel was de invoering van een herstelopslag op de pensioenpremie over 2009. Tevens besteedde het bestuur in deze periode veel aandacht aan de ontwikkeling van de strategische asset allocatie en de aanscherping van de maatregelen ter beheersing van operationele risico's.

Na afronding van de herstelplannen in april 2009 richtte het bestuur zijn aandacht op het evalueren van het gevoerde financiële beleid en het onderzoeken van alternatieve en/of aanvullende strategische beleidsmaatregelen. Het onderzoek in ALM-context leidde in juli 2009 tot het besluit om 50% van het renterisico van het fonds af te dekken. Op verzoek van de arbeidsvoorwaardelijke partijen voerde het bestuur tussentijds ook een onderzoek uit naar de gevolgen van verlenging van de termijn voor kortetermijnherstel van één naar drie jaar. Eind 2009 hervatte het bestuur zijn onderzoek naar mogelijkheden het risico-profiel verder te beperken. Hieruit vloeide voort dat het bestuur in februari 2010 besloot om ook het aandelenrisico voor 50% af te dekken. Het ALM-traject wordt in 2010 voortgezet om tot een integraal beleid en instrumentarium te komen.

In december 2009 besloot het bestuur, onder voorbehoud van de financiële positie einde van het jaar, tot onverkorte indexatie van pensioenaanspraken en uitkeringen.

In 2009 vond verder een onderzoek door de visitatiecommissie plaats. Na bestudering van documentatie en gesprekken met bestuursleden, leden van commissies, de directie van de uitvoeringsorganisatie en de externe accountant, rapporteerde de visitatiecommissie in december 2009 haar bevindingen. Het bestuur stelde een werkgroep in om de bevindingen nader te beoordelen en waar nodig maatregelen voor te stellen. De bevindingen en de reactie daarop van het bestuur zijn opgenomen in dit jaarverslag.

Naast eerder genoemde afdekking van het renterisico nam het bestuur in 2009 besluiten over diverse beleggingsonderwerpen. Zo werd onder andere het beleidsplan van

2009-2010 vastgesteld en besloten tot aanpassing van de strategische aandelenallocatie. Verder is het diversificatiebeleid onroerend goed (OG) geactualiseerd. Daarnaast werden enkele mandaten en benchmarks aangepast en werd ruimte gegeven om tactisch te beleggen in grondstoffen.

Met het intredende herstel kwamen verschillende dossiers die tijdens de crisis minder prioriteit hadden, weer terug op de bestuursagenda. Zo besteedde het bestuur met name in de tweede helft van 2009 veel aandacht aan het ontwikkelen van een integriteitsplan. Verder werden eerste stappen gezet om tot een geactualiseerd deskundigheidsplan te komen en is een aanpak voor evaluatie van het eigen functioneren vastgesteld. Met het oog op de nieuwe zittingstermijn per 1 juli 2010 is in december een plan van aanpak voor de verkiezingen vastgesteld. Ook werd in 2009 een bezoldigingsregeling voor bestuursleden ingevoerd en een onkostenvergoeding voor leden van alle fondsorganen.

Op pensioenterrein werden enkele reglementswijzigingen doorgevoerd en, gehoord de arbeidsvoorwaardelijke partijen, een beleid voor inhaalindexatie vastgesteld. Verder werden de actuariële flexibiliserings- en afkoopfactoren vastgesteld.

Ten slotte behandelde het bestuur in het verslagjaar in overeenstemming met de beleids-cyclus de vaste onderwerpen. Dit waren het jaarverslag over 2008, het communicatiebeleid en de vergoeding voor de uitvoeringsorganisatie. Ook actualiseerde het bestuur de ABTN.

Het bestuur vergaderde in 2009 zevenmaal. Ter voorbereiding op bestuursvergaderingen vonden bijeenkomsten van de verschillende bestuurscommissies en werkgroepen plaats. Tussentijds hield het bestuur de vinger aan de pols aan de hand van de rapportage van de dekkingsgraad, de maandelijkse rapportage over het financieel beheer, performance-rapportages, uitvoerings- en kostenrapportages en ad hoc-informatie van de uitvoeringsorganisatie. Tot 1 juli ontving het bestuur op dagelijkse basis een rapportage over de dekkingsgraad en de oorzaken van de mutaties daarin. In verband met de verbeterde financiële positie is na deze datum overgegaan op een wekrapportage. Bij een dekkingsgraad van 110% of lager vindt weer dagelijkse rapportage plaats.

ALM-commissie

Tot eind 2009 had de ALM-commissie een ad hoc-karakter. Per ALM-studie werd een commissie ingesteld. In 2009 gebeurde dit voor de uitvoering van de continuïteitsanalyse en voorbereiding van het herstelplan. In vervolg hierop verzorgde de commissie ook de evaluatie van het gevoerde beleid en verkenning van beleidsopties. In december 2009 besloot het bestuur gegeven het belang van balansbeheer om de ALM-commissie een structureel karakter te geven en in te bedden in de bestuurlijke jaarcyclus.

Audit Committee

Het Audit Committee (AC) kwam in 2009 viermaal bijeen en organiseerde daarnaast een workshop over integriteit. Van de werkzaamheden en bevindingen van het AC wordt hieronder onder Interne beheersing verslag gedaan.

Beleggingsadviescommissie

De beleggingsadviescommissie kwam in 2009 viermaal in vergadering bijeen en adviseerde het bestuur over verschillende onderwerpen. Hiertoe behoorde het jaarlijkse beleggingsplan, de aanpassing van de strategische aandelenallocatie, de afdekking van het renterisico door middel van renteswaps, het diversificatiebeleid OG en de tactische ruimte voor beleggen in grondstoffen. Verder volgde en analyseerde de commissie aan de hand van periodieke rapportages de performance.

Communicatiecommissie

De communicatiecommissie vergaderde in 2009 vijfmaal. De belangrijkste onderwerpen waren het meerjarenkader en het communicatieplan voor 2009, communicatie over de financiële positie en de invoering van een nieuwe website.

Commissie pensioenzaken

De commissie pensioenzaken behandelde in 2009 twaalf individuele gevallen en enkele meer algemene onderwerpen. Daarnaast bereidde de commissie een reglementswijziging voor over gedeeltelijk WAO-gerechtigden en vervroegde pensionering.

Medezeggenschap

De deelnemersraad kwam in 2009 vijfmaal bijeen in een autonome vergadering. Daarnaast vond tweemaal een gezamenlijke vergadering met het bestuur plaats. Enkele leden van de deelnemersraad participeren in de ALM-commissie.

De deelnemersraad adviseerde over de volgende onderwerpen: korte- en langetermijnherstelplan en continuïteitsanalyse, buiten de benchmark beleggen voor actieve aandelenmandaten, gedeeltelijke aanpassing ABTN, beleggingsplan, jaarverslag, reglementswijzigingen, aanpassing teksten indexatie, communicatiebeleid, aanpassing strategisch beleggingsbeleid, diversificatie vastgoedportefeuille en beleggen in Japanse small caps. De positieve adviezen op deze onderwerpen werden door de deelnemersraad aangevuld met concrete suggesties. Het bestuur waardeert deze positief-kritische benadering.

In de gezamenlijke vergaderingen met het bestuur is gesproken over de lopende zaken binnen het fonds. Er is in dit verband uitgebreid gesproken met het bestuur over de lessen die getrokken kunnen worden uit de financiële crisis.

In een briefwisseling hebben bestuur en deelnemersraad de standpunten toegelicht inzake de bezoldigingsregeling voor bestuursleden en de positie daarin van de deelnemersraad.

Het standpunt van het bestuur hierin was dat de wetgever advisering over bezoldiging uitdrukkelijk heeft toegewezen aan het verantwoordingsorgaan.

In de personele samenstelling van de deelnemersraad traden in 2009 geen wijzigingen op.

Governance

Verantwoordingsorgaan

In het verslagjaar hield het verantwoordingsorgaan vijf autonome vergaderingen. Er waren twee vergaderingen met het bestuur. Daarnaast was er in april 2009 een scholingsbijeenkomst. Tijdens deze scholingsbijeenkomst werden taken, bevoegdheden en werkwijze van het verantwoordingsorgaan doorgenomen.

Het verantwoordingsorgaan gaf in het jaarverslag 2008 een oordeel af over het gevoerde beleid en de beleidskeuzes voor de toekomst die door het bestuur zijn gemaakt. De eerste vergaderingen in 2009 stonden in het teken van de voorbereiding van dit oordeel. In deze periode zat het pensioenfonds nog midden in de financiële crisis en moest het bestuur een herstelplan opstellen. Bij de oordeelsvorming over het gevoerde beleid oriënteerde het verantwoordingsorgaan zich aan de hand van een tweetal thema's. Deze thema's waren het strategisch en tactisch beleggingsbeleid en het beleid van het bestuur ten aanzien van adviezen van bestuurlijke adviescommissies. Vanaf de tweede helft van 2009 richtte het verantwoordingsorgaan zich op het voorbereiden van het oordeel over het jaar 2009. Het verantwoordingsorgaan is afhankelijk van de informatievoorziening vanuit het bestuur. Deze informatievoorziening is in de loop van de verslagperiode verbeterd. Inmiddels zijn zowel het bestuur als het verantwoordingsorgaan aan de nieuwe rol gewend.

Het verantwoordingsorgaan heeft ook adviestaken. Over het meerjarencader communicatie en het communicatieplan voor 2009 adviseerde het verantwoordingsorgaan positief. Het verantwoordingsorgaan adviseerde om af te zien van een bezoldingsregeling voor bestuursleden, eventueel met een uitzondering voor de bestuursleden die namens pensioengerechtigden zitting hebben. Het verantwoordingsorgaan kon zich wel vinden in een onkostenvergoeding voor leden van alle fondsorganen. Het bestuur heeft zich beraden over dit onderwerp en is tot een andere conclusie gekomen. In de personele samenstelling van het verantwoordingsorgaan traden in het verslagjaar geen wijzigingen op.

Visitatiecommissie

In de tweede helft van 2009 onderzocht de visitatiecommissie het Algemeen Pensioenfonds KLM. De principes voor intern toezicht verplichten tot het inrichten van een transparant intern toezicht met als doel het functioneren van het pensioenfonds kritisch te laten bezien door onafhankelijke deskundigen. De KLM-pensioenfondsen hebben er begin 2008 voor gekozen om het intern toezicht te laten uitvoeren door een visitatiecommissie. De visitatiecommissie geeft een beoordeling van de procedures, de processen en de 'checks and balances' die bij het pensioenfonds gelden, de wijze van aansturing en

hoe het pensioenfonds omgaat met de risico's op langere termijn. De visitatiecommissie bestaat uit de heren H. Nijssse, D. del Canho en W. van Ettinger. In december 2009 heeft de visitatiecommissie gerapporteerd aan het bestuur.

De werkwijze van de visitatiecommissie was in de eerste plaats gebaseerd op het door-nemen van fondsdocumenten en het aan het bestuur voorleggen van een vragenlijst. De door het bestuur gegeven antwoorden op de vragen van de vragenlijst zijn schriftelijk ter kennis gebracht van de commissie en mondeling toegelicht. Tevens voerde de commissie gesprekken met de vertegenwoordigers van bestuurscommissies en fondsorganen, alsmede met de directie van Blue Sky Group.

De visitatiecommissie heeft naar het oordeel van het bestuur een belangrijke en evenwichtige rapportage uitgebracht. Elders (pagina 59) in dit jaarverslag zijn de bevindingen van de visitatiecommissie opgenomen.

De aanbevelingen uit de rapportage zullen in de eerste maanden van 2010 door het bestuur worden voorzien van een bestuurlijke reactie. Daarin worden eventuele vervol-gacties door het bestuur uitgewerkt.

Deskundigheid

Goede kennis en bestuurlijke vaardigheden hebben van oudsher veel aandacht bij het bestuur. Het is gebruikelijk dat bestuursleden een basisopleiding krijgen en daarna regel-matig vervolgopleidingen volgen. Daarbij wordt zowel gebruik gemaakt van mogelijk-heden in de markt als van de periodieke activiteiten van de uitvoeringsorganisatie. Daar-naast worden commissievergaderingen en vooroverleg van bestuursvergaderingen gebruikt voor ontwikkeling van bestuursleden op specifieke onderwerpen. Bestuursleden kunnen verder beschikken over actuele informatie en vakliteratuur.

Mede naar aanleiding van het Plan van aanpak deskundigheidsbevordering pensioen-fondsbesturen van de pensioenkoepels besloot het bestuur in 2008 tot actualisering van het bestaande deskundigheidsplan. Tot medio 2009 gaf het bestuur echter prioriteit aan de financiële situatie. De actualisering van het deskundigheidsplan is eind 2009 gestart. Zo werd begin 2010 in een speciale beleidsdag de grondslag gelegd voor een nieuw deskundigheidsplan. De planning is er op gericht het nieuwe deskundigheidsplan in het eerste kwartaal van 2010 af te ronden en te operationaliseren.

Concreet vonden in 2009 de volgende scholingsactiviteiten plaats. Twee bestuursleden namen deel aan verschillende seminars over ALM en risicobeheersing. Verder namen drie bestuursleden deel aan de bijeenkomsten van de pensioenkoepels over evaluatie van het bestuur en compliance. De meeste bestuursleden namen verder deel aan de jaarlijkse seminars van de uitvoeringsorganisatie en aan de verdiepingsbijeenkomsten over actuele bestuursonderwerpen die in 2009 geïntroduceerd werden. Beide 'cliënt seminars' behan-

delden leerpunten uit de financiële crisis. De verdiepingsbijeenkomsten gingen in op afdekking van risico's en het AOW-dossier. Ook nam een bestuursdelegatie deel aan het jaarlijkse OPF-congres en aan activiteiten van DNB. Verder vond in 2009 scholing voor de deelnemersraad en het verantwoordingsorgaan plaats.

Transparantie

Het bestuur streeft naar openheid en helderheid over de financiële positie van het fonds en het door het bestuur gevoerde beleid. De communicatie hierover vindt met name plaats via de website van het fonds en het periodiek Focus. Via het jaarverslag vindt verantwoording over het gevoerde beleid plaats. Om het jaarverslag toegankelijker te maken worden de hoofdpunten behandeld in een speciale jaarverslageditie van Focus. Vanaf 2009 is daarnaast een dynamische versie van het jaarverslag beschikbaar op de website. Vanaf medio 2009 informeert het bestuur belanghebbenden ook door middel van een kwartaalbericht met de belangrijkste financiële kengetallen en beleidsbeslissingen.

Het bestuur staat open voor vragen of opmerkingen van deelnemers. Belanghebbenden kunnen zich via een speciaal e-mailadres direct tot het bestuur wenden. Ook zijn bestuursleden in hun dagelijkse functie binnen de onderneming of organisatie direct aanspreekbaar.

Mede in het licht van de ervaringen van de afgelopen jaren is het bestuur van plan om ook in 2010 de deelnemers en pensioengerechtigden goed op de hoogte te houden van de actuele ontwikkelingen. In het bijzonder wil het bestuur aandacht besteden aan het belang van collectiviteit en solidariteit voor het behoud van het pensioenstelsel. Verder wil het bestuur helder zijn over de financiering van de pensioenregeling en de daarmee verbonden risico's.

Evaluatie

Op grond van de Principes voor goed pensioenfondsbestuur evalueert een bestuur periodiek zijn functioneren. Vooruitlopend op de Principes deed het bestuur in 2006 hier de eerste ervaringen mee op, zowel via een eigen benadering als door middel van een self-assessment door een externe partij. Omdat in 2007 en 2008 prioriteit moest worden gegeven aan andere beleidsdossiers vond op dit terrein geen verdere ontwikkeling plaats. Het bestuur benoemde evaluatie van het eigen functioneren, mede in relatie tot deskundigheidsbeleid, als één van de activiteiten voor 2009. In lijn met de Principes is in 2008 wel in de statuten de mogelijkheid opgenomen om maatregelen te treffen bij disfunctioneren van een bestuurslid.

Vergoedingen

Het besturen van een pensioenfonds is in de afgelopen tien tot vijftien jaar duidelijk zwaarder geworden. Het vermogensbeheer werd complexer door internationalisering en

nieuwe complexe instrumenten. Pensioenregelingen moeten aan toenemende wettelijke regelingen en maatschappelijke ontwikkelingen voldoen. Het gevolg is een meer complexe uitvoering waaraan leiding moet worden gegeven. Ook de financiering van pensioenen is, mede door invoering van het FTK, een onderwerp geworden dat continu aandacht vraagt. Hoewel veel activiteiten worden uitbesteed, blijven pensioenfondsbesturen volledig verantwoordelijk en worden zij geacht constant 'in control' te zijn. Een en ander leidde ook tot een fors toegenomen tijdsbeslag.

Voor het bestuur was deze ontwikkeling aanleiding om in 2009 financiële compensatie voor bestuursleden mogelijk te maken.

Daarnaast is de werkingssfeer van de bestaande onkostenregeling uitgebreid naar leden van de deelnemersraad en het verantwoordingsorgaan.

De bezoldigingsregeling houdt in dat een bestuurslid aanspraak kan maken op een jaarlijkse vergoeding, die is gebaseerd op de door de SER vastgestelde vacatiegelden voor bestuursorganen.

Toezicht

Alert extern toezicht beschouwt het bestuur als een essentieel onderdeel van een gezonde financiële sector. Het bestuur hecht waarde aan een goede en open relatie met de toezichthouder(s).

In dat kader wordt regelmatig contact met de toezichthouder op prijs gesteld.

De toezichtscontacten met DNB spitsten zich aanvankelijk toe op het indienen en de beoordeling van de herstelplannen. Omdat het fonds op het moment van indiening van het kortetermijnherstelplan weer boven het niveau van dekkingstekort was, trok het bestuur in juni het al ingediende kortetermijnherstelplan in. DNB heeft hiermee ingestemd. Na beantwoording van een aantal vragen en aanvulling van het langetermijnherstelplan, ontving het fonds in juli een positieve beschikking van DNB waarin het plan werd goedgekeurd.

Per september 2009 vond aan de zijde van DNB een personele wisseling in het toezichtsteam plaats. Na een eerder contact op ambtelijk niveau, vond in december 2009 een periodiek overleg plaats tussen de nieuwe toezichthouder en een delegatie van het bestuur. Daarin is wederzijds kennis gemaakt en is een aantal actuele dossiers besproken, zoals de financiële positie van het fonds, het beleggingsbeleid en de governance. Verder zijn vragen over het jaarverslag over 2008 beantwoord en is de briefwisseling over de bevindingen in het kader van het vastgoedonderzoek afgerond.

De overige contacten met DNB waren voornamelijk schriftelijk van aard en betroffen de indiening van documentatie en rapportages. Ook vond een briefwisseling plaats naar aan-

leiding van de jaarlijkse beoordeling door DNB van statuten en reglementen. Ook in 2009 vond maandelijks rapportage van de dekkingsgraad plaats.

Twee bestuursleden, de directeur en de secretaris van het fonds namen in september deel aan de jaarlijkse pensioenfondsenbijeenkomst van DNB.

Het fonds nam in 2009 deel aan het onderzoek van de AFM naar het Uniform Pensioenoverzicht. Voor dit onderzoek diende voor een aantal door de AFM geselecteerde gevallen het UPO over 2008, het pensioenoverzicht 2007 en een dossier met onderliggende berekeningen te worden overlegd. Ultimo 2009 was van de AFM nog geen terugkoppeling ontvangen.

Van AFM is een score ontvangen voor de communicatie van het fonds in 2008. Deze score is gebaseerd op een self-assessment. Hierin moet het fonds aangeven hoe de communicatie is georganiseerd, welke kanalen en middelen het fonds inzet en op welke wijze de juistheid en begrijpelijkheid wordt geborgd. Op een schaal van 0% tot 100% beoordeelde de AFM de communicatie van het fonds op 85% (2007: 70%). De gemiddelde score van de ondernemingspensioenfondsen was 78%. Volgens de AFM betekent deze score dat de wettelijke communicatiebepalingen voldoende worden nageleefd, maar dat er op onderdelen mogelijkheden tot verbetering zijn.

Per brief van 24 juni ontving het bestuur van AFM en DNB de Principes voor beheerst beloningsbeleid bij financiële instellingen. De uitvoeringsorganisatie van het fonds is een financiële instelling zoals bedoeld in genoemde principes. Het bestuur is bekend met het beloningsbeleid van de uitvoeringsorganisatie. Er is geen sprake van variabele beloning die een significant deel vormt van het inkomen van bestuurders en medewerkers van de uitvoeringsorganisatie. Daarom heeft het bestuur vastgesteld dat de principes formeel niet van toepassing zijn. Overigens is ook vastgesteld dat waar variabele beloning voorkomt, dit overeenkomstig de principes gebeurt.

Interne beheersing

De interne beheersing van het fonds, inclusief de beheersing van de uitbestede activiteiten, wordt beoordeeld door het Audit Committee (AC). Het verslag van werkzaamheden en bevindingen over 2009 is in de bestuursvergadering van december 2009 behandeld. Hierna volgen de belangrijkste bevindingen van het AC.

SAS70-rapportage

Jaarlijks ontvangt het fonds van de uitvoeringsorganisatie een SAS70-rapportage inzake interne beheersing van de uitvoeringsorganisatie. De Type II-rapportage betreft de feitelijke werking van de beheersingsmaatregelen. Met deze rapportage krijgt het bestuur inzicht in de mate van beheersing van de uitbestede activiteiten. Het AC heeft de rapportage over

2008, inclusief de verklaring van de accountant, besproken met de uitvoeringsorganisatie en de accountant. Hierbij zijn geen vervolgacties noodzakelijk gebleken.

Kredietcrisis

Ook stond het AC stil bij de vraag wat er geleerd kan worden van de kredietcrisis. Daarbij is met name gekeken naar de wijze waarop het bestuur gehandeld heeft ten tijde van de crisis en welke maatregelen het bestuur heeft getroffen. Bestuur en uitvoeringsorganisatie hebben naar het oordeel van het AC goed lering getrokken uit de crisis. Een aantal beheersmaatregelen, zoals die rond securities lending, is aangescherpt. De crisis heeft met grote impact voorheen als laag ingeschatte risico's blootgelegd. Met die waarschuwing in het achterhoofd blijft het AC in 2010 bestaande en nieuwe beheersingsmaatregelen beoordelen.

Procedures rond herbalancerings- en valutatransacties

Naar aanleiding van een dubbele valuta-afdekkingstransactie in mei 2008, heeft de uitvoeringsorganisatie haar procedures aangescherpt en voorzien in aanvullende beheersmaatregelen. De effectiviteit van de maatregelen is beoordeeld aan de hand van de in mei en juni 2009 uitgevoerde transacties. De beheersingsmaatregelen zijn als adequaat beoordeeld.

Beoordeling administratiesystemen

Het AC stond vrij uitgebreid stil bij de administratiesystemen die de uitvoeringsorganisatie gebruikt in de backoffice van het vermogensbeheer. De opzet en de werking van de systemen is besproken. Het AC constateerde dat de al enige tijd functionerende systemen goed werken.

Evaluatie

Het AC is in 2004 ingesteld. Voornaamste aanleiding daarvoor was de wens om meer zekerheid te verkrijgen op de juistheid van aanspraken en uitkeringen. Hoewel het AC in de loop der jaren een breed scala van onderwerpen behandelde, kreeg de administratieve uitvoering steeds veel aandacht. De ontwikkelingen in de afgelopen jaren en met name de financiële crisis waren voor het AC aanleiding zijn opdracht en eigen taakuitvoering te bezien. Centrale vraag daarbij is of de opdracht, inrichting en werkwijze van het AC nog voldoende in overeenstemming zijn met de actuele ontwikkelingen en behoeften. Het AC is van plan deze evaluatie begin 2010 af te ronden.

Integriteit

Op grond van de wet draagt het bestuur zorg voor een integere bedrijfsvoering. Daartoe voert het bestuur periodiek een analyse van de integriteitsrisico's uit, op basis waarvan eventuele maatregelen worden vastgelegd in een integriteitsplan. Hoewel integriteit al onderdeel was van de integrale risicoanalyse en beheersingsmaatregelen en ook impliciet aandacht van bestuur en uitvoeringsorganisatie had, ontbrak bij het

fonds een specifiek integriteitsplan. Op verzoek van het bestuur heeft het Audit Committee in 2009 het voorwerk gedaan om tot een dergelijk plan te komen. In een workshop met vertegenwoordigers van de besturen van de KLM-pensioenfondsen is een risicoanalyse uitgevoerd. Op basis daarvan werd een aantal aanvullende maatregelen ontwikkeld, die door het bestuur zijn geaccordeerd. Uiteindelijk stelde het bestuur in december 2009 het integriteitsplan vast. De gekozen aanscherpingen betreffen met name verdere documentering van externe beheerders, aanvullend onderzoek in enkele specifieke situaties en aanvullende selectiecriteria voor beleggingen in privaat vastgoed. Het integriteitsplan wordt als bijlage bij de ABTN van het fonds gevoegd.

Gedragcode

Op de leden van het bestuur is een gedragscode van toepassing. De code heeft tot doel het voorkomen van (de schijn van) verstrengeling van belangen van het pensioenfonds en privébelangen en het voorkomen van ongeoorloofde handelingen, zoals koersmanipulatie. Een compliance officer houdt toezicht op een goede naleving van de code. De functie van compliance officer wordt vervuld door de heer D.J.D. Dees.

In 2009 deden zich geen situaties voor die aanleiding geven tot melding. Door de uitbesteding aan de uitvoeringsorganisatie hebben bestuursleden geen (directe) betrokkenheid bij het aangaan van zakelijke relaties of (voorgenomen) beleggingstransacties, noch beschikken zij over vertrouwelijke marktinformatie.

Mede in het licht van de vergunningen van de organisatie op grond van de Wft, geldt voor de medewerkers van de uitvoeringsorganisatie een eigen gedragscode, die voldoet aan de door de AFM gestelde eisen.

Vanaf 2010 zal de rapportage van de compliance officer van de uitvoeringsorganisatie ter kennis worden gebracht van de compliance officer van het bestuur.

Communicatie

De communicatie van het fonds vindt plaats op basis van een jaarlijks communicatieplan en het beleidskader communicatie. In 2009 is voor de periode 2009-2011 een nieuw meerjarenkader opgesteld. In dit meerjarenkader ligt de nadruk op direct en zo persoonlijk mogelijk contact met belanghebbenden, inzet van nieuwe media en bevorderen van de betrokkenheid van deelnemers en pensioengerechtigden bij het functioneren van het fonds en de financiële positie. Verder zijn in het nieuwe kader ook de HR-afdelingen van KLM als een intermediaire doelgroep benoemd.

Financiële positie en beleid

Naar aanleiding van de ontwikkelingen in 2008 was periodieke communicatie over de financiële positie van het fonds een van de speerpunten voor 2009. In dat kader werden deelnemers via de website regelmatig geïnformeerd over de dekkingsgraad en andere ontwikkelingen, zoals het herstelplan. Daarnaast is in het periodiek Focus stilgestaan bij de positie van het fonds en de getroffen maatregelen. In januari 2009 ontvingen alle deel-

nemers en pensioengerechtigden een brief over de indexatie per 1 januari 2009. Deze actie is begin 2010 herhaald.

In het kader van meer transparantie over het fonds is in juli 2009 een kwartaalbericht voor belanghebbenden ingevoerd. Dit bericht, dat gepubliceerd wordt op de website, geeft informatie over de dekkingsgraad, de beleggingsportefeuille en performance en de renteontwikkeling. Verder zijn in het bericht enkele kerncijfers over het bestand, premie en uitkering opgenomen. Ook worden beleidsmaatregelen toegelicht. Naast publicatie van dit kwartaalbericht vindt maandelijks publicatie van de dekkingsgraad plaats.

Het bestuur is van plan ook in 2010 en volgende jaren belanghebbenden te informeren over de financiële positie, het beleid van het fonds en relevante externe ontwikkelingen. Verder wil het bestuur aandacht besteden aan het beleggingsbeleid en aan externe ontwikkelingen als de AOW-leeftijd en de hogere levensverwachting.

Website

In najaar 2009 werd een vernieuwde website operationeel. De website kreeg een nieuw design, de dialoogstructuur is verbeterd en er zijn functionaliteiten toegevoegd. Zo is de pensioenplanner zichtbaarder en daarmee toegankelijker geworden, is eerder genoemd kwartaalbericht opgenomen en is een 'zelfdenkende' zoekmodule aan de site toegevoegd. Verder is consequent doorgevoerd dat informatie over de pensioenregeling plaatsvindt via 'life events', voor deelnemers belangrijke en herkenbare gebeurtenissen in het leven.

Samenwerking met HR KLM

Gestart is met een traject om de contacten en informatie-uitwisseling tussen het fonds en de HR-afdelingen voor grondpersoneel te bevorderen. Na incidentele activiteiten in 2009, zal in 2010 een aantal informatiebijeenkomsten voor HR-functionarissen plaatsvinden.

Jongeren en pensioen

In 2008 organiseerde het bestuur een project om de betrokkenheid van jongeren bij pensioen te vergroten. Medewerkers van de uitvoeringsorganisatie en een tiental jonge deelnemers van het fonds onderzochten de huidige belangstelling en betrokkenheid. Ook beoordeelden zij het communicatiebeleid en de communicatiemiddelen van het fonds op effectiviteit voor jongeren. Dit leidde in juni 2008 tot enkele adviezen aan het bestuur over verbetering van de communicatie met jongeren. Onderdeel van het rapport van de jonge deelnemers is het voorstel om jaarlijks een specifieke jongerenactiviteit te organiseren. De bedoeling was om in de eerste helft van 2009 een eerste jongerenactiviteit te organiseren, aansluitend op de toezending van het UPO.

In de eerste maanden van 2009 bleek dat de beoogde feestelijke activiteit niet goed paste bij de situatie van zowel het fonds als KLM in deze crisisperiode. Door andere prioriteiten is het jongerenproject pas eind 2009 weer op de agenda gekomen. De planning is er nu op

gericht om in de eerste helft van 2010 een activiteit te organiseren, die ook een wat bredere doelgroep zal krijgen.

Publicaties

Het fonds beschikt over een eigen pensioenkrant voor deelnemers en pensioengerechtigden: Focus. Focus verscheen in 2009 driemaal en besteedde aandacht aan de financiële positie, het beleggingsbeleid, het herstelplan, de resultaten over 2008 (jaarverslag) en verschillende reglementswijzigingen.

In juli publiceerde het fonds zijn jaarverslag over 2008. Op de website van het fonds is een dynamische versie van het verslag beschikbaar.

Het voornemen om in 2009 te starten met een nieuwe, event gerichte, brochurelijn is niet gerealiseerd. Voorrang is gegeven aan de ontwikkeling van een nieuwe website. Wel is een model voor een nieuwe brochurelijn ontwikkeld en begin 2010 gepresenteerd. De uitrol zal nu in 2010 plaatsvinden.

Overige activiteiten

Ook in 2009 organiseerde het fonds, met medewerking van de KLM, de Vereniging van Gepensioneerden der KLM en KLM Health Services, een aantal Pensioen In Zicht-bijeenkomsten. Voor Pensioen in zicht worden deelnemers uitgenodigd die ongeveer een jaar voor hun eerst mogelijke pensioendatum zitten. Tijdens de bijeenkomsten worden de deelnemers geïnformeerd over verschillende aspecten van pensionering. In totaal werden zes bijeenkomsten georganiseerd, waarvan twee speciaal voor deelnemers in pensioenreglement 2002. In 2010 zullen er geen Pensioen In Zicht dagen worden georganiseerd.

Deelnemers die vallen onder reglement 2006 worden een jaar voor de normpensioenleeftijd van 63 jaar uitgenodigd. De deelnemers tot 60 jaar ontvingen inmiddels eerder allemaal een uitnodiging.

In oktober nam het pensioenfonds deel aan de Open huis dagen van KLM in het kader van het 90-jarig bestaan van de onderneming. De uitvoeringsorganisatie verzorgde een stand in het hoofdkantoor, die door zo'n 350 personen werd bezocht. Deze activiteit werd ook gebruikt om de pensioenplanner zo veel mogelijk onder de aandacht te brengen. Zo had een open huis bezoeker die nadien de planner bezocht kans op een attentie. Per 2011 wordt het Pensioenregister operationeel. De voorbereiding van de aansluiting van het fonds daaraan wordt verzorgd door de uitvoeringsorganisatie. De verwachting is dat het fonds zonder problemen per 2011 aangesloten is.

Geschillen

In de klachtenregeling van het fonds is vastgelegd dat een belanghebbende een klacht kan indienen. Dit kan als hij het niet eens is met de wijze waarop de statuten of het pensioenreglement worden toegepast, of als hij van mening is onjuist behandeld te zijn. De klachtenregistratie van het fonds betreft niet alleen formele klachten, maar ook kritische vragen

en signalen van belanghebbenden. Een klacht wordt in eerste instantie behandeld door de uitvoeringsorganisatie, waarna beroep bij het bestuur openstaat. Als een klager het niet eens is met het oordeel van het bestuur, kan hij zich wenden tot de Ombudsman Pensioenen. Daarnaast bestaat de gang naar de rechter.

In 2009 zijn 23 klachten of bezwaarschriften ingediend (2008: 21). In twee gevallen ging het om een beroep op de hardheidsclausule. Dat betekent dat het reglement op zich juist is toegepast, maar in het individuele en specifieke geval een ongewenste uitkomst heeft. Beide verzoeken zijn gehonoreerd. Verder werden drie bezwaarschriften ingediend in verband met toepassing van nieuwe factoren in gevallen waarin in verband met de pensionering al een opgave op basis van eerdere factoren was gedaan. Deze gevallen hebben geleid tot aanpassing van het beleid voor invoering van nieuwe factoren. Op basis hiervan zijn de bezwaarschriften gehonoreerd, alsook andere vergelijkbare gevallen aangepast. Daarnaast waren er nog tien bezwaren of klachten over de inhoud van de pensioenregeling of voorgeschreven procedures. Hiervan zijn er acht niet gehonoreerd en stond één dossier ultimo 2009 nog open. De overige acht klachten betroffen de administratieve uitvoering, hiervan zijn er drie gegrond verklaard en drie ongegrond en twee op andere wijze opgelost.

Externe relaties

Het pensioenfonds is aangesloten bij de Stichting van Ondernemingspensioenfondsen (OPF). Dit is een organisatie die de belangen van ondernemingspensioenfondsen behartigt bij de Nederlandse en Europese overheden en toezichthouders. De (titulair) directeur van het fonds is lid van het algemeen bestuur van OPF. Functionarissen van de uitvoeringsorganisatie nemen deel aan verschillende commissies van OPF, zoals de commissie pensioenzaken, de commissie beleggingszaken, het controllersoverleg, de commissie verslaggeving en een drietal klankbordgroepen: communicatie, Pension Fund Governance en OPF-services.

Uitvoering

Tussen het fonds en de uitvoeringsorganisatie is in 2007 een nieuwe dienstverleningsovereenkomst gesloten. Jaarlijks worden op basis van deze overeenkomst de diensten en de vergoeding voor het daarop volgende jaar afgesproken.

Partijen spraken in 2007 af om tot een verdere transparantie en verbeterde toerekening van kosten te komen. De vertaling van deze afspraken in de vergoeding voor 2008 kostte meer tijd dan verwacht en kon pas in het voorjaar van 2008 worden afgerond. Het traject voor de diensten en vergoeding voor 2009 verliep voorspoediger. In oktober werd gestart met de gesprekken en in december keurde het bestuur de vergoeding voor 2009 goed. Onderdeel van de verbeteringen in 2009 is dat aan het bestuur op kwartaalbasis wordt gerapporteerd over het verloop van het budget. Ook is de afspraak dat zowel de gevolgen van niet-uitgevoerde activiteiten als extra werkzaamheden expliciet worden gemaakt.

Conform de afspraken nam de uitvoeringsorganisatie ook in 2009 deel aan de CEM-benchmark voor pensioenuitvoering. Dit is een systematiek voor vergelijking van service en kosten van pensioenfondsen. Deze systematiek is door het Canadese bedrijf Cost Effectiveness Measurement Ltd. ontwikkeld. Zo'n twaalf Nederlandse pensioenfondsen nemen deel aan deze benchmark. Wereldwijd nemen zo'n 80 pensioenfondsen deel. CEM geeft inzicht in de absolute en relatieve kosten, de factoren die de kosten beïnvloeden en het serviceniveau. Het rapport geeft ook concrete verbetermogelijkheden. De uitkomsten van het onderzoek zijn in december 2009 gerapporteerd aan het bestuur. Algemeen oordeel van CEM was dat de kosten van het fonds iets lager zijn dan van de peer group en de service aan belanghebbenden juist hoger.

Pensioenregeling en uitvoering

Reglementswijzigingen

Wijziging indexatiebepaling pensioenreglement

De indexatiebepalingen in de pensioenreglementen 2002 en 2006 zijn aangepast aan de wettelijke teksten volgens de indexatiematrix.

Redactionele reglementswijzigingen

Het bestuur stelde, mede naar aanleiding van de jaarlijkse toetsing van De Nederlandsche Bank van de fondsdocumenten, enkele verduidelijkingen en redactionele aanpassingen in de verschillende pensioenreglementen vast.

Indexatie per 1 januari 2010

Het bestuur besloot tot aanpassing per 1 januari 2010 van de pensioenaanspraken en ingegane pensioenen conform de verschillende reglementaire bepalingen. Voor actieve deelnemers in de middelloonregeling betekent dit een verhoging van de pensioenaanspraken met 1,25%, volgens de algemene loonronde van KLM. Voor actieve deelnemers in de eindloonregeling speelt dit besluit geen rol omdat de pensioenen al gekoppeld zijn aan het laatstverdiende salaris. De stijging van de lonen is al in het pensioen verwerkt. De ingegane pensioenen en de premievrije aanspraken van de gewezen deelnemers zijn op 1 januari 2010 verhoogd met de stijging van het geschoonde prijsindexcijfer. Deze bedroeg 0,4%.

Inhaalindexatie

Het bestuur stelde begin 2009 het beleid met betrekking tot inhaalindexatie vast. In het geval er eerder een korting op de indexatie is toegepast is het bestuur bevoegd om in enig jaar extra indexaties te verlenen, zolang dit niet leidt tot een hoger pensioen dan bij volledige indexatie zou zijn verkregen. Het bestuur heeft in 2009 voor de inhaalindexatie een methode uitgewerkt waarbij, bij voldoende middelen, de oudste en hoogste indexatieachterstanden het eerst worden ingehaald.

Afkoop- en flexibiliseringsfactoren

Het nabestaandenpensioen van deelnemers die geen partner hebben wordt op de pensioendatum volledig omgezet in extra ouderdomspensioen. Per 1 januari 2009 geldt hiervoor een factor van 1,14. Naar aanleiding van klachten van deelnemers besloot het bestuur om in een aantal uitzonderingsgevallen toe te staan dat voor de omzetting van nabestaandenpensioen in ouderdomspensioen de oude factor van 1,22 van toepassing blijft. Het bestuur stelde ook de afkoop- en flexibiliseringsfactoren voor 2010 vast.

Gedeeltelijk arbeidsongeschikten in de WAO

Het bestuur heeft besloten dat gedeeltelijk arbeidongeschikte deelnemers met een WAO-uitkering die geboren zijn na 1 januari 1950, deeltijdpensioen kunnen opnemen zonder dat het recht op arbeidsongeschiktheidspensioen verloren gaat.

Overdracht Anw-hiaatuitkeringen

In 2007 eindigde het contract tussen KLM en Centraal Beheer Achmea voor de verzekering van het Anw-hiaatpensioen. Medio april 2009 startte de procedure om de bij Centraal Beheer Achmea achtergebleven groep van uitkeringsgerechtigden met een Anw-hiaatuitkering met ingangsdatum voor 1 april 2007, onder te brengen bij het pensioenfonds. Dit gebeurde na een eerdere afwijzing door DNB in verband met de financiële positie van het fonds op dat moment. De waardeoverdracht vond per 1 augustus 2009 plaats. Alle betreffende uitkeringsgerechtigden zijn overgekomen naar het pensioenfonds.

Vrijwillige voortzetting na beëindiging dienstverband

Het bestuur besloot dat verzoeken om vrijwillige voortzetting van de pensioenregeling na beëindiging van het dienstverband in principe niet worden gehonoreerd.

Vooruitblik 2010

Hiervoor is al gewezen op de kabinetsplannen in 2009 met betrekking tot de AOW. Het kabinet was van plan om de AOW-leeftijd in twee stappen te verhogen naar 67 jaar. Door de val van het kabinet in februari 2010 is dit onderwerp 'controversieel' geworden en het is nu onduidelijk of en zo ja in welke vorm wijzigingsvoorstellen zullen worden ingevoerd. Een en ander zal nauwlettend worden gevolgd in verband met de consequenties voor de eigen pensioenregeling van het fonds.

Beleggingen van het fonds

Algemeen

Het doel van het beleggingsbeleid is het leveren van een optimale bijdrage aan het veiligstellen van de pensioenafspraken binnen aanvaardbare risicogrenzen. Daarbij zijn de beleggingen gespreid over verschillende beleggingscategorieën. Binnen de verschillende beleggingscategorieën bestaat een verdere diversificatie naar regio's en subcategorieën.

Bij de uitvoering van het beleid houdt het bestuur onder meer rekening met valutarisico, renterisico en het neerwaartse risico van aandelen en onroerend goed.

Strategisch beleggingsbeleid

Door de komst van het FTK is het rentemismatchrisico in de balans van een pensioenfonds nadrukkelijker zichtbaar geworden. De waarde van de pensioenverplichtingen is gevoelig voor veranderingen in de rente. Wanneer de rente daalt, stijgen de verplichtingen. Een rentedaling leidt ook tot een hogere waarde van de obligatieportefeuille. Dit compenseert de waardevermindering van de verplichtingen enigszins, zij het dat de verplichtingen een grotere rentegevoeligheid hebben. De waarde van de aandelen- en vastgoedportefeuille wordt ook beïnvloed door het niveau van de rente, maar voor de korte termijn is er geen sprake van een expliciet verband. Het fonds heeft de ambitie de pensioenen te indexeren met de inflatie. Daarom vormen het rentemismatchrisico en het inflatierisico belangrijke risico's voor het fonds.

Naar aanleiding van de financiële crisis van 2008-2009 heeft het fonds de wens uitgesproken om tot een minder volatiel verloop van de dekkingsgraad te komen. Daarnaast vindt het bestuur een stabiel verloop van de netto pensioenpremie en een goede verwachte indexatie van de pensioenen van groot belang. Daarom onderzocht de ALM-commissie het afgelopen jaar op welke manieren de volatiliteit van de dekkingsgraad verminderd kon worden zonder de andere doelstellingen in gevaar te brengen. De conclusie was dat het strategische beleggingsbeleid op een aantal punten aanpassing behoefde. Het bestuur besloot begin juli om het strategische normgewicht van vastrentende waarden te verhogen met 5% naar 50%, ten laste van de allocatie naar aandelen, van 45% naar 40%. Ook is besloten om de helft van de nominale rentegevoeligheid van de pensioenverplichtingen af te dekken. Een belangrijk deel wordt al afgedekt door de vastrentendewaardeportefeuille. Het restant van het te beperken renterisico is vervolgens afgedekt door de inzet van nominale renteswaps. Ook is besloten om het normgewicht van onroerend goed gelijk te houden aan 10%. De reden hiervoor is dat deze beleggingscategorie zorgt voor minder risico binnen de categorie zakelijke waarden en dat daarnaast een deel van de vastgoedportefeuille Nederlandse inflatie als onderdeel van de inkomsten kent.

Tactisch beleid beleggingscategorieën

Het fonds begon het jaar met een bescheiden onderwogen positie in aandelen en onroerend goed ten gunste van obligaties. Deze positie werd ingegeven door de toentertijd snel teruglopende wereldwijde economische activiteit, waarbij zelfs een depressie een realistisch scenario leek. Begin maart ontstond er een kentering in het sentiment op de financiële markten. Risicodragende titels werden weer gekocht. Medio mei, ruim twee maanden na het begin van het herstel, besloot het fonds tot het verder onderwogen van aandelen. Hier waren twee redenen voor. Allereerst was er scepsis over het economische herstel in de VS. Ten tweede was er zorg over de kwaliteit van kredieten die door Europese banken in

de opkomende landen van Europa zijn verstrekt. Het herstel in de VS zette echter door en de situatie in de opkomende landen van Europa wist zich, onder meer door interventies van het IMF, te stabiliseren.

In het vierde kwartaal werd een begin gemaakt met het nemen van meer risico in de portefeuille. In eerste instantie werden hiervoor bedrijfsobligaties, high yield obligaties en obligaties van opkomende landen overwogen en staatsobligaties onderwogen. Blue Sky Group veronderstelde dat de omgeving van een slechts langzaam herstel relatief gunstig zou zijn voor bedrijfsobligaties. In een later stadium werd de onderweging van aandelen teruggebracht naar neutraal. Terugkijkend bleef het rendement met name achter bij de benchmark door de defensieve positionering medio 2009.

Beleggingsportefeuille naar categorieën (jaarultimo)

(bedragen in EUR miljoenen)	2009			2008		
	EUR	%	BM %	EUR	%	BM %
Vastrentende waarden	2.177	46,8	46,7	2.205	56,6	57,3
Aandelen	2.054	44,2	44,1	1.553	39,8	39,2
Vastgoed	341	7,3	7,7	318	8,2	8,6
Nominale renteswaps	16	0,4	0,4	–	–	–
Banktegoeden	11	0,2	0,0	6	0,1	0,0
Overig	51	1,1	1,1	– 184	– 4,7	– 5,1
	4.650	100,0	100,0	3.898	100,0	100,0

Vastrentende waarden

Op de beleggingen in vastrentende waarden is in 2009 een rendement behaald van 8,8%. In het begin van het jaar waren de posities binnen de vastrentendenwaardenportefeuille vrijwel neutraal, conform de benchmarkwelingen. In het tweede kwartaal is echter gedraaid naar wat risicovollere posities in de portefeuille. Op basis van de goede verwachtingen voor de opkomende markten werd een overweging opgebouwd in het schuld papier van de opkomende landen, genoteerd in lokale valuta. Naast de positieve verwachtingen voor dit marktsegment werd bovendien uitgegaan van sterker wordende valuta's, van de opkomende markten ten opzichte van de Amerikaanse dollar.

Verder zijn halverwege het jaar de posities opgebouwd in Amerikaanse en Europese bedrijfsobligaties. Op deze wijze profiteerde het fonds van het krachtige herstel van zowel de bedrijfsobligaties met hoge kredietbeoordeling (investment grade) als met een lage kredietbeoordeling, de zogenoemde high yield obligaties.

De overwogen posities van bedrijfsobligaties leidden tot een onderweging van staatsobligaties. De positionering werd voornamelijk ingegeven vanwege de relatieve aantrekkelijkheid in termen van rendement en risico. De opslag voor risico van bedrijfsobligaties was zeer hoog geworden.

Tenslotte werd in de tweede helft van 2009 duidelijk dat de inflatiedreiging in de Westerse wereld voorlopig is verdwenen. Door de werkloosheid en de overcapaciteit zullen de prijzen vrijwel geen opwaartse druk ondervinden. Hierdoor is besloten om een onderwogen positie in de wereldwijde indexleningen aan te gaan.

Vastrentendewaardenportefeuille naar regio (jaarultimo)

(bedragen in EUR miljoenen)	2009			2008		
	EUR	%	BM %	EUR	%	BM %
Global ILB 10+	1.060	48,8	50,4	1.200	53,6	51,3
Eurozone staatsobligaties						
10+	385	17,7	19,2	537	23,9	21,0
Eurozone staatsobligaties	49	2,2	5,6	56	2,5	5,8
Eurozone						
bedrijfsobligaties	128	5,9	4,9	88	4,0	4,8
UK bedrijfsobligaties 10+	85	3,9	3,8	59	2,6	3,2
US credits	119	5,5	3,9	65	2,9	3,8
US high yield	125	5,7	3,5	27	2,7	2,5
Emerging Markets Debt	158	7,2	6,6	124	5,5	5,7
Emerging Markets Debt (local)	68	3,1	2,1	50	2,3	1,9
	2.177	100,0	100,0	2.206	100,0	100,0

Nominale renteswaps

Door het aankopen van renteswaps in juli 2009 verminderde het fonds een gedeelte van het rentemismatchrisico. De renteswaps zorgden er uiteindelijk voor dat het portefeuillerendement 0,4 % hoger uitkwam in 2009.

Aandelen

Het fonds begon het jaar met een onderwogen positie in smallcaps, aandelen van de wat kleinere bedrijven ten gunste van largecap aandelen in de regio's VS en Europa. Deze positie werd voornamelijk ingegeven vanwege de zeer kritieke toestand waarin de krediet-

markten zich bevonden. Smallcap aandelen werden verondersteld hier kwetsbaarder voor te zijn. Deze positie is gedurende het gehele jaar aangehouden. Door het zeer forse herstel van de aandelenkoersen in het tweede kwartaal heeft deze positie tot een negatief relatief resultaat geleid.

Verder hield het fonds aanvankelijk een overwogen positie in aandelen van opkomende markten aan. Fundamentele factoren als een hoger groeipotentieel, solvabele en betrouwbaarder wordende overheden en de mogelijke verdere ontwikkeling van de binnenlandse consumptie lagen aan de basis van deze positie. In juni is besloten om de overweging in opkomende markten te neutraliseren. De koersen van deze aandelen waren erg vooruitgelopen op andere regio's en dus besloot het fonds om winst te nemen. Tegelijkertijd was, in overeenstemming met het beleggingsplan, besloten het strategisch gewicht van deze categorie medio het jaar op te hogen. Per saldo behoefden er geen posities te worden verkocht. Tegen het einde van het jaar is er wederom een overweging in de aandelen van opkomende markten aangegaan. Over het gehele jaar heen heeft deze positie tot een positief resultaat geleid. Het totaal van de tactische allocatiebeslissingen over aandelenregio's heeft per saldo tot een positief resultaat geleid.

Aandelenportefeuille naar regio (jaarultimo)

(bedragen in EUR miljoenen)	2009			2008		
	EUR	%	BM %	EUR	%	BM %
Europa ex. UK	650	31,6	30,0	555	36,6	33,2
UK	141	6,9	6,9	107	7,0	7,0
Europa small-caps	52	2,5	4,1	37	2,4	4,0
US large-caps	555	27,0	25,8	436	26,5	26,7
US small-caps	55	2,7	4,0	33	2,2	3,8
Japan	111	5,4	5,8	122	8,0	8,2
Emerging markets	342	16,7	15,9	173	11,4	10,2
Canada	50	2,4	3,1	29	1,9	2,8
Pacific ex. Japan	98	4,8	4,4	61	4,0	4,1
	2.054	100,0	100,0	1.553	100,0	100,0

Vastgoed

De vastgoedportefeuille behaalde in 2009 een rendement van 4,9%. Er zijn in 2009 geen nieuwe investeringen in privaat vastgoed gedaan, behalve waarvoor al eerder contractuele verplichtingen waren aangegaan. Vanwege de waardedaling van privaat vastgoed en de

koersstijgingen van beursgenoteerd vastgoed gedurende het jaar, nam het belang van beursgenoteerd vastgoed toe ten opzichte van dat van privaat.

Portefeuille vastgoed naar regio (jaarultimo)

(bedragen in EUR miljoenen)	2009			2008		
	EUR	%	BM %	EUR	%	BM %
Europa publiek	86	25,3	25,3	44	13,8	19,9
Verenigde Staten publiek	110	32,1	32,1	82	25,9	29,2
Europa privaat	104	30,7	30,7	119	37,5	29,8
Verenigde Staten privaat	41	11,9	11,9	73	22,8	21,1
	341	100,0	100,0	318	100,0	100,0

Valuta's

De valutaposities in Amerikaanse dollars, Britse ponden, Japanse yens, Zweedse kronen, Canadese en Australische dollars werden voor 100% afgedekt tegen de euro. Posities in de Singapore dollar en de Hongkong dollar werden afgedekt door dezelfde omvang in de Amerikaanse dollar vanwege de hoge correlatie van de munteenheden. De posities in de Nieuw Zeeland dollar werden om dezelfde reden afgedekt als zijnde posities in de Australische dollar.

Rendementsontwikkelingen totale portefeuille

Over 2009 komt het totaalrendement van het fonds uit op 17,7%. Het portefeuillerendement kwam daarmee 1,0% lager uit dan het rendement van de benchmark. Een afwijking tussen beiden vloeit voort uit over- en onderwegingen gedurende het jaar ten opzichte van de benchmarkportefeuille, beleggingskosten en implementatie-effecten van de portefeuillemutaties.

Bij de beoordeling van de behaalde rendementen wordt een vergelijking gemaakt met de benchmarkportefeuille. Dit is een referentieportefeuille die is toegesneden op de specifieke situatie van het fonds. Bij het bepalen van de strategische verdeling van het fondsvermogen over de beleggingscategorieën, beleggingssegmenten en beleggingsstijlen, worden uitdrukkelijk de verplichtingenstructuur en initiële vermogenspositie meegenomen. De rendementscijfers in de tabel voor de categorieën aandelen, vastrentende waarden en onroerend goed zijn berekend op basis van volledige afdekking van het valutarisico van de Amerikaanse dollar, het Britse pond, de Japanse yen, de Canadese dollar, de Australische dollar en de Zweedse kroon.

De onderstaande tabel geeft de gemiddelde verdeling van het vermogen over de beleggingscategorieën en de rendementsontwikkelingen van het fonds weer. Ook worden de verdeling en rendementsontwikkeling van de betreffende benchmark gegeven.

In de tabel staat PF voor het fonds en BM voor benchmark.

Totaalrendement in %

	Gewicht		2009 Rendement		Gewicht		2008 Rendement	
	PF	BM	PF	BM	PF	BM	PF	BM
	Vastrentende waarden	53,0	52,7	8,8	9,1	51,0	50,1	3,8
Aandelen	40,5	41,4	31,7	33,1	39,5	41,3	-42,5	-40,9
Vastgoed	7,5	7,9	4,9	8,1	9,3	9,4	-24,6	-27,4
Nominale renteswaps	0,1	0,1	0,4	0,4	-	-	-	-
Banktegoeden	0,7	0,0	-0,2	0,0	1,0	0,0	0,3	0,0
Overig	-1,8	-2,1	0,1	-0,3	-0,8	-0,8	-0,2	-0,4
	100,0	100,0	17,7	18,7	100,0	100,0	-20,8	-21,7

Verantwoord beleggen

Verantwoord beleggen betreft het niet-financieel getinte eisen stellen aan beleggingsobjecten. Het gaat daarbij om zaken als ecologie, milieu, duurzaamheid en ethiek. De visie van het bestuur is dat beleggingsbeleid in eerste instantie is gericht op het behalen van een zo goed mogelijk rendement tegen een zo laag mogelijk risico. Uiteraard wil het fonds daar op een verantwoorde en dus ook duurzame manier mee omgaan. Het bepalen wat nu specifiek wel of niet aanvaardbare activiteiten zijn, acht het bestuur echter allereerst de verantwoordelijkheid van de overheid. Deze beschikt daartoe immers over een democratische legitimatie.

Wat betreft de beleggingen van het fonds is de basis dat alleen wordt belegd in activiteiten die niet bij wet of bij internationale verdragen zijn verboden. Schending van mensenrechten en misbruik van kinderarbeid behoren tot de activiteiten waarvan afstand wordt genomen. Het bestuur onderschrijft daarbij de principes van de Verenigde Naties voor verantwoord beleggen. Daarnaast wordt ernaar gestreefd om een deel van het fondsvermogen te beleggen in activiteiten met een duurzaam karakter.

Het bestuur heeft de externe vermogensbeheerders geïnformeerd over de standpunten van het fonds en hen gevraagd te rapporteren over hoe zij invulling kunnen geven aan de doelstellingen van het fonds. In dat kader heeft het bestuur in 2009 kennis genomen van een duurzaamheidsrapportage over de vastgoedbeleggingen.

Corporate Governance

Het fonds onderschrijft de wenselijkheid van een goede governance van ondernemingen en wil actief bijdragen aan de bevordering en de verdere ontwikkeling van de corporate governance. Het bestuur geeft hieraan concrete invulling door te participeren in de Stichting Eumedion. Voor de uitvoering van het corporate governancebeleid neemt het fonds sinds 2005 deel in de Stichting Governance Platform. Dit platform richt zich op het voeren van een actieve dialoog met beursgenoteerde ondernemingen. Daarnaast maakt het fonds gebruik van het beleid en de kanalen van de externe vermogensbeheerders. Het fonds neemt zelf niet deel aan aandeelhoudersvergaderingen. Dit houdt verband met de wijze waarop het vermogensbeheer is georganiseerd. De externe vermogensbeheerders hebben mandaat om in het belang van het fonds op te treden.

Vooruitblik 2010

Na de diepe terugval in de particuliere vraag als gevolg van de krediet- en vastgoedcrisis hebben de autoriteiten wereldwijd de economische groei in 2009 weer op gang kunnen brengen met een ongekend omvangrijk pakket van stimuleringsmaatregelen. Geholpen door bedrijven die geslonken voorraden weer aanvulden, waren vooral in de tweede helft van het afgelopen jaar een herstel in de bedrijvigheid en een opleving in de wereldhandel het gevolg. Ook de historisch lage rentestanden en hoge financiële overheidstekorten, die deels monetair werden gefinancierd, droegen in belangrijke mate bij aan het herstel.

Een dergelijke grote mate van stimulering zal ook in 2010 nog doorwerken en de groei ondersteunen, maar is per definitie van tijdelijke aard. Immers, langdurig extreem lage rentes en monetaire tekortfinanciering kunnen op termijn tot inflatie en weer nieuwe 'bubbels' leiden. Daarbij moeten ook de sterk gestegen tekorten van overheden gefinancierd worden. De centrale vraag voor 2010 is dan ook wanneer en in welke mate de particuliere vraag voldoende is hersteld en ook de financiële sector weer zodanig voldoende functioneert, dat autoriteiten kunnen gaan denken aan het geleidelijk verminderen van eerder genoemde forse stimulering. Zij zullen daarbij niet het risico willen lopen dat de groei opnieuw sterk terugvalt en daarom eerder laat dan te vroeg overgaan tot vermindering. Bovendien kunnen de autoriteiten dit soepele beleid ook handhaven, nu in vele landen door een hoge werkloosheid en lage capaciteitsbenutting het gevaar van oplopende (kern-)inflatie zeer beperkt is.

Per saldo zullen wereldwijd de officiële rentestanden aanvankelijk laag blijven en zal het matige groeitempo aanhouden. Van een hoge economische groei zal geen sprake zijn omdat in veel landen consumenten allereerst hun financiën op orde willen brengen door meer te gaan sparen. Daarbij kampen veel bedrijven nog met overcapaciteit. Tegelijkertijd is in de VS en Europa ook het bankwezen nog onvoldoende in staat om via hernieuwde kredietverlening aan de groei bij te dragen. De vastgoedsector zal naar verwachting eveneens op zijn best verder stabiliseren.

De wereldeconomie heeft de laatste paar jaar ongekende ontwikkelingen doorgemaakt. Dit maakt de voorspellingen over hoe het verder zal gaan en de beleidsreactie van autoriteiten buitengewoon onzeker. Zeker wanneer zich verdere onvoorziene externe schokken zouden voordoen. Net als in 2009 zal wereldwijd de economische groei dan ook met name uit Azië afkomstig zijn, omdat daar nu de consumptieve vraag meer aan de groei bijdraagt. De crisis die daar eind jaren negentig van de vorige eeuw uitbrak heeft als gelukkig bijproduct gehad dat de financiële weerbaarheid van de private sector en overheden de afgelopen tien jaar juist weer op orde is gebracht. In de Verenigde Staten hebben bedrijven al meer stappen ondernomen om productieprocessen te rationaliseren en de overheidsstimulering was er omvangrijker. Hier zal de groei naar verwachting ook iets sterker zijn dan in Europa.

Indien de economische groei inderdaad doorzet, zal later in het jaar gerekend moeten worden met oplopende rentes op de geld- en kapitaalmarkten. De financiële markten zullen daarmee anticiperen op de verwachte afbouw van de enorme overheidsstimulering. De zorgen voor oplopende inflatie kunnen dan weer naar boven komen. Voor staatsobligaties moet dan met minieme – zo niet negatieve – rendementen worden gerekend. Beleggingen in bedrijfsobligaties zullen naar verwachting licht beter renderen, omdat de ‘fundamentals’ voor het bedrijfsleven er dan weer rooskleuriger uitzien.

Aandelen hebben in 2009 een spectaculair herstel laten zien, al zijn veel marktindices nog ver van hun hoogste punt verwijderd. Toch zijn zij door dit snelle koersherstel nu niet meer echt goedkoop te noemen. Zolang het stimulerende beleid en de verwachte groei aanhouden zullen de bedrijfswinsten verder stijgen en is er ruimte voor verdere koersstijgingen. Maar wanneer mogelijk in de tweede helft van 2010 de zorg toeneemt betreffende vermindering van de stimuleringsmaatregelen, de lange rentes oplopen en de zorg voor oplopende inflatie toeneemt, zal de volatiliteit op de aandelenmarkten weer kunnen toenemen en kunnen aandelen het moeilijk krijgen.

Per saldo is voor 2010 de verwachting dat de economische activiteit stabiliseert maar nog fragiel blijft. Kort voor het vaststellen van dit verslag was de onzekerheid op de markten weer terug. Allereerst ten aanzien van de ontwikkelingen in Griekenland. Er was weinig vertrouwen dat de Griekse overheid in staat was om zelf weer orde op zaken te stellen voor wat betreft de overheidsfinanciën. Dit zorgde voor een sterke waardedaling van staatsobligaties van Griekenland en in iets mindere mate ook die van Spanje en Portugal. Ook de aandelenbeurzen daalden wereldwijd fors. Tegelijkertijd daalde juist de staatsrente van landen als Duitsland en Nederland. Dit betekende dat de euroswaprente ook fors daalde. Deze ontwikkelingen gingen gepaard met een druk op de euro. Hierdoor is in de maand mei de dekkingsgraad onder druk komen te staan. Het bestuur houdt de ontwikkelingen op de financiële markten nauwlettend in de gaten.

Het financiële beleid

Premiebeleid

Voor de financiering van de pensioenen wordt uitgegaan van een vaste doorsneepremie van 24% van de premiegrondslag. De doorsneepremie wordt verhoogd met een deelnemersbijdrage bij verzekering van het facultatief nabestaandenpensioen van 1% van de bijdragegrondslag en met een leeftijdsafhankelijke bijdrage bij verzekering van het Anw-hiaat.

In de doorsneepremie zijn onder andere opslagen opgenomen voor de onderdelen wezenpensioen, uitzending en sociale verzekering, administratiekosten en termijnopslag. Het totaal van deze opslagen is 1,6%.

Tekortenbeleid

Ten aanzien van het tekortenbeleid kan worden gesteld dat het fonds zodanige herstellpremies ontvangt dat er bij een dekkingstekort binnen een periode van 1 jaar en bij een reservetekort binnen een periode van 15 jaar weer een voldoende solvabiliteitspositie aanwezig is. Dit voldoet aan de maatstaven zoals gedefinieerd in de Pensioenwet.

Overschottenbeleid

Premiekorting wordt verleend als het pensioenvermogen van het fonds hoger is dan het pensioenvermogen behorend bij het maximum van:

- a. de FTK dekkingsgraad (vereist vermogen)
- b. een 100% reële dekkingsgraad danwel
- c. een 100% dekkingsgraad waarbij de waarde van de pensioenverplichtingen wordt vastgesteld op basis van een 2% vaste rekenrente.

Van het aldus gedefinieerde overschot wordt 1/6 deel aangewend voor premiekorting.

In het daarop volgende jaar wordt opnieuw aan de hand van de balanssituatie beoordeeld of premiekorting mogelijk is.

Indexatiebeleid

Het pensioenfonds kent een voorwaardelijk indexatiebeleid. De aanpassing of indexatie is afhankelijk van de financiële positie van het pensioenfonds. Als maatstaf voor de financiële positie wordt de nominale dekkingsgraad gehanteerd.

Indien de nominale dekkingsgraad van het fonds lager is dan 105% wordt niet geïndexeerd. Bovendien mag de indexatie niet op een zodanig niveau worden vastgesteld, dat de dekkingsgraad als gevolg van de indexatie onder de 105% zou zakken. In dat geval wordt de indexatie ten minste zodanig beperkt, dat een daling van de dekkingsgraad onder de 105% wordt voorkomen. Indien de dekkingsgraad van het fonds zich op een zodanig niveau bevindt dat niet voldaan wordt aan het op grond van de Pensioenwet gesteld vereist eigen vermogen zal toekenning van indexatie niet mogen leiden tot verlenging van de herstelperiode van het fonds.

De dekkingsgraad ultimo 2009 bedraagt 124,8%. Het bestuur heeft naar aanleiding hiervan besloten tot een volledige indexatie van de pensioenaanspraken per 1 januari 2010.

Inhaalindexatie

Daarnaast kent het fonds een inhaalindexatiebeleid. Inhaalindexatie wordt verleend indien het fondsvermogen groter is dan het maximum van:

- a. het vereist eigen vermogen zoals gesteld in de Pensioenwet vermeerderd met de waarde van de nominale pensioenverplichtingen en
- b. de waarde van de onvoorwaardelijke pensioenaanspraken vermeerderd met de waarde van de indexatieambitie, de reële waarde pensioenverplichtingen, van het fonds.

Het fonds heeft per balansdatum geen indexatieachterstanden.

Feitelijke en kostendeekkende premie

De kostendeekkende premie volgens artikel 128 lid 1 van de Pensioenwet bedraagt EUR 174,1 miljoen. Een uitsplitsing van de kostendeekkende premie wordt hieronder weergegeven.

Premie

(bedragen in EUR miljoenen)	Kosten- dekkend
Pensioenopbouw	111,6
Individuele salarisontwikkeling	6,6
Risicopremies overlijden en arbeidsongeschiktheid	17,3
Opslag voor pensioenuitvoeringskosten	6,1
Solvabiliteitsopslag	32,5
Totaal	174,1

De feitelijke premie bedroeg EUR 182,0 miljoen. Het verschil tussen de feitelijke en de kostendeekkende premie wordt onder andere veroorzaakt door de herstelbetalingen die voortvloeiden uit het ingediende herstelplan en geldende tekortenbeleid; ultimo 2008 was sprake van een reservetekortpositie. De herstelbetaling voor boekjaar 2009 bedroeg EUR 29,0 miljoen. Daarnaast wordt de doorsneepremie niet jaarlijks aangepast aan de geldende rentetermijnstructuur. Dit zorgt tevens voor verschillen in de kostendeekkende en feitelijke premie.

Solvabiliteitstoets

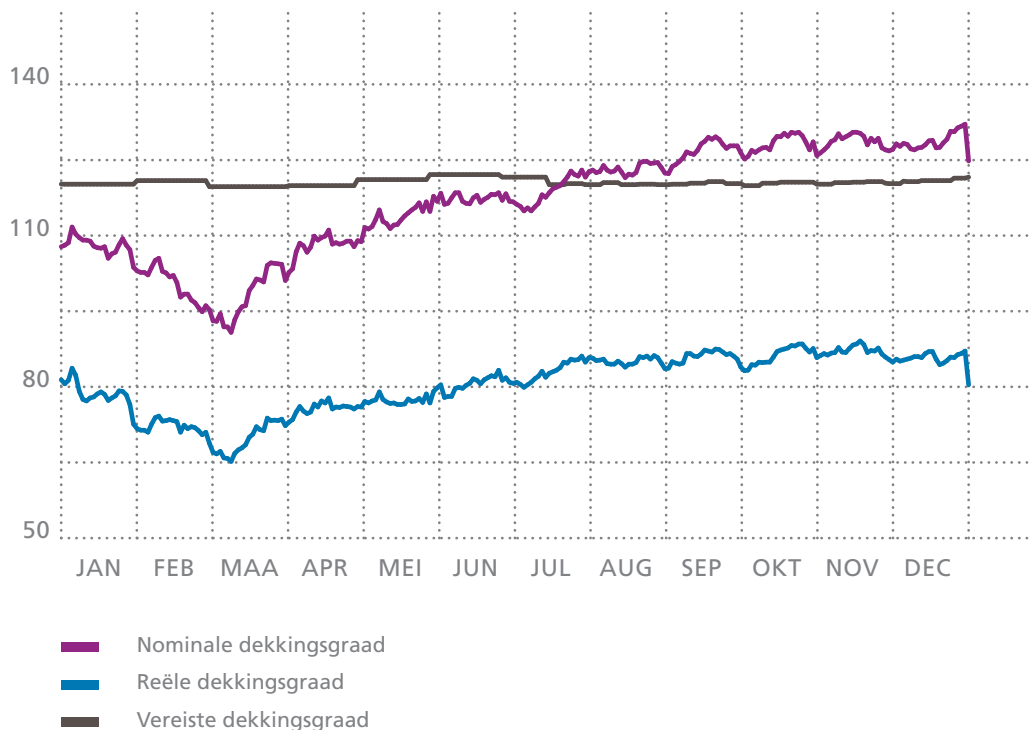
Met het uitvoeren van de solvabiliteitstoets wordt bepaald of het fonds voldoende eigen vermogen heeft om risico's te kunnen opvangen. Als maatstaf geldt dat voldoende vermogen aanwezig moet zijn om de kans op onderdekking binnen één jaar kleiner of gelijk te laten zijn aan 2,5%.

Voor het vaststellen van het vereist vermogen wordt gebruikgemaakt van de standaardtoets. De vereiste solvabiliteit op basis van deze toets op basis van de feitelijke beleggingsportefeuille bedraagt ultimo 2009 EUR 794,6 miljoen. Het feitelijke eigen vermogen van het pensioenfonds ultimo 2009 bedraagt EUR 910,3 miljoen. Het pensioenfonds verkeerde ultimo 2009 niet meer in een reservetekortpositie.

Herstelplan

Naar aanleiding van een reservetekort positie ultimo 2008 diende het pensioenfonds in de loop van 2009 een langetermijnherstelplan in bij DNB. Dit herstelplan toont aan hoe het tekort in maximaal vijftien jaar wordt opgelost. In juli 2009 ontving het fonds een beschikking van DNB waarin werd aangegeven dat DNB heeft ingestemd met dit herstelplan. De financiële positie is in de loop van 2009 sterk verbeterd. Onderstaand het verloop en de analyse van het dekkingsgraadherstel in 2009 naar verschillende oorzaken.

Verloop dekkingsgraden in 2009 (in %)

	verloop nominale dekkings- graad	verloop reële dekkings- graad
Beginsituatie 31 december 2008	107,8%	82,3%
Nieuwe aanspraken met premie-inkomsten	0,8%	0,1%
Verrichten van pensioenuitkeringen	0,3%	-0,5%
Toekenning voorwaardelijke toeslagen	-1,0%	0,6%
Wijziging rentetermijnstructuur rentedeel (effect op de voorziening pensioenverplichtingen)	5,2%	9,9%
Wijziging rentetermijnstructuur inflatiedeel	-	-16,4%
Swap	0,3%	0,2%
Genereren van extra rendement door de beleggingen	16,0%	12,1%
Actuariële grondslagen	-4,7%	-4,1%
Overige oorzaken	0,0%	-0,3%
Kruiseffecten tussen bovengenoemde oorzaken	0,1%	-3,5%
Eind situatie 31 december 2009	124,8%	80,4%

Hoewel de dekkingsgraad zich eind 2009 boven de vereiste dekkingsgraad van 121,6% bevond heeft het fonds zich bij DNB nog niet uit herstel gemeld. Zodra het bestuur van mening is dat de dekkingsgraad bestendig en meerdere kwartalen boven de vereiste dekkingsgraad ligt zal het bestuur het uit herstel zijn richting DNB melden. Doordat de dekkingsgraad zich eind 2009 boven de vereiste dekkingsgraad bevindt worden in lijn met het financieringsbeleid geen herstelbetalingen in rekening gebracht bij KLM en deelnemers.

Actuariële analyse

Hieronder wordt het saldo van baten en lasten geanalyseerd naar technische winst- en verliesbronnen:

(bedragen in EUR miljoenen)	2009	2008
Resultaat op beleggingen en verplichtingen	762,6	-1.818,0
Resultaat op premies	39,8	- 11,2
Resultaat op waardeoverdrachten	1,2	1,0
Resultaat op pensioenuitkeringen	0,1	0,2
Resultaat op pensioenuitvoeringskosten	0,5	1,8
Wijziging actuariële grondslagen	- 161,6	-
Actuariële resultaten	14,9	10,7
Resultaat op indexering	- 32,9	- 77,8
Overige resultaten	0,2	10,0
Totaal	624,8	- 1.883,3

Oordeel van de externe actuaris over de financiële positie

De vermogenspositie van Stichting Algemeen Pensioenfonds is voldoende, mede gelet op de mogelijkheden tot toeslagverlening.

Overlevingstafels

Bij de vaststelling van de voorziening pensioenverplichtingen baseert het pensioenfonds zich op veronderstellingen ten aanzien van toekomstige levensverwachting. Als grondslagen hanteert het fonds de levensverwachting volgens AG-prognosetafels 2005-2050 met een correctiefactor.

De AG prognosetafels zijn gebaseerd op de prognoses van het CBS tot en met ultimo 2006. De waarnemingen van het CBS over de afgelopen jaren laten zien dat de eerder afgegeven AG-prognoses zijn onderschat. Verwacht mag worden dat de in 2010 te publiceren AG prognosetafel een materiële wijziging van de voorzienbare trend in levensverwachting zal bevatten. Dit betekent naar verwachting een hogere voorziening pensioenverplichtingen. Hoeveel dit zal zijn is bij het verschijnen van de jaarrekening niet exact bekend. De aanpassing van overlevingstafel heeft geen effect op de inkomsten en uitgaven van het fonds in 2009; ook de toeslagverlening per 1 januari 2010 zou ongewijzigd zijn vastgesteld. Bij de overgang naar de nieuwe AG-prognosetafels zal het fonds tevens de gehanteerde correctiefactoren evalueren. Vooruitlopend op de nog te publiceren nieuwe AG-prognosetafels is de voorziening pensioenverplichting verhoogd met een schatting van het effect van de in het recente verleden vastgestelde verbetering van levensverwachting en de verwachte verbetering van de trend. Dit komt neer op een verhoging van de voorziening pensioenverplichtingen met 4,6%.

Risicomanagement

Het fonds besteedt veel aandacht aan analyse van risico's en de beheersing hiervan. Omdat het fonds een deel van de activiteiten uitbesteedt aan een uitvoerder, zijn ook de beheersmaatregelen die de uitvoeringsorganisatie treft van belang. Onderstaand treft u een toelichting aan op de voornaamste risico's die door het bestuur zijn onderkend, alsmede het beleid van het bestuur voor het mitigeren van de risico's. Kwantitatieve informatie over risico's is opgenomen in de risicoparagraaf als onderdeel van de jaarrekening.

De volgende risico's worden onderscheiden:

1. Financiële risico's;
2. Uitbestedingsrisico;
3. Operationele risico's;
4. Compliancerisico;
5. Reputatierisico

Financiële risico's

Om zijn missie te realiseren heeft het fonds risicobeleid ontwikkeld, waarin bewust bepaalde financiële risico's worden genomen. De Actuariële en Bedrijfstechnische Nota (ABTN) dient als bedrijfsplan, waarin het beleid uiteen is gezet.

De volgende financiële risico's worden onderscheiden:

- > Mismatchrisico;
- > Beleggingsrisico's;
- > Verzekeringstechnische risico's;
- > Liquiditeitsrisico

Mismatchrisico

Het fonds is gevoelig voor wijzigingen in de marktrente omdat de duration van de beleggingen en de duration van de verplichtingen niet gelijk zijn. Door een belangrijk deel van de vastrentendewaardenportefeuille te beleggen in langlopende indexed linked obligaties en nominale euro staatsobligaties is in het verleden gezorgd voor een reductie van dit mismatchrisico. Per juli 2009 worden nominale renteswaps ingezet zodat de vastrentendewaardenportefeuille samen met de renteswaps tenminste 50% van de nominale pensioenverplichtingen afdekken. Dit heeft gezorgd voor een verdere reductie van het mismatchrisico.

Beleggingsrisico's

Beleggingsrisico's zijn risico's binnen de beleggingen van het pensioenfonds. Er wordt onderscheid gemaakt tussen vastgoed- en aandelenrisico, valutarisico en kredietrisico.

Vastgoed- en aandelenrisico

Vastgoed- en aandelenrisico's zijn de risico's die door de ontwikkeling van marktprijzen of waardewijzigingen plaatsvinden. Wijzigingen in marktomstandigheden hebben altijd direct invloed op het beleggingsresultaat. Alle beleggingen worden namelijk gewaardeerd op marktwaarde waarbij waardewijzigingen onmiddellijk worden verwerkt in het saldo van baten en lasten. Het vastgoed- en aandelenrisico wordt beheerst door het aanbrengen van een goede spreiding binnen de portefeuille (diversificatie). Hiervoor vindt periodiek een risico-rendementsanalyse plaats van de beleggingsportefeuille. Vanaf februari 2010 wordt door middel van een derivatenconstructie een deel van het neerwaartse risico op aandelen afgedekt. Het beleggingsbeleid wordt uitgebreid beschreven in het jaarlijkse beleggingsplan dat door het bestuur van het fonds wordt vastgesteld.

Valutarisico

Het fonds belegt ook in buitenlandse waardepapieren, waardoor het fonds gevoelig is voor koersschommelingen van de betreffende valuta ten opzichte van de euro. Om dit risico te beheersen, dekt het fonds alle beleggingen in de Amerikaanse dollar, het Britse pond, de Japanse yen, de Zweedse kroon, de Canadese dollar en de Australische dollar af naar de euro. Hierbij wordt een gedeelte van de beleggingen in opkomende markten gezien als beleggingen in dollars. Het resterende valutarisico in de portefeuille van het fonds is zeer beperkt.

Kredietrisico

Het fonds sluit contracten af met tegenpartijen. Het fonds loopt een risico als deze tegenpartijen hun verplichtingen jegens het fonds niet nakomen. Het tegenpartijrisico dat is verbonden aan de inzet van afgeleide financiële instrumenten wordt dagelijks gemonitord en op marktconforme wijze beheerst door het opvragen van onderpand bij bepaalde marktbevingen. Daarnaast wordt er gebruik gemaakt van verschillende tegenpartijen met een goede reputatie, waardoor dit risico wordt beperkt.

Verzekeringstechnische risico's

Het belangrijkste verzekeringstechnische risico is het langlevensrisico. Dit is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan verondersteld bij de vaststelling van de premie en de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen. In 2007 heeft het fonds de voorziening pensioenverplichtingen berekend op basis van de zogenaamde prognosetafel AG 2005 – 2050 met correcties voor ervaringssterfte. Hierdoor wordt rekening gehouden met toekomstige verbetering van de levensverwachting. Naar verwachting zal in 2010 worden overgegaan op een nieuwe prognosetafel.

Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat onvoldoende liquide middelen beschikbaar zijn om op korte termijn aan de verplichtingen te kunnen voldoen. Deze verplichtingen betreffen voornamelijk de pensioenuitkeringen, maar ook ingenomen derivatenposities kunnen leiden tot contractuele verplichting tot bijstorting.

Dit risico is onder normale omstandigheden nagenoeg afwezig, omdat de pensioenuitkeringen voor een belangrijk deel kunnen worden voldaan uit de ontvangen premies en directe beleggingsopbrengsten en bovendien verreweg het grootste deel van de beleggingsportefeuille bestaat uit liquide vermogenstitels.

Uitbestedingsrisico

Het fonds besteedt de pensioenuitvoering, bestuursondersteuning en het vermogensbeheer uit aan Blue Sky Group. Het uitbestedingsrisico is het risico dat de continuïteit, integriteit en/of kwaliteit van de uitbestede werkzaamheden wordt geschaad. Om dit risico te beheersen, heeft het fonds conform de Pensioenwet beleid vastgesteld over de beheersing van risico's die samenhangen met de uitbesteding van bedrijfsprocessen.

Voor het fonds bestaat het uitbestedingsrisico vooral uit het risico dat Blue Sky Group niet handelt volgens het verstrekte mandaat. Om dit risico te beheersen zijn duidelijke voorwaarden contractueel vastgelegd en uitgewerkt in een Service Level Agreement (SLA). De uitvoeringsorganisatie legt periodiek verantwoording af over de beheersing van de processen en overlegt hierbij ook een SAS70 type II-rapportage voor de gehele dienstverlening. Hierin zijn beheersdoelstellingen en beheersmaatregelen beschreven voor alle processen die de uitvoeringsorganisatie voor het fonds uitvoert.

Het fonds implementeerde daarnaast onder andere de volgende beheersmaatregelen:

- > het fonds voert periodiek een risico-inventarisatie uit;
- > het fonds beoordeelt periodiek de uitvoering van de serviceafspraken;
- > het fonds neemt kennis van de SAS70-rapportage van Blue Sky Group en beoordeelt de toereikendheid van de beheersdoelstellingen en de opzet en werking van de getroffen beheersmaatregelen;
- > het fonds participeert met twee andere fondsen in een Audit Committee. Dit comité beoordeelt de opzet en werking van de beheersmaatregelen van zowel de participerende pensioenfondsen als de uitvoeringsorganisatie. Ook voeren de leden onderzoek uit en ontwikkelen zij beleid op het terrein van interne beheersing;
- > het fonds heeft met twee andere fondsen een beleggingsadviescommissie met externe deskundigen ingesteld. De beleggingsadviescommissie is onafhankelijk van de uitvoeringsorganisatie. Deze commissie adviseert de betreffende fondsen over het beleggingsbeleid.

Operationele risico's

Operationeel risico is het risico dat optreedt bij de uitvoering van de pensioen- en beleggingsactiviteiten, als gevolg van niet afdoende of falende interne processen, menselijk gedrag en systemen of als gevolg van externe gebeurtenissen. Dit risico wordt gemitigeerd door de hiervoor besproken SAS70 Type II-rapportage die het fonds van de uitvoerder ontvangt.

Compliancerisico

Het compliancerisico omvat het risico dat niet of niet tijdig de consequenties van (veranderende) wet- en regelgeving worden onderkend, waardoor wet- en regelgeving op onderdelen worden overtreden. Daarnaast omvat het ook het risico dat interne regelgeving, zoals de gedragscode en beleggingsrichtlijnen, niet wordt nageleefd. Beheersing hiervan vindt plaats door het maken van de afspraken in de SLA met de uitvoeringsorganisatie over de inrichting en naleving van compliance aldaar. Daarnaast heeft het fonds een eigen compliance officer aangesteld, die toeziet op de naleving van de gedragscode door het bestuur van het fonds.

Reputatierisico

Onder reputatierisico wordt het risico verstaan dat het fonds door het handelen reputatieschade lijdt bij belanghebbenden. Dit risico wordt beheerst door het continu bewaken en eventueel bijstellen van het beleid en transparantie bij het doen van uitingen naar belanghebbenden. Daarnaast stelde het fonds in 2009 een integriteitsbeleid vast. Hierin geeft het fonds zijn visie op integriteit, onderscheidt diverse situaties waarin integriteit een rol speelt en welke standpunten het fonds hierbij inneemt. Tenslotte legt het beleid de maatregelen vast om te voorkomen dat de reputatie van het fonds wordt geschaad.

Visitatiecommissie

Bevindingen van de visitatiecommissie

De visitatiecommissie heeft een positief oordeel over de beleids- en bestuursprocessen van het fonds, de wijze waarop het bestuur het fonds aanstuurt en de manier waarop het bestuur omgaat met de risico's op lange termijn. Dit geldt tevens voor de doorlopende ambitie van het bestuur om zo goed mogelijk uitvoering te geven aan de (sterk toenemende) taken en verantwoordelijkheden van het bestuur. De nog steeds toenemende wettelijke en maatschappelijke eisen aan pensioenfondsen zijn hierop van grote invloed en eisen ook van het bestuur een maximale inzet om aan die eisen te kunnen (blijven) beantwoorden. De invoering van het interne toezicht is onderdeel van die ontwikkeling. Vanuit de recent ontwikkelde toetsingseisen, waaronder het intern toezicht, is er een aantal punten waaraan naar het oordeel van de visitatiecommissie door het bestuur nadere aandacht zou moeten worden besteed c.q. waaraan nadere uitvoering zou moeten worden gegeven. Samenvattend betreft dit de volgende punten:

- > Het verdient aanbeveling om ten aanzien van rente- en inflatierisico's het gewenste niveau van deze risico's meer expliciet te maken, alsmede aan te geven op welke wijze dit vastgesteld, gemeten en gerealiseerd wordt. Risicomanagement – en de periodieke herijking daarvan - is naar het oordeel van de visitatiecommissie en bestuur een zeer belangrijke prioriteit.
- > De visitatiecommissie geeft in overweging om, in relatie tot de vereiste deskundigheid en continuïteit van het bestuur, de benoemingsduur van bestuursleden te verlengen en het aftreden van bestuursleden te spreiden.
- > Het verdient aanbeveling om de afbakening tussen meerdere bestuurscommissies en de beschrijving van de terms of reference van de verschillende commissies (Belco, ALM-werkgroep, Audit committee, Communicatiecommissie enz.) beter te structureren en hierbij ook meer aandacht te besteden aan een gestructureerde terugkoppeling van commissiewerkzaamheden in de plenaire bestuursvergaderingen.
- > De visitatiecommissie beveelt aan om de dienstverleningsovereenkomst ten aanzien van de eigenheid van de verschillende onderwerpen bestuursondersteuning, uitvoering pensioenregeling en vermogensbeheer qua duur, evaluatie en opzegging(sprocedure) te heroverwegen.
- > De visitatiecommissie onderschrijft het streven van het bestuur om in de toekomst in plaats van de afzonderlijke compliancetoetsen over te gaan tot een jaarlijkse brede compliancetoets.
- > De visitatiecommissie is van mening dat de keuze van de vorm en inhoud van het interne toezicht te gelegener tijd onderwerp van heroverweging dient te zijn.

Reactie bestuur

Het bestuur heeft met belangstelling kennis genomen van de bevindingen van de visitatiecommissie en spreekt zijn waardering uit voor de gedegenheid van het onderzoek en de zorgvuldigheid waarmee de visitatiecommissie te werk is gegaan.

Wat betreft de door de visitatiecommissie genoemde aandachtspunten merkt het bestuur het volgende op.

In 2009 is in ALM-context gestart met een aantal onderzoeken, die moeten leiden tot een langetermijnstrategie van het fonds. In juli 2009 en februari 2010 zijn in dit kader eerste stappen gezet door de gedeeltelijke afdekking van het rente- en het aandelenrisico. Streven is om in 2010 tot een integraal beleidskader te komen dat er mede op gericht is de dekingsgraad van het fonds binnen de veilige bandbreedtes te houden.

In het eerste kwartaal van 2010 is goede voortgang geboekt met een geactualiseerd deskundigheidsbeleid. Met het oog op de continuïteit heeft een gedachtewisseling plaatsgevonden over mogelijke aanpassingen in de bestaande systematiek van termijnen en benoemingsmomenten, zoals verlenging van de zittingstermijn en gefaseerde benoeming. Besloten is deze punten te agenderen voor het nieuwe bestuur, waarvan de zittingstermijn per 1 juli 2010 start.

Het bestuur zal in 2010 de bestaande terms of reference van commissies evalueren en waar nodig aanscherpen. Deze kaders zullen worden opgenomen in de ABTN. Verder is met ingang van 2010 een vaste rapportage van commissies in de bestuursvergadering ingevoerd.

Het bestuur ziet geen directe aanleiding om de contractuele structuur tussen het fonds en de uitvoeringsorganisatie te heroverwegen. Dat laat echter onverlet dat het goed is om de betreffende overeenkomst tegen het licht te houden, mede tegen de achtergrond van modern contractenrecht. In dat kader zullen ook de concrete suggesties van de visitatiecommissie worden betrokken. Bedoelde beoordeling van de overeenkomst zal in het tweede en derde kwartaal van 2010 plaatsvinden.

Het bestuur definieert compliance als naleving van wet- en regelgeving, alsmede het werken volgens de normen en regels die een instelling zelf heeft opgesteld. De praktijk is dat jaarlijks een screening wordt gedaan of de verschillende fondsdocumenten in overeenstemming zijn met de pensioenwetgeving. Daarnaast vindt onderzoek plaats welke andere wetgeving van toepassing is voor het fonds en of daaraan voldaan wordt. Ten slotte betreft het onderzoek de regelgeving van het fonds zelf, bijvoorbeeld de uitvoering van het pensioenreglement en naleving van de gedragscode. Voor de controle op naleving van de uitvoeringsafspraken beschikt het bestuur over contractuele middelen, zoals de periodieke rapportage, accountantsonderzoek, SAS 70-rapportages en klantenonderzoek. Compliance is geen éénmalige jaarlijkse actie, maar betreft een attitude om wet- en regelgeving te

volgen en de veranderingen daarin te verwerken. De op schrift gezette toetsen vormen de schriftelijke weerslag, de documentatie daarvan.

Over het voorstel van de visitatiecommissie om de keuze van de vorm en inhoud van het interne toezicht te gelegener tijd onderwerp van heroverweging te laten zijn, wijst het bestuur op de afspraak tussen de besturen van de KLM pensioenfondsen om na afronding van het thans nog lopende derde visitatieonderzoek het interne toezicht te evalueren. Dit zal naar verwachting in de tweede helft van 2010 zijn.

Verantwoordings- orgaan Algemeen

Het verantwoordingsorgaan is bevoegd een algemeen oordeel te geven over het handelen van het bestuur, het door het bestuur uitgevoerde beleid in het afgelopen boekjaar en de beleidskeuzes die op de toekomst betrekking hebben. Hiervoor heeft het verantwoordingsorgaan kennis genomen van meerdere documenten, waaronder het jaarverslag en de besluitenlijsten van het bestuur.

Het verantwoordingsorgaan heeft het afgelopen jaar tweemaal overlegd met het bestuur. In deze vergaderingen is met het bestuur van gedachten gewisseld over de stand van het door het bestuur gevoerde beleid en de voornemens van het bestuur ter zake. Daarnaast heeft het verantwoordingsorgaan vier maal in eigen kring vergaderd. Het verantwoordingsorgaan is tussentijds geïnformeerd over belangrijke bestuursbeslissingen, zoals die rond de aanschaf van renteswaps en aandelen putopties.

Het afgelopen boekjaar volgde op een jaar waarin de beurzen grote dalingen maakten en economieën in recessie kwamen. De impact van de kredietcrisis is van een dusdanige importantie geweest dat het nog onzeker is wanneer de economische situatie weer gezond wordt. In het jaar achter ons is er een broos herstel van de economie geweest waarbij de beurzen wel een sterke stijging hebben laten zien.

Het verantwoordingsorgaan heeft voorafgaande aan dit boekjaar als eigen speerpunten het beleggingsbeleid en het langetermijnherstelplan benoemd. Verder zijn als aandachtspunt het deskundigheidsplan en de adviezen van interne fondsonderdelen aangewezen.

Bevindingen

Beleggingsbeleid

Het gedeeltelijk afdekken van het nominale rentemismatchrisico door middel van renteswaps, het gedeeltelijk afdekken van het aandelenrisico door middel van aandelenputopties (APO's) en de verhoging van de allocatie van vastrentendenwaarden en verlaging van de aandelenallocatie acht het verantwoordingsorgaan de belangrijkste bestuursbesluiten met betrekking tot het beleggingsbeleid. Het bestuur heeft hiermee een defensiever beleggingsbeleid ingezet. Het verantwoordingsorgaan acht dat een verstandig besluit in het spanningsveld tussen risico en rendement. Het verantwoordingsorgaan adviseert alert te zijn op de implementatie van het integriteitsbeleid.

Langetermijnherstelplan

Eind 2008 zat het fonds onder het wettelijk vereist vermogen en is een langetermijnherstelplan ingediend bij en goedgekeurd door DNB. Door een verhoging van de premie in 2009 voor KLM en het herstel van de financiële markten in 2009 bestaat er ultimo 2009 geen reservetekort meer en per eind maart 2010 kan het herstelplan als beëindigd worden aangemerkt. Daarnaast heeft het bestuur besloten om een ALM-commissie in te stellen met een permanent karakter en wordt nagestreefd om tot een minder volatiel verloop van de dekkingsgraad te komen evenals stabiele netto pensioenpremies. Het verantwoordings-

orgaan ondersteunt de wijze waarop het bestuur in 2009 uitvoering heeft gegeven aan het langetermijnherstelplan en wacht met belangstelling de inbedding van de permanente ALM-commissie en de invulling van de nagestreefde doelen af.

Deskundigheidsplan

Het nieuwe deskundigheidsplan is nog niet gereed. Het verantwoordingsorgaan acht het belangrijk dat het deskundigheidsplan in 2010 wordt opgepakt.

Besluiten interne organen

Het bestuur heeft in 2009 de adviezen van de interne organen (of bestuurscommissies i.p.v. interne organen), zoals de beleggingsadviescommissie en de ALM-commissie opgevolgd.

Adviezen 2009

Het verantwoordingsorgaan heeft in 2009 adviezen gegeven inzake het meerjarenkader communicatie en het communicatieplan 2009, alsmede over de Regeling onkostenvergoeding en de Bezoldigingsregeling. De adviezen van het verantwoordingsorgaan zijn overgenomen door het bestuur, met uitzondering van het advies inzake de Bezoldigingsregeling. Het bestuur heeft in deze zijn eigen verantwoordelijkheid genomen en de regeling ingevoerd.

Oordeel

Op basis van de verstrekte informatie is het verantwoordingsorgaan van oordeel dat het bestuur over 2009 op adequate wijze heeft gehandeld in het belang van alle belanghebbenden: de werkgever, de werknemers en de pensioengerechtigden.

Reactie van het bestuur

Het bestuur heeft in zijn vergadering van 27 mei 2010 kennis genomen van het oordeel en de aanbevelingen van het verantwoordingsorgaan. Het bestuur dankt het verantwoordingsorgaan voor zijn inzet en werkzaamheden in het verslagjaar. De aanbevelingen van het verantwoordingsorgaan geven het bestuur aanleiding tot een korte reactie.

Het bestuur heeft eind 2009 zijn integriteitsbeleid geformaliseerd in een integriteitsplan. De nadruk van dit plan ligt op enkele aanscherpingen van het bestaande beleid, waarbij de aandacht vooral is gericht op partijen waaraan uitbesteding plaatsvindt. De aanscherpingen betreffen met name de selectie en monitoring van externe relaties. Daarnaast zijn maatregelen vastgelegd die kunnen worden toegepast bij incidenten.

Na in 2009 prioriteit te hebben gegeven aan andere dossiers, heeft het bestuur in het eerste kwartaal van 2010 de actualisering van het bestaande deskundigheidsplan ter hand genomen. In de bestuursvergadering van 27 mei heeft het bestuur de hoofdlijnen goedgekeurd. De planning is erop gericht het nieuwe plan in juni 2010 vast te stellen, nadat ook de individuele scholings- en ontwikkelingsplannen zijn toegevoegd. Het ontbreken van een geactualiseerd deskundigheidsplan, heeft overigens geen belemmering gevormd voor de diverse scholingsactiviteiten in 2009.

Jaarrekening
Stichting Algemeen
Pensioenfonds KLM

**RISICO-
BEHEERSING
BLIJFT
UITDRUKKELIJK
OP DE AGENDA
STAAN**

Balans per 31 december (na resultaatbestemming)

67

(bedragen in EUR miljoenen)

	2009	2008
Activa		
Beleggingen voor risico pensioenfonds		
> Vastgoed ¹	340,9	317,6
> Aandelen ²	2.053,6	1.552,4
> Vastrentende waarden ³	2.187,5	2.210,2
> Derivaten ⁴	80,9	70,1
Totaal beleggingen voor risico pensioenfonds	4.662,9	4.150,3
Herverzekeringsdeel voorziening		
pensioenverplichtingen ⁵	0,4	0,5
Deelnemingen ⁶	2,5	1,9
Vorderingen en overlopende activa ⁷	2,0	8,5
Liquide middelen ⁸	0,7	0,7
Totaal activa	4.668,5	4.161,9
Passiva		
Stichtingskapitaal en reserves ⁹		
> Wettelijke reserves	–	14,1
> Bestemmingsreserves	114,9	130,4
> Overige reserves	849,3	194,9
Totaal stichtingskapitaal en reserves	964,2	339,4
Technische voorzieningen		
> Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds ¹⁰	3.675,1	3.554,2
Derivaten ⁴	13,8	253,7
Schulden en overlopende passiva ¹¹	15,4	14,6
Totaal passiva	4.668,5	4.161,9

De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op pagina 80 tot en met 99.

Rekening van baten en lasten

(bedragen in EUR miljoenen)

	2009	2008
Baten en lasten		
pensioenactiviteiten		
Premies ¹²	182,0	96,3
Waardeoverdrachten, per saldo ¹³	15,0	- 1,2
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds		
> Pensioenopbouw ¹⁴	- 136,8	- 102,2
> Indexering ¹⁵	- 32,9	- 77,8
> Rentetoevoeging ¹⁶	- 90,4	- 126,7
> Wijziging marktrente ¹⁷	164,8	- 660,1
> Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten ¹⁸	134,9	125,6
> Pensioenrechten waardeoverdrachten, per saldo ¹⁹	- 13,8	2,2
> Wijziging actuariële grondslagen ²⁰	- 161,6	-
> Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen ²¹	14,9	8,1
Totaal mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds	- 120,9	- 830,9
Pensioenuitkeringen ²²	- 133,4	- 124,2
Herverzekeringen ²³	-	0,1
Pensioenuitvoeringskosten ²⁴	- 6,3	- 4,8
Overige baten pensioenactiviteiten ²⁵	0,2	12,6
Totaal baten en lasten pensioenactiviteiten	- 63,4	- 852,1
Baten en lasten beleggingsactiviteiten		
Directe beleggingsopbrengsten ²⁶	21,4	29,5
Indirecte beleggingsopbrengsten ²⁶	665,3	- 1.060,4
Kosten van vermogensbeheer ²⁶	- 2,4	- 2,3
Overige baten en lasten beleggingsactiviteiten ²⁷	3,9	2,0
Totaal baten en lasten beleggingsactiviteiten	688,2	- 1.031,2
Resultaat	624,8	- 1.883,3

De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op pagina 100 tot en met 111.

Kasstroomoverzicht

69

(bedragen in EUR miljoenen)

	2009	2008
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen premies	185,0	77,7
Ontvangen waardeoverdrachten	17,9	2,6
Betaalde pensioenuitkeringen	- 133,2	- 123,7
Betaalde andere uitkeringen	-	- 1,8
Betaalde waardeoverdrachten	- 3,0	- 20,3
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	- 4,8	- 5,3
Overige mutaties uit pensioenactiviteiten	1,5	0,3
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten	63,4	- 70,5
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Verkopen beleggingen	1.022,8	1.525,9
Directe beleggingsopbrengsten	14,7	29,5
Gerealiseerde waardeverandering derivaten	- 227,7	255,1
Aankopen beleggingen	- 869,2	- 1.784,5
Mutatie tegoeden en schulden banken	- 5,6	43,3
Betaalde kosten van vermogensbeheer	- 2,3	- 2,5
Overige mutaties uit beleggingsactiviteiten	3,9	2,4
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten	- 63,4	69,2
Mutatie liquide middelen	-	- 1,3

Activiteiten

Het doel van Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM, statutair gevestigd te Amstelveen (hierna: het pensioenfonds), is het verstrekken van pensioenuitkeringen aan werknemers en oud-werknemers in een grondfunctie met een onder de KLM-cao vallend dienstverband.

Pensioenregeling

Ouderdomspensioen

Het pensioenfonds kent twee regelingen voor ouderdomspensioen. Deelnemers geboren op of na 1 januari 1950 vallen onder de middelloonregeling met als standaardpensioenleeftijd 65 jaar. Zij kunnen binnen bepaalde grenzen kiezen wanneer zij met pensioen gaan, met als vroegst mogelijke pensioenleeftijd 55 jaar. Naar keuze van de deelnemer kan het ouderdomspensioen gedeeltelijk ingaan (deeltijdpensioen). Het ouderdomspensioen is gebaseerd op het gemiddelde salaris en het aantal deelnemersjaren en bedraagt voor ieder deelnemersjaar 2,25% van de nettopensioengrondslag zoals die geldt op 1 januari van het betreffende jaar. De hoogte van de franchise wordt jaarlijks vastgesteld en aangepast aan de algemene loonontwikkeling in de KLM-cao.

Voor deelnemers geboren vóór 1 januari 1950 en die op 31 december 2005 deelnemer waren in het pensioenfonds geldt een eindloonregeling met als standaardpensioenleeftijd 63 jaar. Ook deze deelnemers kunnen binnen bepaalde grenzen kiezen wanneer zij (gedeeltelijk) met pensioen gaan. De vroegst mogelijke pensioenleeftijd is 60 jaar. Ook is het mogelijk om later met pensioen te gaan, maar uiterlijk op de leeftijd van 65 jaar. De pensioenopbouw is in principe gebaseerd op het laatstverdiende salaris en het aantal deelnemersjaren. Het ouderdomspensioen bedraagt voor ieder deelnemersjaar 1,75% van de nettopensioengrondslag zoals die geldt op 1 januari van het jaar waarin de deelnemer KLM verlaat.

Als onderdeel van het overgangsrecht bestond tot 15 juni 2006 de mogelijkheid ervoor te kiezen om tot 1 januari 2011 op eindloonbasis ouderdomspensioen op te bouwen. Deze keuzemogelijkheid bestond voor deelnemers die op 31 december 2005 deelnemer in het pensioenfonds waren en op wie per 1 januari 2006 het reglement 2006 van toepassing was.

Het ploegdienstpensioen is een aanvulling op het ouderdomspensioen. Het ploegdienstpensioen gaat tegelijk met het ouderdomspensioen in. Deelnemers geboren op of na 1 januari 1950 bouwen over hun ploegdienstbetalingen 2,25% per jaar aan ouderdomspensioen op. Overige deelnemers bouwen per jaar 1,75% van het jaarlijkse ploegdienstinkomen op.

Prepensioen geldt alleen voor deelnemers geboren vóór 1 januari 1950 en die op 31 december 2005 deelnemer waren in het pensioenfonds. De prepensioenregeling stelt deze deelnemers in staat om op de leeftijd van 61 jaar en 6 maanden met pensioen te gaan.

Overbruggingspensioen geldt eveneens alleen voor deelnemers geboren vóór 1 januari 1950 en die op 31 december 2005 deelnemer waren in het pensioenfonds en wordt uitgekeerd vanaf de ingangsdatum van het ouderdompensioen tot de 65-jarige leeftijd. Het pensioen bestaat uit een AOW-vergoeding van maximaal 70% van de franchise en een premiecompensatie (vergoeding voor het verschil in de premies volksverzekeringen vóór en na de 65-jarige leeftijd).

Nabestaandenpensioen

Nabestaandenpensioen geldt voor de nagelaten partner van een deelnemer en bedraagt 70% van het ouderdompensioen dat tot het moment van overlijden is opgebouwd. Als de deelnemer in ploegendienst heeft gewerkt, komt daar 70% van het tot het moment van overlijden opgebouwde ploegendienstpensioen bovenop.

Facultatief nabestaandenpensioen is een extra dekking die ervoor zorgt dat het nabestaandenpensioen bij overlijden 70% van het bereikbare ouderdompensioen en ploegendienstpensioen bedraagt. De verzekering vangt aan op het moment dat de deelnemer KLM informeert over het bestaan van een huwelijk of een geregistreerd partnerschap of vanaf het moment dat KLM een samenlevingsverband erkent. De deelnemer en de partner kunnen gezamenlijk van deze verzekering afzien. Daarnaast kunnen deelnemers zich via het pensioenfonds vrijwillig verzekeren voor het Anw-hiaat. Het Anw-hiaatpensioen voorziet in een aanvullende uitkering aan de nagelaten partner van een deelnemer of pensioengerechtigde. Net als bij het facultatief nabestaandenpensioen kunnen de deelnemer (of gepensioneerde) en de partner gezamenlijk van het Anw-hiaatpensioen afzien.

Wezenpensioen

Wezenpensioen wordt in de middelloonregeling uitgekeerd aan kinderen tot de 18-jarige leeftijd of bij het volgen van een opleiding waarvoor recht op studiefinanciering bestaat tot de 27-jarige leeftijd. Het recht op wezenpensioen voor kinderen van deelnemers in de eindloonregeling loopt tot de leeftijd van 25 jaar. Het wezenpensioen bedraagt voor elk gerechtigd kind 20% van het (bereikbare) ouderdompensioen en het eventuele ploegendienstpensioen.

Arbeidsongeschiktheidspensioen

Arbeidsongeschiktheidspensioen gaat in geval van volledige arbeidsongeschiktheid na twee jaar arbeidsongeschiktheid (ziekte) in. Bij gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid gaat het pensioen in wanneer de loongerelateerde WGA-uitkering op grond van de Wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen (WIA) eindigt en de WGA-vervolguitkering ingaat. De deelnemer ontvangt dit pensioen zolang de arbeidsongeschiktheid duurt, maar uiterlijk tot de normpensioendatum. Dit is de eerste dag van de maand waarin de deelnemer 65 jaar wordt. Voor deelnemers aan de eindloonregeling is dit 63 jaar.

Aanvullend pensioen

Aanvullend pensioen kan het ouderdompensioen en het nabestaandenpensioen op het fiscaal maximaal toegestane niveau brengen. Deelname aan deze regeling van pensioensparen is vrijwillig. Deelnemers betalen een extra premie. Met ingang van 1 januari 2006 worden geen nieuwe verzekeringen meer afgesloten.

Indexering

Het pensioenfonds streeft ernaar de opgebouwde pensioenrechten van deelnemers aan de middelloonregeling jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de algemene loonronden volgens de cao voor het KLM-grondpersoneel. De opgebouwde pensioenrechten van deelnemers aan de eindloonregeling worden eveneens jaarlijks voorwaardelijk aangepast aan de algemene loonontwikkeling.

Verder streeft het pensioenfonds ernaar de ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten van gewezen deelnemers jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de geschoonde prijsindex. Voor personen die op 31 december 2005 pensioengerechtigde of gewezen deelnemer waren, wordt de indexering gebaseerd op de geschoonde prijsindex, indien de overrente daarvoor toereikend is. De overrente is gedefinieerd als het tienjaars gemiddelde totaalrendement onder aftrek van een rekenrente van 4,0%. Indien en voor zover de overrente niet toereikend is, wordt de indexering gefinancierd uit de reserve indexering, indien en voor zover deze reserve daarvoor toereikend is. De indexering heeft een voorwaardelijk karakter. Dit betekent dat geen recht op indexering bestaat en dat het niet zeker is of en in hoeverre in de toekomst indexering kan plaatsvinden.

Indien de dekkingsgraad van het pensioenfonds lager is dan 105% (overeenkomend met minimaal vereist eigen vermogen) wordt niet geïndexeerd. Bovendien wordt de indexering zodanig beperkt, dat daling van de dekkingsgraad onder 105% wordt voorkomen.

Een eventuele achterstand in de indexering kan in principe worden ingehaald. Voorwaarde is dat het totaal vermogen hoger is dan de voorziening pensioenverplichtingen op basis van nominale marktrente vermeerderd met het vereist eigen vermogen en de voorziening pensioenverplichtingen op basis van een reële marktrente. Met andere woorden is de dekkingsgraad hoger dan de met het vereist eigen vermogen overeenkomende dekkingsgraad en bedraagt de reële dekkingsgraad ten minste 100%.

Financiering

en premie De financiering is gebaseerd op een doorsneepremie van 24,0% van de premiegrondslag. De premiegrondslag is gelijk aan de som van 12,96 maal het maandsalaris en de ploegendienstbetalingen. De doorsneepremie wordt verhoogd met een deelnemersbijdrage van 1,0% in geval van verzekering van het facultatief nabestaandenpensioen en met een leeftijdsafhankelijke bijdrage in geval van verzekering van het Anw-hiaat. De deelnemersbijdrage met betrekking tot verplichte onderdelen van de pensioenregeling is begrepen in de doorsneepremie.

Het pensioenfonds kent een overschotten- en tekortenbeleid. De premiekortingsgrens wordt vastgesteld op basis van de hoogste van a) de voorziening pensioenverplichtingen op basis van een reële marktrente, b) de voorziening pensioenverplichtingen op basis een vaste rekenrente van 2,0% en c) de voorziening pensioenverplichtingen op basis van nominale marktrente vermeerderd met het vereist eigen vermogen. Eén zesde deel van het aldus bepaalde overschot wordt jaarlijks aangewend voor premiekorting. Er wordt echter pas korting verleend nadat een eventuele achterstand in de indexering is ingehaald.

Het bedrag beschikbaar voor premiekorting wordt verdeeld tussen KLM en de deelnemers in de verhouding 80%-20%. Voor de deelnemers is de premieaanpassing in enig jaar ten opzichte van het voorgaande jaar gemaximeerd op twee procentpunten. Het eventuele meerdere wordt toegevoegd aan de reserve toekomstige premiekortingen voor deelnemers.

Indien de dekkingsgraad van het pensioenfonds lager is dan de dekkingsgraad volgens de in de Pensioenwet vastgelegde solvabiliteitseisen, wordt door middel van premiebetaling de dekkingsgraad weer op het vereiste niveau gebracht binnen de daartoe in de Pensioenwet gestelde termijn. Dit is voor het vereist eigen vermogen vijftien jaar en voor het minimaal vereist eigen vermogen drie jaar. Het uitgangspunt is dat binnen één jaar weer aan het minimaal vereist eigen vermogen wordt voldaan.

Grondslagen voor

de financiële **Algemeen**

verslaggeving De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek, met gebruikmaking van de vrijstelling inzake de vorming van een reserve herwaardering volgens artikel 146 van de Pensioenwet, en in overeenstemming met de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 610 Pensioenfondsen (RJ 610).

De bedragen in de jaarrekening luiden in euro's.

Schattingen en veronderstellingen

Bij het opstellen van de jaarrekening is het gebruik van schattingen en veronderstellingen noodzakelijk. De schattingen en veronderstellingen zijn vooral van invloed op de waardering van de beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen.

Verwerking

De belangrijkste activa en verplichtingen van het pensioenfonds zijn respectievelijk de beleggingen en de pensioenverplichtingen. De beleggingen bestaan volledig uit financiële activa en derivaten. Deze worden in de balans opgenomen respectievelijk van de balans verwijderd op transactiedatum (datum van koop of verkoop). Dit is het moment waarop de toekomstige economische voordelen en de risico's verbonden aan het financiële instrument worden overgedragen. Pensioenverplichtingen worden in de balans opgenomen op het moment van toekenning of overdracht van de pensioenrechten. Zij worden van de balans verwijderd op het moment van uitkering of overdracht van de pensioenrechten.

Saldering

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd en als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Presentatie beleggingen en beleggingsopbrengsten

De beleggingen bestaan nagenoeg geheel uit participaties in beleggingsinstellingen, voor het merendeel Blue Sky beleggingsfondsen. De participaties worden in de balans gerubriceerd conform de aard van de onderliggende beleggingen van de beleggingsfondsen. Waardeveranderingen van participaties in beleggingsinstellingen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen onder indirecte beleggingsopbrengsten. Zij bestaan uit de directe en indirecte opbrengsten van de onderliggende beleggingen en de kosten van vermogensbeheer die ten laste van de beleggingsinstelling komen. Door beleggingsinstellingen uitgekeerde dividenden worden gepresenteerd onder directe beleggingsopbrengsten.

Waardering beleggingen

Participaties in beleggingsinstellingen worden gewaardeerd tegen de berekende intrinsieke waarde op balansdatum of de meest recent beschikbare intrinsieke waarde. De intrinsieke waarde wordt vastgesteld op basis van de marktwaarde van de onderliggende activa en verplichtingen. De marktwaarde is het bedrag waarvoor een actief of een verplichting kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde, tot een transactie bereid zijnde partijen die onafhankelijk zijn. De marktwaarde is gebaseerd op actuele marktprijzen, tenzij anders vermeld.

Waardeveranderingen beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen, inclusief derivaten. Alle waardeveranderingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als opbrengst beleggingen direct in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de intrinsieke waarde van de participaties in de beleggingsfondsen. Transacties in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers op transactiedatum. Valutakoersverschillen bij de omrekening van activa en verplichtingen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen onder de post waarop de activa en verplichtingen betrekking hebben.

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

Vastgoed

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde aandelen van vastgoedfondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum. Onderliggende beleggingen in niet-beursgenoteerde participaties worden gewaardeerd tegen de intrinsieke waarde, gebaseerd op de marktwaarde van het onderliggende vastgoed. De marktwaarde van het onderliggende vastgoed is de geschatte waarde bij onderhandse verkoop in verhuurde staat. Directe vastgoedbeleggingen van vastgoedfondsen waarin rechtstreeks wordt geparticipeerd, worden op dezelfde wijze gewaardeerd.

Aandelen

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde aandelen en converteerbare obligaties van aandelenfondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum. Indien onderliggende aandelen niet-beursgenoteerd zijn of indien de koersvorming niet representatief is, wordt de marktwaarde getaxieerd. De taxatie is gebaseerd op recente marktinformatie.

Vastrentende waarden

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde vastrentende waarden van fondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum. De marktwaarde van directe vastrentende beleggingen wordt bepaald door te ontvangen rente en aflossingen contant te maken op basis van actuele marktrente, rekening houdend met het risicoprofiel en de looptijd van de belegging.

Derivaten

Derivaten zijn afgeleide financiële instrumenten, waarvan de waarde afhankelijk is van een of meer onderliggende primaire financiële instrumenten. Derivaten bevatten rechten en verplichtingen waardoor een of meer van de financiële risico's waaraan de onderliggende primaire financiële instrumenten onderhevig zijn tussen partijen worden overgedragen. Derivaten leiden bij het aangaan van de transactie niet of tot een relatief gering vermogensbeslag. Basisvormen van derivaten zijn swaps, forwards, futures en opties. Het onderliggende primaire financiële instrument kan onder meer een renteproduct, een valutaproduct of een aandelenproduct zijn.

Derivaten worden gewaardeerd tegen marktwaarde. Voor beursgenoteerde contracten is dit de beursprijs per balansdatum. Voor niet-beursgenoteerde contracten is de waardering gebaseerd op recente marktinformatie, als input voor de gehanteerde gangbare waarderingmodellen, voornamelijk discounted cashflow models.

Herverzekingsdeel voorziening pensioenverplichtingen

Herverzekingscontracten worden opgenomen voor de actuariel bepaalde contante waarde van de verzekerde uitkeringen, volgens de grondslagen van het pensioenfonds, rekening houdend met de kredietwaardigheid van de verzekeraar.

Deelnemingen

Deelnemingen worden gewaardeerd tegen nettovermogenswaarde.

Vorderingen

Vorderingen worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid.

Liquide middelen

Liquide middelen worden opgenomen voor de verkrijgingsprijs.

Voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening pensioenverplichtingen wordt actuariel berekend en wordt vastgesteld op basis van de nominaal verworven pensioenrechten, voor zover zij onvoorwaardelijk zijn. Dit betekent dat de voorwaardelijke toekomstige indexering niet in de voorziening is begrepen, maar de op balansdatum toegezegde indexering wel in de voorziening wordt opgenomen. De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de nominale marktrente per balansdatum volgens de rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door De Nederlandsche Bank (DNB).

De voorziening met betrekking tot ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen is de contante waarde van de beste inschatting van de toekomstige uitgaande kasstromen die voortvloeien uit de tot balansdatum opgebouwde onvoorwaardelijke pensioenrechten. Daarin is begrepen de toekomstige premievrije pensioenopbouw van arbeidsongeschikte deelnemers.

De voorziening met betrekking tot arbeidsongeschiktheidspensioen is de contante waarde van de verwachte uitgaande kasstromen die voortvloeien uit de verplichtingen aan bij het pensioenfonds aangemelde arbeidsongeschikte deelnemers, nog niet aangemelde arbeidsongeschikte deelnemers en zieke deelnemers die naar verwachting arbeidsongeschikt zullen worden verklaard. Hierbij wordt het effect van de verwachte reactivering van bestaande arbeidsongeschikte deelnemers verondersteld gelijk te zijn aan het effect van de verwachte nieuwe instroom van nog niet aangemelde arbeidsongeschikte deelnemers en zieke deelnemers.

De belangrijkste actuariële grondslagen zijn:

- > afgeleide marktrente rentetermijnstructuur DNB 3,9% (2008: 3,5%);
- > levensverwachting volgens AG-prognosetafels 2005-2050 met een correctiefactor op de sterftekansen van 0,75 voor mannen en 0,84 voor vrouwen (ongewijzigd);
- > partnerfrequentie actieve en gewezen deelnemers 100% (ongewijzigd);
- > verschil leeftijd man en vrouw tweeënehalf jaar (ongewijzigd);
- > excassokosten 1,0% van de voorziening (ongewijzigd).

Volgens eind 2009 door het CBS gepubliceerde overlevingstafels is de levensverwachting (verder) toegenomen ten opzichte van eerdere prognoses. Vooruitlopend op nog te publiceren nieuwe AG-prognosetafels is de voorziening pensioenverplichtingen in verband met de gestegen levensverwachting verhoogd met 4,6%. Dit percentage is een schatting van het effect van de in het recente verleden vastgestelde verbetering van de levensverwachting en de verwachte verbetering van de trend.

Schulden

Schulden worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs.

Grondslagen voor de resultaatbepaling

Algemeen

De grondslagen voor resultaatbepaling vloeien voor het merendeel voort uit de voor de beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen gehanteerde waarderingsgrondslagen. Voor een aantal posten worden de grondslagen voor resultaatbepaling hierna (nader) uiteengezet.

Premies

Premies worden ten gunste van het resultaat gebracht in de periode waarin de daarmee samenhangende pensioenrechten worden opgebouwd. Premiekortingen en extra premies worden verwerkt in de periode waarin aan de voorwaarden volgens de uitvoeringsovereenkomst wordt voldaan.

Waardeoverdrachten

Waardeoverdrachten worden in de rekening van baten en lasten opgenomen op het moment van overdracht van de pensioenverplichtingen.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen

Pensioenopbouw

De pensioenopbouw met betrekking tot ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen wordt toegerekend aan de periode waarin de opbouw van de pensioenrechten plaatsvindt. De verplichtingen met betrekking tot arbeidsongeschiktheidspensioen worden opgenomen in de periode waarin deze ontstaan. De toekomstige premievrije pensioenopbouw van arbeidsongeschikte deelnemers wordt ten laste van het resultaat gebracht in de periode waarin de arbeidsongeschiktheid ontstaat.

Indexering

De toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van indexering wordt in de rekening van baten en lasten opgenomen in de periode waarin het bestuursbesluit wordt genomen.

Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de nominale marktrente op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. Aan de voorziening pensioenverplichtingen wordt rente toegevoegd op basis van de éénjaarsrente volgens deze rentetermijnstructuur primo verslagperiode. De rentetoevoeging wordt berekend over het gemiddelde van de stand van de voorziening primo periode en de stand van de voorziening ultimo periode, de laatste exclusief het effect van de indexering.

Wijziging marktrente

Het effect van de verandering van de marktrente op de voorziening pensioenverplichtingen wordt ultimo verslagperiode in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

De vrijval van de voorziening pensioenverplichtingen wordt ten gunste van de rekening van baten en lasten gebracht in de periode waarin de lasten bij de berekening van de voorziening waren voorzien.

Pensioenrechten waardeoverdrachten

De met waardeoverdrachten samenhangende toevoeging en onttrekking aan de voorziening pensioenverplichtingen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen op het moment van overdracht van de pensioenverplichtingen.

Wijziging actuariële grondslagen

Het effect van wijzigingen in de actuariële grondslagen op de voorziening pensioenverplichtingen wordt ultimo verslagperiode in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Pensioenuitkeringen

Pensioenuitkeringen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen in de periode waarop zij betrekking hebben.

Herverzekeringen

Herverzekeringenuitkeringen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen in de periode waarop zij betrekking hebben.

Kosten

Kosten worden ten laste van het resultaat gebracht in de periode waarop zij betrekking hebben.

Grondslagen voor

het kasstroom- Het kasstroomoverzicht wordt opgesteld volgens de directe methode. Dit houdt in dat alle ontvang-
overzicht sten en uitgaven ook als zodanig worden gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kas-
stromen uit pensioenactiviteiten en kasstromen uit beleggingsactiviteiten.

Kasstromen in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers op transactiedatum.

Onder liquide middelen worden verstaan banktegoeden die niet het karakter hebben van beleggingen.

Toelichting op de balans

(bedragen in EUR miljoenen)

Activa

① Vastgoed	2009	2008
Beursgenoteerd	195,8	126,0
Niet-beursgenoteerd	145,1	191,6
Totaal	340,9	317,6

De samenstelling naar de aard van de vastgoedobjecten is als volgt:

Kantoren	33,4	35,6
Winkels	38,2	39,8
Bedrijfsruimten	19,4	20,6
Gemengd	249,9	221,6
Totaal	340,9	317,6

De samenstelling naar regio is als volgt:

Europa	190,9	162,8
Verenigde Staten	150,0	154,8
Totaal	340,9	317,6

Blue Sky vastgoedfondsen waarin het pensioenfonds participeert hebben een deel van de portefeuille uitgeleend. Voor dat deel hebben deze vastgoedfondsen alleen het economisch eigendom. Het aandeel van het pensioenfonds in deze in bruikleen gegeven vastgoedaandelen bedraagt totaal EUR 63,9 miljoen (2008: EUR 42,5 miljoen). Voor het risico van niet-teruglevering zijn zekerheden verkregen tot een bedrag van EUR 65,8 miljoen. Hiervan bestaat ongeveer 80% uit liquiditeiten, die zijn belegd in een geldmarktfonds.

(bedragen in EUR miljoenen)

② Aandelen	2009	2008
Beursgenoteerd	2.053,2	1.552,0
Niet-beursgenoteerd	0,4	0,4
Totaal	2.053,6	1.552,4

De samenstelling naar regio is als volgt:

Europa	842,9	698,1
Verenigde Staten	609,8	469,5
Canada	49,6	29,0
Japan	111,0	121,7
Overig Pacific	98,0	61,4
Opkomende markten	342,3	172,7
Totaal	2.053,6	1.552,4

Blue Sky aandelenfondsen waarin het pensioenfonds participeert hebben een deel van de aandelen uitgeleend. Voor dat deel hebben de aandelenfondsen alleen het economisch eigendom. Het aandeel van het pensioenfonds in deze in bruikleen gegeven aandelen bedraagt totaal EUR 116,9 miljoen (2008: EUR 138,8 miljoen). Voor het risico van niet-teruglevering hebben de beleggingsfondsen zekerheden verkregen tot een bedrag van EUR 120,4 miljoen. Hiervan bestaat ongeveer 80% uit liquiditeiten, die zijn belegd in een geldmarktfonds.

③ Vastrentende waarden

Obligaties beursgenoteerd	2.176,5	2.204,8
Banktegoeden in rekening-courant	11,0	5,4
Totaal	2.187,5	2.210,2

Toelichting op de balans

(bedragen in EUR miljoenen)

De specificatie naar rentetype is als volgt:	2009	2008
Index linked	1.059,6	1.200,6
Vaste rente	1.116,9	1.004,2
Variabele rente	11,0	5,4
Totaal	2.187,5	2.210,2

De resterende looptijd gebaseerd op de contractuele aflossingsdata is als volgt:

Korter dan één jaar	15,2	15,4
Vanaf één jaar tot vijf jaar	238,6	165,0
Langer dan vijf jaar	1.933,7	2.029,8
Totaal	2.187,5	2.210,2

De kredietwaardigheid van de portefeuille kan als volgt worden weergegeven:

AAA rating	1.497,2	1.716,4
AA rating	127,2	103,5
A rating	184,9	71,1
BBB rating	159,0	88,3
Lagere rating dan BBB	208,2	207,3
Geen rating	11,0	23,6
Totaal	2.187,5	2.210,2

(bedragen in EUR miljoenen)

De samenstelling naar regio is als volgt:	2009	2008
Europa	1.187,4	1.344,3
Verenigde Staten	731,8	643,9
Opkomende markten	225,9	174,0
Overig	42,4	48,0
Totaal	2.187,5	2.210,2

Blue Sky obligatiefondsen waarin het pensioenfonds participeert hebben een deel van de obligaties uitgeleend. Voor dat deel hebben de obligatiefondsen alleen het economisch eigendom. Het aandeel van het pensioenfonds in deze in bruikleen gegeven obligaties bedraagt totaal EUR 594,1 miljoen (2008: EUR 882,4 miljoen). Voor het risico van niet-teruglevering hebben de obligatiefondsen zekerheden verkregen tot een bedrag van EUR 611,9 miljoen. Hiervan bestaat ongeveer 80% uit liquiditeiten, die zijn belegd in een geldmarktfonds.

Een deel van de obligatieportefeuille ultimo 2008 met een totale marktwaarde van EUR 48,5 miljoen is gestort in een gesepareerd depot als zekerheid voor valutaderivaten met een negatieve marktwaarde. Deze obligaties staan niet ter vrije beschikking van het pensioenfonds.

Van de vastrentende waarden heeft een bedrag van EUR 0,5 miljoen (2008: EUR 0,1 miljoen) betrekking op saldi op margin accounts die worden aangehouden in verband met derivatenposities. De saldi op deze bankrekeningen staan niet ter vrije beschikking van het pensioenfonds.

Toelichting op de balans

(bedragen in EUR miljoenen)

4 Derivaten

Derivaten met een positieve marktwaarde zijn als een actiefpost in de balans opgenomen en derivaten met een negatieve marktwaarde zijn onder de verplichtingen opgenomen.

	2009	2008
Derivaten activa		
Valutaderivaten	64,5	70,1
Rentederivaten	16,4	–
Totaal	80,9	70,1
Derivaten passiva		
Valutaderivaten	13,8	253,7
Totaal	13,8	253,7

Het volgende overzicht geeft inzicht in de portefeuille derivaten per balansdatum:

	2009		2008	
	Contract- omvang	Markt- waarde	Contract- omvang	Markt- waarde
Valutaswaps				
Verkopen	1.619,4	60,1	1.778,5	– 169,2
Valutatermijncontracten				
Aankopen	48,9	0,4	761,4	– 18,1
Verkopen	941,7	– 9,8	573,4	3,7
Interest rate swaps				
Aankopen	600,0	16,4	–	–

De derivatencontracten zijn niet-beursgenoteerd.

(bedragen in EUR miljoenen)

De valutaswaps en de valutatermijncontracten hebben een looptijd korter dan een jaar.

De portefeuille gekochte interest rate swaps is als volgt samengesteld naar looptijden:

	2009		2008	
	Contract- omvang	Markt- waarde	Contract- omvang	Markt- waarde
Looptijd tot juli 2029	200,0	4,6	–	–
Looptijd tot juli 2039	200,0	5,6	–	–
Looptijd tot juli 2049	200,0	6,2	–	–
Totaal	600,0	16,4	–	–

Voor derivatencontracten met een positieve marktwaarde zijn zekerheden verkregen tot ongeveer hetzelfde bedrag als de marktwaarde. Voor derivatencontracten met een negatieve marktwaarde van in totaal meer dan EUR 50 miljoen per tegenpartij zijn zekerheden gegeven.

5 Herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen

Onder herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen is de gekapitaliseerde waarde van het herverzekeringscontract opgenomen.

	2009	2008
Totaal	0,4	0,5

De mutaties kunnen als volgt worden weergegeven:

Balanswaarde begin van het jaar	0,5	0,6
Uitkeringen herverzekering	– 0,1	– 0,1
Balanswaarde eind van het jaar	0,4	0,5

Toelichting op de balans

(bedragen in EUR miljoenen)

Dit betreft een aflopend garantiecontract. Alleen de nominale pensioenrechten zijn herverzekerd, zodat de indexering van de rechten voor rekening van het pensioenfonds komt. Het beleggingsrisico en de verzekeringstechnische risico's zijn volledig overgedragen. Er is geen winstdelingsregeling met de verzekeraar overeengekomen.

Het herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen heeft voor het overgrote deel een langlopend karakter.

6 Deelnemingen

Onder deelnemingen is opgenomen het 33,3% belang in Blue Sky Group B.V., statutair gevestigd te Amstelveen.

	2009	2008
Totaal	2,5	1,9

De mutaties zijn als volgt:

Balanswaarde begin van het jaar	1,9	1,9
Resultaat	0,7	0,2
Ontvangen dividend	-0,1	-0,2
Balanswaarde eind van het jaar	2,5	1,9

7 Vorderingen en overlopende activa

Werkgever	1,5	4,5
Waardeoverdrachten	0,1	-
Dividendbelasting	0,2	1,0
Overige vorderingen en overlopende activa	0,2	3,0
Totaal	2,0	8,5

De vorderingen hebben een resterende looptijd korter dan een jaar.

(bedragen in EUR miljoenen)

8 Liquide middelen

Liquide middelen worden onderscheiden van banktegoeden die het karakter hebben van beleggingen of direct beschikbaar zijn om te worden belegd. Deze posten zijn begrepen in vastrentende waarden.

	2009	2008
Banktegoeden in rekening-courant	0,7	0,7
Totaal	0,7	0,7

Passiva**9 Stichtingskapitaal en reserves**

	Wettelijke reserves	Bestemmings- reserves	Overige reserves	Totaal
2009				
Stand begin van het jaar	14,1	130,4	194,9	339,4
Wijziging bestemming	- 14,1	-	14,1	-
Resultaat	-	- 15,5	640,3	624,8
Stand eind van het jaar	-	114,9	849,3	964,2
2008				
Stand begin van het jaar	18,7	119,8	2.084,2	2.222,7
Resultaat	- 4,6	10,6	- 1.889,3	- 1.883,3
Stand eind van het jaar	14,1	130,4	194,9	339,4

Het stichtingskapitaal bedraagt (ongewijzigd) EUR 45,38 en is gestort bij oprichting.

De wettelijke reserves betroffen een herwaarderingsreserve op grond van artikel 390 Titel 9, Boek 2 BW. De reserve had betrekking op beleggingen die zijn gewaardeerd tegen marktwaarde en waarvoor geen frequente marktnotering beschikbaar is. De reserve is in 2009 opgeheven, omdat ingevolge artikel 146 van de Pensioenwet genoemd artikel van Boek 2 BW niet (meer) van toepassing is op pensioenfondsen.

Toelichting op de balans

(bedragen in EUR miljoenen)

De mutaties in de bestemmingsreserves zijn als volgt:

	Reserve indexering	Reserve premiëkorting deelnemers	Reserve overgangs- maatregel 3	Totaal
2009				
Stand begin van het jaar	66,7	36,7	27,0	130,4
Resultaat	- 5,7	- 14,6	4,8	- 15,5
Stand eind van het jaar	61,0	22,1	31,8	114,9
2008				
Stand begin van het jaar	66,7	19,0	34,1	119,8
Resultaat	-	17,7	- 7,1	10,6
Stand eind van het jaar	66,7	36,7	27,0	130,4

De reserve indexering is bestemd voor indexeringsdoeleinden. De reserve wordt gevoerd indien in enig jaar een positief saldo resteert en het totaal vermogen verminderd met de reserve indexering, de reserve toekomstige premiekortingen voor deelnemers, de reserve overgangsmaatregel 3 en de schulden en overlopende passiva groter is dan de hoogste van a) de voorziening pensioenverplichtingen vermeerderd met de waarde van de indexatieambitie (ofwel de reële waarde van de pensioenverplichtingen) en b) het volgens de Pensioenwet geldende vereist eigen vermogen vermeerderd met de waarde van de pensioenverplichtingen berekend op basis van de nominale marktrente. De reserve bedraagt maximaal 5,0% van de voorziening pensioenverplichtingen met betrekking tot gewezen deelnemers en pensioengerechtigden die vallen onder het reglement 2002. Onttrekking aan de reserve vindt plaats indien in enig jaar de ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten vallend onder het reglement 2002 van op 31 december 2005 zijnde pensioengerechtigden en gewezen deelnemers niet of niet volledig kunnen worden geïndexeerd op basis van de ontwikkeling van de prijsindex en ook niet op grond van andere criteria voor inhaalindexering volledig kunnen worden geïndexeerd.

(bedragen in EUR miljoenen)

Indien het aan de deelnemers toekomende aandeel in een vermogensoverschot niet direct volledig in premiekorting kan worden omgezet, wordt het meerdere toegevoegd aan de reserve toekomstige premiekortingen voor deelnemers. Aan deze reserve wordt jaarlijks rente toegevoegd op basis van het tienjaars gemiddelde rendement op de beleggingen. Aan de deelnemers kan premiekorting worden verleend indien en voor zover deze reserve toereikend is. Aan de deelnemers toegerekende extra premies worden eveneens ten laste van de reserve toekomstige premiekortingen voor deelnemers gebracht indien en voor zover de reserve toereikend is.

De reserve overgangsmaatregel 3 is bestemd voor de financiering van de voorwaardelijke extra pensioenrechten onder het betreffende onderdeel van het pensioenreglement. Overgangsmaatregel 3 geldt voor deelnemers die zijn geboren op of na 1 januari 1950 maar vóór 1 januari 1956 en op 31 december 2005 in dienst waren van KLM. Daarnaast moeten zij vóór het bereiken van de leeftijd van 51 jaar en 6 maanden als medewerker van het grondpersoneel in dienst zijn getreden en onafgebroken in actieve dienst blijven tot de leeftijd van 61 jaar en 6 maanden wordt bereikt. Indien wordt voldaan aan deze voorwaarden wordt op dat moment een extra ouderdomspensioen toegekend, waarvan de hoogte afhankelijk is van de leeftijd en het aantal dienstjaren. Aan de reserve wordt jaarlijks rente toegevoegd of onttrokken op basis van het totaalrendement op de beleggingen in het afgelopen jaar. De werkgever staat garant voor een eventueel tekort.

De vermogenspositie wordt toegelicht in de risicoparagraaf op pagina 92 tot en met 95.

10 Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds

De voorziening pensioenverplichtingen is als volgt samengesteld:

	2009	2008
Actieve deelnemers	1.804,1	1.802,0
Arbeidsongeschikte deelnemers	106,1	119,2
Gewezen deelnemers	281,1	281,4
Ingegaan ouderdomspensioen	1.153,5	1.051,2
Ingegaan nabestaandenpensioen en wezenpensioen	301,9	271,8
Ingegaan arbeidsongeschiktheidspensioen	28,4	28,6
Totaal	3.675,1	3.554,2

Toelichting op de balans

(bedragen in EUR miljoenen)

De mutaties in de voorziening pensioenverplichtingen zijn als volgt:	2009	2008
Stand begin van het jaar	3.554,2	2.723,3
Pensioenopbouw actieve deelnemers	129,0	95,7
Opslag pensioenuitvoeringskosten	1,2	0,8
Inkomende waardeoverdrachten	18,4	2,1
Uitgaande waardeoverdrachten	- 4,6	- 4,3
Rentetoevoeging	90,4	126,7
Wijziging marktrente	- 164,8	660,1
Indexering	32,9	77,8
Individuele salarisontwikkeling	6,6	5,7
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	- 133,5	- 124,3
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	- 1,4	- 1,3
Wijziging actuariële grondslagen	161,6	-
Actuariële resultaten	- 14,9	- 10,7
Overige mutaties	-	2,6
Stand eind van het jaar	3.675,1	3.554,2

De voorziening pensioenverplichtingen heeft voor het overgrote deel een langlopend karakter.

① Schulden en overlopende passiva

Belastingen en premies sociale verzekeringen	2,9	3,1
Waardeoverdrachten	0,1	0,1
Pensioenuitkeringen	7,1	6,7
Overige schulden en overlopende passiva	5,3	4,7
Totaal	15,4	14,6

De schulden hebben een resterende looptijd korter dan een jaar.

(bedragen in EUR miljoenen)

Overige informatie

Beleggingsportefeuille

De totale beleggingsportefeuille bedraagt EUR 4.649,5 miljoen (2008: EUR 3.897,8 miljoen) en is als volgt samengesteld:

	2009	2008
Vastgoed	340,9	317,6
Aandelen	2.053,6	1.552,4
Vastrentende waarden	2.187,5	2.210,2
Derivaten activa	80,9	70,1
Derivaten passiva	- 13,8	- 253,7
Vorderingen	0,4	1,2
Totaal	4.649,5	3.897,8

Mutaties beleggingen

	Vastgoed	Aandelen	Vastrentende waarden	Totaal
2009				
Balanswaarde begin van het jaar	317,6	1.552,4	2.210,2	4.080,2
Aankopen	37,7	218,5	613,0	869,2
Verkopen	- 21,2	- 201,7	- 799,9	- 1.022,8
Waardeveranderingen	6,8	484,4	158,6	649,8
Mutatie deposito's en liquiditeiten			5,6	5,6
Balanswaarde eind van het jaar	340,9	2.053,6	2.187,5	4.582,0
2008				
Balanswaarde begin van het jaar	397,1	2.155,1	2.319,2	4.871,4
Aankopen	117,7	834,4	832,4	1.784,5
Verkopen	- 85,0	- 464,1	- 976,8	- 1.525,9
Waardeveranderingen	- 112,2	- 973,0	78,7	- 1.006,5
Mutatie deposito's en liquiditeiten			- 43,3	- 43,3
Balanswaarde eind van het jaar	317,6	1.552,4	2.210,2	4.080,2

Derivaten zijn niet in dit overzicht opgenomen.

Toelichting op de balans

(bedragen in EUR miljoenen)

Securities lending

Het pensioenfonds participeert in de Blue Sky beleggingsfondsen (beleggingspools). De beleggingspools participeren in het securities lending programma van de custodian. Tegenover uitgeleende stukken vraagt de custodian onderpand (collateral) aan de lenende partij. Dit onderpand bestaat uit andere effecten en/of liquiditeiten. Liquiditeiten worden herbelegd in een daarvoor opgezet geldmarktfonds, waarin ook derde partijen participeren.

Ultimo 2008 was sprake van een ongerealiseerd verlies op de herbeleggingen. Aangezien niet duidelijk was op welke wijze het verlies moet worden toegerekend aan de afzonderlijke beleggingspools, is geen afwaardering verwerkt in de jaarrekening 2008 van de beleggingspools. Dienovereenkomstig is de intrinsieke waarde van de participaties in de beleggingspools in de jaarrekening 2008 van het pensioenfonds evenmin aangepast. In de loop van 2009 is duidelijkheid verkregen over het aandeel van de afzonderlijke beleggingspools in het verlies en derhalve ook over het aandeel van het pensioenfonds hierin. De afwaardering is verwerkt in de jaarrekening 2009 van de beleggingspools en komt aldus tot uitdrukking in de waardering van de beleggingen van het pensioenfonds ultimo 2009.

Niet in de balans opgenomen verplichtingen

Met betrekking tot vastgoedbeleggingen bestaan ultimo 2008 stortingsverplichtingen tot een bedrag van EUR 5,3 miljoen.

Voorwaardelijke verplichtingen

De niet in de balans opgenomen pensioenverplichtingen bedragen EUR 46,2 miljoen (2008: EUR 46,4 miljoen). Dit betreft voorwaardelijke pensioenverplichtingen uit hoofde van overgangsmaatregel 3. In verband met de garantie van de werkgever bestaat een voorwaardelijke vordering van EUR 6,1 miljoen (2008: EUR 9,1 miljoen).

Het pensioenfonds vormt met Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM, Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel, Blue Sky Group B.V. en de Blue Sky beleggingsfondsen een fiscale eenheid voor de omzetbelasting en is hoofdelijk aansprakelijk voor de daaruit voortvloeiende belastingverplichtingen.

Risicobeheer

In het bestuursverslag worden de belangrijke risico's die het pensioenfonds loopt besproken en wordt ingegaan op het beleid dat wordt gevoerd om deze risico's te beheersen. In deze paragraaf van de jaarrekening worden alleen de financiële risico's beschreven en gekwantificeerd.

Het belangrijkste risico van het pensioenfonds is het solvabiliteitsrisico. Dit is het risico dat het fonds op lange termijn de pensioenverplichtingen niet kan nakomen. De solvabiliteit wordt gemeten aan de hand van het verschil tussen het aanwezig eigen vermogen en het vereist eigen vermogen.

(bedragen in EUR miljoenen)

Daarnaast wordt de dekkingsgraad als solvabiliteitsratio gehanteerd. Door middel van een ALM-studie kan inzicht worden verkregen in de toekomstige ontwikkeling van het solvabiliteitsrisico. In een ALM-studie wordt integraal gekeken naar het financieringsbeleid, het indexeringsbeleid en het strategische beleggingsbeleid.

Het vereist eigen vermogen wordt berekend op basis van een scenarioanalyse zoals gebruikt in de standaardmethode voor de solvabiliteitstoets van DNB. Dit scenario geeft een schatting van het neerwaartse risico bij een horizon van één jaar met een betrouwbaarheidsniveau van 97,5%. Dit betekent dat het vereist eigen vermogen zodanig wordt berekend dat met een zekerheid van 97,5% wordt voorkomen dat binnen een termijn van één jaar de waarde van de nettoactiva lager is dan de waarde van de pensioenverplichtingen.

Het surplus van het aanwezig eigen vermogen ten opzichte van het vereist eigen vermogen, berekend op basis van de feitelijke beleggingsportefeuille ultimo verslagjaar, bedraagt EUR 115,7 miljoen (2008: tekort EUR 435,1 miljoen):

	2009	2008
Vereiste buffers		
Rentemismatchrisico	301,5	296,0
Vastgoedrisico en aandelenrisico	581,2	496,7
Valutarisico	116,5	71,4
Commodityrisico	–	–
Kredietrisico	38,3	83,5
Verzekeringstechnisch risico	111,7	108,4
Totaal	1.149,2	1.056,0
Diversificatie van risico's	– 354,6	– 345,2
Totaal vereist eigen vermogen	794,6	710,8
Aanwezig eigen vermogen	910,3	275,7
Surplus (tekort)	115,7	– 435,1

Toelichting op de balans

(bedragen in EUR miljoenen)

Het aanwezig vermogen ten behoeve van de solvabiliteitstoets van DNB is als volgt berekend:

	2009	2008
Totaal stichtingskapitaal en reserves	964,2	339,4
Af: reserve premiekorting deelnemers	- 22,1	- 36,7
Af: reserve overgangsmaatregel 3	- 31,8	- 27,0
Aanwezig eigen vermogen FTK	910,3	275,7

Op grond van het Besluit financieel toetsingskader pensioenfondsen (FTK) mogen de reserve premiekorting deelnemers en de reserve overgangsmaatregel 3 niet tot de aanwezige solvabiliteit worden gerekend. Deze bestemmingsreserves blijven ook voor de berekening van de dekkingsgraad buiten beschouwing.

De aldus berekende nominale dekkingsgraad bedraagt 124,8% (2008: 107,8%). De met het vereist eigen vermogen overeenkomende dekkingsgraad bedraagt 121,6% (2008: 120,0%).

Het minimaal vereist eigen vermogen komt overeen met een dekkingsgraad van 105% en bedraagt EUR 183,8 miljoen (2008: EUR 177,7 miljoen).

De ontwikkeling van de dekkingsgraad kan als volgt worden geanalyseerd:

Dekkingsgraad begin van het jaar	107,8%	179,7%
Pensioenopbouw	0,8%	- 3,3%
Pensioenuitkeringen	0,3%	3,8%
Indexering pensioenrechten	- 1,0%	- 5,0%
Wijziging marktrente voorziening pensioenverplichtingen	5,2%	- 35,1%
Resultaat beleggingsactiviteiten exclusief resultaat interest rate swaps	16,0%	- 44,2%
Resultaat interest rate swaps	0,3%	0,0%
Wijziging actuariële grondslagen	- 4,7%	0,0%
Overige oorzaken	0,1%	11,9%
Dekkingsgraad eind van het jaar	124,8%	107,8%

(bedragen in EUR miljoenen)

De ontwikkeling van de dekkingsgraad wordt uitgedrukt als wijziging ten opzichte van de dekkingsgraad primo verslagjaar. Hierdoor kunnen kruiseffecten ontstaan, die mede zijn weergegeven onder overige oorzaken.

Voor het bepalen van de reële dekkingsgraad worden de pensioenverplichtingen contant gemaakt tegen de reële rente. De reële rente wordt berekend door de nominale marktrente te verminderen met de geschatte inflatiecomponent. Deze benaderingswijze wordt gebruikt, omdat de reële rentetermijnstructuur niet rechtstreeks kan worden gebaseerd op marktinformatie.

De reële dekkingsgraad bedraagt 80,4% (2008: 82,3%) en is gebaseerd op een afgeleide reële marktrente van 1,4% (2008: 2,0%).

Het pensioenfonds heeft ingevolge artikel 138 van de Pensioenwet op 26 maart 2009 een langetermijnherstelplan bij DNB ingediend. Het herstelplan is erop gericht dat het pensioenfonds binnen vijftien jaar weer beschikt over het vereist eigen vermogen. Dit plan gaat uit van bestaand premiebeleid, indexeringsbeleid en beleggingsbeleid. Indien en zolang sprake is van een reservetekort, wordt jaarlijks 1/15 deel van het tekort als extra premie bij de werkgever in rekening gebracht. Volgens de uitvoeringsovereenkomst en het indexeringsbeleid wordt bij een dekkingsgraad hoger dan 105% volledige indexering toegekend.

In 2009 is uit hoofde van het herstelplan een extra premie van EUR 29,0 miljoen berekend. Daarvan wordt in beginsel 20% ofwel EUR 5,8 miljoen door de deelnemers bijgedragen. Indien de reserve toekomstige premiekortingen voor deelnemers toereikend is, wordt deze extra deelnemersbijdrage niet in rekening gebracht. De reserve toekomstige premiekortingen voor deelnemers bedroeg ultimo 2008 EUR 36,7 miljoen, zodat de extra deelnemersbijdrage voor 2009 volledig kon worden gefinancierd uit deze bestemmingsreserve.

Op balansdatum is het reservetekort opgeheven. Het standpunt van DNB is dat het herstelplan kan worden afgesloten zodra gedurende drie achtereenvolgende kwartaaleinden het aanwezig eigen vermogen hoger is dan het vereist eigen vermogen.

Het solvabiliteitsrisico wordt beïnvloed door de volgende financiële risico's: rentemismatchrisico, beleggingsrisico, liquiditeitsrisico en verzekeringstechnisch risico.

Toelichting op de balans

(bedragen in EUR miljoenen)

Rentemismatchrisico

Rentemismatchrisico is het verschil in rentegevoeligheid tussen de portefeuille vastrentende waarden (voornamelijk obligaties) en de pensioenverplichtingen. De rentegevoeligheid van de verplichtingen is als gevolg van de langere looptijden hoger dan die van de portefeuille obligaties. Een daling van de marktrente leidt tot een stijging van de waarde van de pensioenverplichtingen, die slechts voor een deel wordt gecompenseerd door een stijging van de waarde van de portefeuille obligaties.

De rentegevoeligheid kan worden gemeten aan de hand van de modified duration. Dit is de met de contante waarde van rente en aflossing gewogen gemiddelde looptijd in jaren. De duration mismatch is het verschil tussen de duration van de pensioenverplichtingen en de naar omvang (ten opzichte van de pensioenverplichtingen) gewogen duration van de vastrentende waarden.

De modified duration van de portefeuille vastrentende waarden, de portefeuille interest rate swaps, de pensioenverplichtingen en de duration mismatch zijn als volgt:

	2009	2008
Vastrentende waarden	9	9
Interest rate swaps	16	–
Pensioenverplichtingen	16	17
Mismatch	7	11

In 2009 is de mismatch verkleind van elf jaar tot zeven jaar, voornamelijk door het afsluiten van langjarige interest rate swaps met een gemiddelde duration van zestien jaar.

Als de marktrente (rentetermijnstructuur) met één procentpunt stijgt, daalt de waarde van de vastrentende waarden en de pensioenverplichtingen ongeveer met de modified duration als percentage. Bij een rentestijging daalt de waarde van de beleggingen minder dan de waarde van de pensioenverplichtingen, waardoor de dekkingsgraad verbetert. Bij een rentedaling stijgt de waarde van de beleggingen minder dan de waarde van de pensioenverplichtingen, waardoor de dekkingsgraad verslechtert. Een daling van de nominale marktrente met één procentpunt resulteert in een daling van de dekkingsgraad met ruim 8 procentpunten (2008: ongeveer 11 procentpunten). Hierbij is het effect van een renteverandering op de waarde van vastgoed en aandelen buiten beschouwing gelaten.

(bedragen in EUR miljoenen)

Hiervoor is ervan uitgegaan dat de marktrente voor alle looptijden in gelijke mate stijgt of daalt. Er kan echter sprake zijn van verschillen in de rentebeweging voor verschillende looptijden. De lange rente kan bijvoorbeeld sterker stijgen of dalen dan de korte rente. Veranderingen in de rentecurve worden niet gemeten aan de hand van de modified duration, maar hebben wel invloed op de rentemismatch.

Beleggingsrisico

Vastgoedrisico

Vastgoedrisico is het risico dat de waarde van vastgoed en vastgoedaandelen verandert als gevolg van veranderingen in de desbetreffende marktprijzen. Informatie over de spreiding van de portefeuille naar categorie en regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost vastgoed. De portefeuille vastgoed maakt ongeveer 7% (2008: 8%) uit van de totale beleggingen. Een waardedaling van de vastgoedbeleggingen met 10% resulteert in een daling van de dekkingsgraad met ongeveer 1 procentpunt (2008: ongeveer 1 procentpunt).

Aandelenrisico

Aandelenrisico is het risico dat de waarde van aandelen verandert als gevolg van veranderingen in de desbetreffende marktprijzen. Informatie over de spreiding van de portefeuille naar regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost aandelen. De aandelenportefeuille maakt ongeveer 44% (2008: 40%) uit van de totale beleggingsportefeuille. Een waardedaling van de portefeuille met 10% resulteert in een daling van de dekkingsgraad met ongeveer 6 procentpunten (2008: ongeveer 4 procentpunten).

Valutarisico

Valutarisico is het risico dat de waarde van beleggingen verandert als gevolg van veranderingen in valutakoersen.

Van de beleggingen luidt omgerekend EUR 2.576,5 miljoen (2008: EUR 1.703,8 miljoen) in een andere valuta dan de euro.

Toelichting op de balans

(bedragen in EUR miljoenen)

De valutapositie (uitgedrukt in euro's) kan als volgt worden geanalyseerd:

	Vastgoed	Aandelen	Vastrentende waarden	Totaal	Valuta- derivaten	Netto- positie
2009						
Amerikaanse dollar	150,0	981,6	740,6	1.872,2	- 1.874,9	- 2,7
Japane yen	-	111,0	-	111,0	- 112,0	- 1,0
Britse pond	17,9	154,7	170,2	342,8	- 343,5	- 0,7
Overige valuta	-	118,2	132,3	250,5	- 181,7	68,8
Totaal	167,9	1.365,5	1.043,1	2.576,5	- 2.512,1	64,4
2008						
Amerikaanse dollar	154,8	660,7	378,2	1.193,7	- 1.149,7	44,0
Japane yen	-	121,8	-	121,8	- 117,5	4,3
Britse pond	8,7	116,9	99,7	225,3	- 217,1	8,2
Overige valuta	-	71,9	91,1	163,0	- 106,2	56,8
Totaal	163,5	971,3	569,0	1.703,8	- 1.590,5	113,3

In de onder aandelen vermelde valutapositie in Amerikaanse dollars zijn begrepen valuta van opkomende landen tot een bedrag van EUR 342,3 miljoen (2008: EUR 172,7 miljoen).

In onder vastrentende waarden opgenomen overige valuta zijn begrepen de valuta van opkomende landen tot een bedrag van EUR 68,3 miljoen (2008: EUR 50,3 miljoen). Deze valutaposities worden overeenkomstig het valutahedgebeleid niet afgedekt.

Kredietrisico

Kredietrisico is het risico dat tegenpartijen hun contractuele verplichtingen aan het pensioenfonds of de beleggingsfondsen waarin het pensioenfonds participeert niet nakomen. Informatie over de kredietwaardigheid van de portefeuille op basis van credit ratings en over de spreiding van de portefeuille naar regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost vastrentende waarden.

Ongeveer 68% (2008: 78%) van de totale portefeuille heeft de hoogste rating AAA. In de toelichting op de derivatenposities is informatie over de daarvoor verkregen zekerheden vermeld.

(bedragen in EUR miljoenen)

Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat onvoldoende liquide middelen beschikbaar zijn om op korte termijn aan de verplichtingen (voornamelijk de pensioenuitkeringen) te kunnen voldoen. Dit risico is onder normale omstandigheden nagenoeg afwezig, omdat de pensioenuitkeringen voor een belangrijk deel kunnen worden voldaan uit de ontvangen premies en directe beleggingsopbrengsten en bovendien verreweg het grootste deel van de beleggingsportefeuille bestaat uit liquide vermogenstitels. Dit neemt niet weg dat ingenomen derivatenposities kunnen leiden tot de contractuele verplichting tot bijstorting.

Verzekeringstechnisch risico

Het belangrijkste verzekeringstechnisch risico is het langlevensrisico. Dit is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld bij de vaststelling van de premie en de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen. Door toepassing van de AG-prognosetafels 2005-2050 met correcties voor ervaringssterfte wordt rekening gehouden met een toekomstige verbetering van de levensverwachting. Vooruitlopend op nog te publiceren nieuwe AG-prognosetafels is de voorziening pensioenverplichtingen in verband met de gestegen levensverwachting ultimo 2009 verhoogd met 4,6%.

Toelichting rekening van baten en lasten

(bedragen in EUR miljoenen)

Baten en lasten
pensioenactiviteiten

¹² Premies	2009	2008
Werkgeversdeel	160,3	75,4
Werknemersdeel	21,7	20,9
Totaal	182,0	96,3

De kostendeekkende premie volgens artikel 130 van de Pensioenwet bedraagt EUR 174,1 miljoen (2008: EUR 135,1 miljoen).

De kostendeekkende premie is als volgt samengesteld:

Pensioenopbouw	111,6	81,3
Individuele salarisontwikkeling	6,6	5,7
Toegezegde indexering	–	–
Risicopremies overlijden en invaliditeit	17,3	17,0
Opslag voor pensioenuitvoeringskosten	6,1	6,1
Solvabiliteitsopslag	32,5	25,0
Totaal	174,1	135,1

De feitelijke premie is gebaseerd op een doorsneepremiebeleid. Afhankelijk van de vermogenspositie bij aanvang van het verslagjaar wordt premiekorting verleend of extra premie gevraagd. De extra premie voor 2009 bedraagt EUR 29,0 miljoen. Dit komt overeen met 1/15 van het reservetekort primo 2009. Op de deelnemersbijdrage is ten laste van de reserve toekomstige premiekortingen deelnemers een korting van totaal EUR 14,4 miljoen verleend, waarvan een bedrag van EUR 5,8 miljoen betrekking heeft op de herstellpremie. In 2008 is een premiekorting van EUR 68,7 miljoen verleend en is een bedrag van EUR 6,7 miljoen gedoteerd aan de reserve toekomstige premiekortingen deelnemers.

(bedragen in EUR miljoenen)

De feitelijke premie wordt jaarlijks getoetst aan de kostendeekkende premie, berekend op basis van de marktrente (rentetermijnstructuur DNB) bij aanvang van het verslagjaar. De feitelijke premie is EUR 7,9 miljoen hoger (2008: EUR 38,8 miljoen lager) dan de kostendeekkende premie. In de feitelijke premie 2009 is begrepen het werkgeversdeel van de extra premie in verband met het reservekort ultimo 2008. Het werknemersdeel van de extra premie van EUR 5,8 miljoen is gefinancierd uit de reserve toekomstige premiekortingen deelnemers.

De kostendeekkende premie is gestegen ten opzichte van vorig verslagjaar als gevolg van voornamelijk de daling van de marktrente primo verslagjaar.

13 Waardeoverdrachten

Hieronder is opgenomen het saldo van inkomende bedragen uit hoofde van overgenomen pensioenverplichtingen en uitgaande bedragen uit hoofde van overgedragen pensioenverplichtingen.

	2009	2008
Inkomende waardeoverdrachten	18,0	2,6
Uitgaande waardeoverdrachten	- 3,0	- 3,8
Totaal	15,0	- 1,2

In de inkomende waardeoverdrachten 2009 is begrepen een collectieve waardeoverdracht van EUR 16,1 miljoen met betrekking tot de van een verzekeraar overgenomen Anw-hiaatverplichtingen.

14 Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuarieel berekende nominale waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. De pensioenopbouw wordt berekend op basis van de marktrente primo verslagjaar. Ook is hieronder opgenomen de toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen als gevolg van de individuele salarisontwikkeling.

Toelichting rekening van baten en lasten

(bedragen in EUR miljoenen)

	2009	2008
Pensioenopbouw actieve deelnemers	129,0	95,7
Toekomstige pensioenuitvoeringskosten	1,2	0,8
Pensioenopbouw inclusief kostenopslag	130,2	96,5
Individuele salarisontwikkeling actieve deelnemers	6,6	5,7
Totaal	136,8	102,2

15 Indexering

Onder indexering is opgenomen de toegekende indexering (toeslagverlening) onder de middelloonregeling en het effect van de algemene salarisontwikkeling onder de eindloonregeling. Het effect van de individuele salarisontwikkeling is opgenomen onder pensioenopbouw.

Actieve deelnemers	24,8	42,5
Gewezen deelnemers en pensioengerechtigden	8,1	35,3
Totaal	32,9	77,8

De pensioenrechten van deelnemers aan de middelloonregeling zijn per 1 januari 2010 verhoogd met 1,25% (1 januari 2009: 3,02%). De ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten zijn per 1 januari 2010 verhoogd met 0,4% (1 januari 2009: 2,5%).

16 Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de marktrente per balansdatum op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. Aan de voorziening pensioenverplichtingen wordt rente toegevoegd op basis van de éénjaarsrente volgens deze rentetermijnstructuur primo verslagperiode.

Totaal	90,4	126,7
---------------	-------------	--------------

(bedragen in EUR miljoenen)

17 Wijziging marktrente

De waarde van de pensioenverplichtingen verandert onder invloed van veranderingen in de marktrente.

	2009	2008
Totaal	164,8	- 660,1

In 2009 is de afgeleide marktrente gestegen van 3,5% tot 3,9% en in 2008 gedaald van 4,9% tot 3,5%.

18 Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Toekomstige pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuariael berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen.

De hieronder opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen en kosten van de verslagperiode.

Onttrekking pensioenuitkeringen	133,5	124,3
Onttrekking pensioenuitvoeringskosten	1,4	1,3
Totaal	134,9	125,6

19 Pensioenrechten waardeoverdrachten

Hieronder zijn opgenomen de toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van pensioenrechten met betrekking tot inkomende waardeoverdrachten en de onttrekking aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van pensioenrechten met betrekking tot uitgaande waardeoverdrachten.

Pensioenrechten inkomende waardeoverdrachten	-18,4	- 2,1
Pensioenrechten uitgaande waardeoverdrachten	4,6	4,3
Totaal	- 13,8	2,2

Toelichting rekening van baten en lasten

(bedragen in EUR miljoenen)

20 Wijziging actuariële grondslagen

De actuariële grondslagen zijn de uitgangspunten en veronderstellingen waarop de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is gebaseerd. Onder wijziging actuariële grondslagen is het effect van aanpassing van de bestandsgrondslagen, economische grondslagen en kostengrondslagen op de voorziening opgenomen.

	2009	2008
Levensverwachting	- 161,6	-
Totaal	- 161,6	-

21 Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

Onder overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen zijn opgenomen: actuariële resultaten en mutaties in de pensioenverplichtingen die niet onder een ander hoofd zijn opgenomen.

Actuariële resultaten, per saldo	14,9	10,7
Inkoop garantie prepensioen	-	- 2,6
Totaal	14,9	8,1

22 Pensioenuitkeringen

Ouderdompensioen	98,3	92,2
Nabestaandenpensioen	30,8	27,6
Wezenpensioen	0,7	0,6
Arbeidsongeschiktheidspensioen	3,6	3,8
Totaal	133,4	124,2

(bedragen in EUR miljoenen)

23 Herverzekeringen	2009	2008
Uitkeringen herverzekering	0,1	0,2
Mutatie herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen	- 0,1	- 0,1
Totaal	-	0,1

24 Pensioenuitvoeringskosten

Dit betreft de kosten met betrekking tot de uitvoering van de pensioenregeling. De kosten van vermogensbeheer zijn hierin niet begrepen.

Kosten pensioenuitvoering en bestuursondersteuning	5,9	4,3
Overige kosten	0,4	0,5
Totaal	6,3	4,8

De stijging van de kosten houdt verband met extra activiteiten, zoals het uitvoeren van een continuïteitsanalyse, het opstellen van een herstelplan, extra monitoring van de financiële positie, beleids-evaluatie en ALM-onderzoek.

25 Overige baten pensioenactiviteiten

Inkoop garantie prepensioen	0,2	2,6
Vrijval rentedragende schuld werkgever	-	10,0
Totaal	0,2	12,6

(bedragen in EUR miljoenen)

**Baten en lasten
beleggingsactiviteiten**
26 Beleggingsopbrengsten

Onder beleggingsopbrengsten zijn opgenomen de op de verslagperiode betrekking hebbende:

- > directe beleggingsopbrengsten (rente en door beleggingsfondsen uitgekeerd dividend);
- > indirecte beleggingsopbrengsten (waardeveranderingen inclusief valutakoersverschillen);
- > kosten van vermogensbeheer (exclusief kosten ten laste van beleggingsfondsen).

	Direct	Prijs- verandering	Valuta- verandering	Totaal
2009				
Vastgoed	6,0	11,4	- 4,7	12,7
Aandelen	-	476,6	7,9	484,5
Aandelenderivaten	-	- 5,8	-	- 5,8
Vastrentende waarden	0,3	164,3	- 5,7	158,9
Rentederivaten	7,5	7,9	-	15,4
Totaal vóór valutaderivaten en kosten	13,8	654,4	- 2,5	665,7
Valutaderivaten	7,6	-	13,4	21,0
Totaal vóór kosten	21,4	654,4	10,9	686,7
Kosten van vermogensbeheer				- 2,4
Totaal				684,3
2008				
Vastgoed	6,0	- 124,7	12,5	- 106,2
Aandelen	0,2	- 989,0	16,0	- 972,8
Aandelenderivaten	-	0,4	-	0,4
Vastrentende waarden	3,2	85,1	- 6,4	81,9
Rentederivaten	-	- 0,7	-	- 0,7
Totaal vóór valutaderivaten en kosten	9,4	- 1.028,9	22,1	- 997,4
Valutaderivaten	20,1	-	- 53,6	- 33,5
Totaal vóór kosten	29,5	- 1.028,9	- 31,5	- 1.030,9
Kosten van vermogensbeheer				- 2,3
Totaal				- 1.033,2

(bedragen in EUR miljoenen)

27 Overige baten en lasten beleggingsactiviteiten	2009	2008
Resultaat deelnemingen	0,7	0,2
Opslag termijnbetaling	3,4	3,3
Rentelasten	-0,2	-1,5
Totaal	3,9	2,0

Actuariële analyse

van het resultaat Het resultaat kan als volgt worden geanalyseerd naar technische winst- en verliesbronnen:

Resultaat op beleggingen en verplichtingen	762,6	- 1.818,0
Resultaat op premies	39,8	- 11,2
Resultaat op waardeoverdrachten	1,2	1,0
Resultaat op pensioenuitkeringen	0,1	0,2
Resultaat op pensioenuitvoeringskosten	0,5	1,8
Wijziging actuariële grondslagen	- 161,6	-
Actuariële resultaten	14,9	10,7
Resultaat op indexering	- 32,9	- 77,8
Overige resultaten	0,2	10,0
Totaal	624,8	- 1.883,3

Resultaat op beleggingen en verplichtingen

Resultaat beleggingsactiviteiten exclusief interest rate swaps	671,8	- 1.031,2
Resultaat interest rate swaps	16,4	-
Totaal resultaat beleggingsactiviteiten	688,2	- 1.031,2
Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen	- 90,4	- 126,7
Wijziging marktrente voorziening pensioenverplichtingen	164,8	- 660,1
Totaal	762,6	- 1.818,0

Toelichting rekening van baten en lasten

(bedragen in EUR miljoenen)

Het resultaat op beleggingen en verplichtingen is gelijk aan het resultaat beleggingsactiviteiten verminderd met de technisch benodigde interest. Het rendement op de totale beleggingsportefeuille over 2009 bedraagt positief 17,7% tegen negatief 20,8% over 2008. De rentetoevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen is in 2009 gebaseerd op een rekenrente van 2,5% (2008: 4,7%). Dit is de éénjaarsmarktrente volgens de rentetermijnstructuur primo verslagjaar. De afgeleide marktrente is in 2009 gestegen van 3,5% tot 3,9% (2008: gedaald van 4,9% tot 3,5%).

Resultaat op premies	2009	2008
Premies	182,0	96,3
Beschikbaar voor administratiekosten	- 5,4	- 5,3
Beschikbaar voor excassokosten	- 1,2	- 0,8
Beschikbaar voor pensioenopbouw en individuele salarisontwikkeling	175,4	90,2
Pensioenopbouw actieve deelnemers	- 129,0	- 95,7
Individuele salarisontwikkeling actieve deelnemers	- 6,6	- 5,7
Totaal	39,8	- 11,2

Het positieve verschil tussen feitelijke premie en kostendekkende premie bedraagt EUR 7,9 miljoen (2008: negatief EUR 38,8 miljoen). De kostendekkende premie bevat een solvabiliteitsopslag van EUR 32,5 miljoen (2008: EUR 25,0 miljoen). Indien de solvabiliteitsopslag buiten beschouwing wordt gelaten, resteert een positief verschil van EUR 40,4 miljoen (2008: negatief EUR 13,8 miljoen). In 2008 bevat het onderdeel pensioenopbouw van de kostendekkende premie verder een bedrag van EUR 2,6 miljoen dat is gefinancierd vanuit de verplichting garantie pensioen.

Resultaat op waardeoverdrachten

Waardeoverdrachten, per saldo	15,0	- 1,2
Pensioenrechten waardeoverdrachten, per saldo	- 13,8	2,2
Totaal	1,2	1,0

(bedragen in EUR miljoenen)

Resultaat op pensioenuitkeringen	2009	2008
Beschikbaar uit voorziening pensioenverplichtingen	133,5	124,3
Werkelijke pensioenuitkeringen	- 133,4	- 124,2
Beschikbaar uit herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen	- 0,1	- 0,1
Werkelijke uitkeringen herverzekering	0,1	0,2
Totaal	0,1	0,2

Resultaat op pensioenuitvoeringskosten

Kostenopslag in premies jaar (administratiekosten en excassokosten)	6,6	6,1
Toevoeging voorziening pensioenverplichtingen (excassokosten)	- 1,2	- 0,8
Beschikbaar uit voorziening pensioenverplichtingen (excassokosten)	1,4	1,3
Totaal beschikbaar voor pensioenuitvoeringskosten	6,8	6,6
Werkelijke pensioenuitvoeringskosten	- 6,3	- 4,8
Totaal	0,5	1,8

Wijziging actuariële grondslagen

Levensverwachting	- 161,6	-
Totaal	- 161,6	-

Volgens eind 2009 door het CBS gepubliceerde overlevingstafels is de levensverwachting (verder) toegenomen ten opzichte van eerdere prognoses. Vooruitlopend op nog te publiceren nieuwe AG-prognosetafels is de voorziening pensioenverplichtingen in verband met de gestegen levensverwachting verhoogd met 4,6%. Dit percentage is een schatting van het effect van de in het recente verleden vastgestelde verbetering van levensverwachting en de verwachte verbetering van de trend.

Toelichting rekening van baten en lasten

(bedragen in EUR miljoenen)

Actuariële resultaten	2009	2008
Arbeidsongeschiktheid	11,2	9,9
Sterfte	4,4	1,6
Flexibele keuzemogelijkheden	- 0,7	- 0,8
Totaal	14,9	10,7

Het resultaat op arbeidsongeschiktheid bestaat voornamelijk uit het voordelige verschil tussen de gevraagde risicopremie en de benodigde toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen als gevolg van arbeidsongeschiktheid.

Op sterfte is een voordelig resultaat geboekt van EUR 4,4 miljoen (2008: voordelig EUR 1,6 miljoen), bestaande uit een winst op het kortlevenrisico van EUR 5,4 miljoen (2008: winst EUR 3,8 miljoen) en een verlies op het langlevensrisico van EUR 1,0 miljoen (2008: verlies EUR 2,2 miljoen).

Het resultaat op flexibele keuzemogelijkheden bedraagt negatief EUR 0,7 miljoen (2008: negatief EUR 0,8 miljoen). Dit resultaat wordt voor het grootste gedeelte veroorzaakt doordat een groep oudere deelnemers gebruik maakt van de mogelijkheid tot gesubsidieerde pensioenvervroeging.

Resultaat op indexering

Beschikbaar uit premies	-	-
Indexering en algemene salarisontwikkeling	- 32,9	- 77,8
Totaal	- 32,9	- 77,8

De indexering van de pensioenrechten van actieve deelnemers en de indexering van de ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten worden gefinancierd uit de reserves. Zij vinden hun oorsprong in het overrendement (resultaat op beleggingen en verplichtingen).

(bedragen in EUR miljoenen)

Overige resultaten	2009	2008
Vrijval rentedragende schuld werkgever	–	10,0
Overig	0,2	–
Totaal	0,2	10,0

De vrijval schuld werkgever in 2008 betreft een schattingsverschil met betrekking tot de voorheen opgenomen verplichting garantie prepensioen.

Overige informatie **Verbonden partijen**

Het beheer van het pensioenfonds (pensioenuitvoering, bestuursondersteuning en vermogensbeheer) is ondergebracht bij Blue Sky Group B.V. Het pensioenfonds bezit gezamenlijk met Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM en Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel alle aandelen in Blue Sky Group (elk eenderde deel). De dienstverlening aan de aandeelhouders maakt ongeveer 83% (2008: 85%) uit van de totale omzet van Blue Sky Group. De overeenkomsten van dienstverlening zijn afgesloten op basis van marktconforme tarieven.

Medewerkers

Het pensioenfonds heeft geen personeel in dienst.

Bezoldiging bestuurders

De bezoldiging van de leden van het bestuur (inclusief de voorzitter) bedraagt totaal EUR 101 duizend (2008: EUR 99 duizend). Van de bezoldiging over 2008 is een bedrag van totaal EUR 77 duizend in 2009 in de kosten opgenomen.

Honorarium accountant

De accountantskosten zoals bedoeld in artikel 382a Titel 9, Boek 2 BW bedragen EUR 36 duizend (2008: EUR 90 duizend). De kosten hebben voornamelijk betrekking op de controle van de jaarrekening.

Belastingen

Het pensioenfonds is op grond van de aard van de activiteiten vrijgesteld van belastingheffing voor de vennootschapsbelasting.

Amstelveen, 27 mei 2010

Bestuur

Financiële

opzet Tussen Koninklijke Luchtvaart Maatschappij N.V. en Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM ('het fonds') is een uitvoeringsovereenkomst afgesloten waarin de financiering van het fonds is geregeld en de toe te passen grondslagen en methodieken zijn omschreven. De bijlage waarin de financiële opzet is beschreven is onderdeel van de ABTN van het fonds.

De bedragen, door het fonds benodigd ter voldoening van de pensioenverplichtingen, worden berekend met gebruikmaking van methoden en grondslagen zoals deze in algemene toelichting op de jaarrekening zijn omschreven. De premie, die wordt uitgedrukt als percentage van de som van de jaarpensioengrondslagen en de ploegendienstbetalingen van de deelnemers van het fonds, wordt vastgesteld met inachtnaam van de tussen het Fonds en KLM gesloten uitvoeringsovereenkomst.

De hoofdlijnen van het beleggingsbeleid van het fonds zijn vastgelegd in een door het bestuur van het fonds vastgesteld beleggingsplan.

De uitvoering van de pensioenregeling is door het fonds uitbesteed aan Blue Sky Group B.V. Deze organisatie verzorgt het vermogensbeheer, de administratie, de uitvoering en de advisering over de pensioenregeling en de bestuursondersteuning aan het fonds. De kosten verbonden aan de uitvoering van de pensioenregeling(en) zijn voor rekening van het fonds. Direct op de beleggingen betrekking hebbende kosten drukken rechtstreeks op de opbrengst van de beleggingen.

In de ABTN en de uitvoeringsovereenkomst staat voorgeschreven dat het fonds de volgende reserves en voorzieningen aanhoudt:

- > Reserve indexering;
- > Reserve toekomstige premiekorting voor deelnemers;
- > Reserve overgangsmaatregel 3;
- > Algemene reserve;
- > Voorziening pensioenverplichtingen;

Slechts voor zover door KLM, in overleg met de betreffende werknemersorganisaties schriftelijk toegestaan, mogen andere voorzieningen of reserves worden gevormd.

Bestemming

van het resultaat Ten aanzien van de bestemming van het resultaat is geen bepaling opgenomen in de statuten van het fonds. De bestemming is geconcretiseerd en geregeld in de ABTN.

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM te Amstelveen is aan Mercer Certificering B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2009.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de fondsmiddelen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

In overeenstemming met de richtlijn “Samenwerking tussen accountant en actuaris ter zake van de controle van verantwoordingen van verzekeringsinstellingen” heeft de accountant van het pensioenfonds mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid en de volledigheid van de administratieve basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeelsvorming van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens en de bevindingen van de accountant ten aanzien hiervan zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt voor mijn beoordelingswerkzaamheden heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht:

- > heb ik ondermeer onderzocht of de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld, en
- > heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten. Ik heb mij een oordeel gevormd over de waarschijnlijkheid waarmee het pensioenfonds de tot balansdatum aangevane verplichtingen kan nakomen, mede in aanmerking nemend het financieel beleid van het pensioenfonds.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningregels en uitgangspunten, als geheel bezien, toereikend vastgesteld. Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum ten minste gelijk aan het wettelijk vereist eigen vermogen.

Gemeten naar de wettelijke maatstaf is ten aanzien van de verplichtingen, aangegaan tot balansdatum, sprake van een toereikende solvabiliteit.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De vermogenspositie van Stichting Algemeen Pensioenfonds is naar mijn mening voldoende, mede gelet op de mogelijkheden tot toeslagverlening.

Amstelveen, 27 mei 2010

Drs. W. Brugman AAG
verbonden aan Mercer Certificering B.V.

Accountants- verklaring **Verklaring betreffende de jaarrekening**

Wij hebben de in dit verslag opgenomen jaarrekening 2009 van Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM te Amstelveen bestaande uit de balans per 31 december 2009 en de rekening van baten en lasten over 2009 met de toelichting gecontroleerd.

Verantwoordelijkheid van het Bestuur

Het bestuur van het Pensioenfonds is verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening die het vermogen en het resultaat getrouw dient weer te geven, alsmede voor het opstellen van het bestuursverslag, beide in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. Deze verantwoordelijkheid omvat onder meer: het ontwerpen, invoeren en het in stand houden van een intern beheersingssysteem relevant voor het opmaken van en getrouw weergeven in de jaarrekening van vermogen en resultaat, zodanig dat deze geen afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten bevat, het kiezen en toepassen van aanvaardbare grondslagen voor financiële verslaggeving en het maken van schattingen die onder de gegeven omstandigheden redelijk zijn.

Verantwoordelijkheid van de accountant

Onze verantwoordelijkheid is het geven van een oordeel over de jaarrekening op basis van onze controle. Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht. Dienovereenkomstig zijn wij verplicht te voldoen aan de voor ons geldende gedragsnormen en zijn wij gehouden onze controle zodanig te plannen en uit te voeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Een controle omvat het uitvoeren van werkzaamheden ter verkrijging van controle-informatie over de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening. De keuze van de uit te voeren werkzaamheden is afhankelijk van de professionele oordeelsvorming van de accountant, waaronder begrepen zijn de beoordeling van de risico's van afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

In die beoordeling neemt de accountant in aanmerking het voor het opmaken van en getrouw weergeven in de jaarrekening van vermogen en resultaat relevante interne beheersingssysteem, teneinde een verantwoorde keuze te kunnen maken van de controlewerkzaamheden die onder de gegeven omstandigheden adequaat zijn maar die niet tot doel hebben een oordeel te geven over de effectiviteit van het interne beheersingssysteem van het Pensioenfonds. Tevens omvat een controle onder meer een evaluatie van de aanvaardbaarheid van de toegepaste grondslagen voor financiële verslaggeving en van de redelijkheid van schattingen die het bestuur van het Pensioenfonds heeft gemaakt, alsmede een evaluatie van het algehele beeld van de jaarrekening.

Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Oordeel

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM per 31 december 2009 en van het resultaat over 2009 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verklaring betreffende andere wettelijke voorschriften

Op grond van de wettelijke verplichting ingevolge artikel 2:393 lid 5 onder f BW melden wij dat het bestuursverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, verenigbaar is met de jaarrekening zoals vereist in artikel 2:391 lid 4 BW.

Amstelveen, 27 mei 2010

KPMG ACCOUNTANTS N.V.

J.J.M. de Bruijn RA

**VERTROUWEN
IN DE SOLIDITEIT
EN TOEKOMST-
BESTENDIGHEID**

Deelnemersbestand

Personen met aanspraak op nog niet ingegaan pensioen

	Deelnemers	Gewezen deelnemers
Aantal per einde vorig verslagjaar	15.858	8.328
Bij wegens		
Indiensttreding	179	–
Herindiensttreding	12	–
Uitdiensttreding	–	495
Toekenning pensioen	–	–
Revalidatie	6	–
Overige oorzaken	–	8
Af wegens		
Invaliditeit	25	1
Overlijden	22	15
Toekenning ouderdomspensioen	223	133
Uitdiensttreding	488	–
Beëindiging wezenpensioen	–	–
Revalidatie	–	–
Herindiensttreding	–	12
Emigratie/afkoop/overdracht	–	246
Overige oorzaken	–	2
Aantal per einde verslagjaar	15.297	8.422

Pensioengerechtigden

Ouderdoms- pensioen	Nabestaanden- pensioen	Wezen- pensioen	Arbeidsongeschiktheids- pensioen	Totaal pensioengerechtigden
5.344	2.950	174	739	9.207
–	–	–	–	–
–	–	–	–	–
–	–	–	–	–
420	159	18	26	623
–	–	–	–	–
1	–	–	–	1
–	–	–	–	–
214	152	–	11	377
–	–	–	64	64
–	–	–	7	7
–	–	20	–	20
–	–	–	6	6
–	–	–	–	–
9	6	2	–	17
2	–	–	–	2
5.540	2.951	170	677	9.338

Ontwikkelingen 2000 – 2009

	2009	2008
Aantal deelnemers	15.297	15.858
> Mannen	11.522	11.911
> Vrouwen	3.775	3.947
Aantal gewezen deelnemers	8.422	8.328
> Mannen	5.087	5.014
> Vrouwen	3.335	3.314
Aantal pensioengerechtigden	9.338	9.207
Ouderdomspensioen	5.540	5.344
> Mannen	4.441	4.316
> Vrouwen	1.099	1.028
Nabestaandenpensioen	2.951	2.950
Wezenpensioen	170	174
Arbeidsongeschiktheidspensioen	677	739
> Mannen	438	488
> Vrouwen	239	251
(bedragen in EUR miljoenen)		
Premies	182	96
Premiekorting	14	69
Extra premie	29	–
Pensioenuitkeringen en uitgaande waardeoverdrachten	136	128
Voorziening pensioenverplichtingen	3.675	3.554
Beleggingen		
Vastgoed	341	318
Aandelen	2.054	1.522
Vastrentende waarden	2.188	2.210
Overig	67	– 182
Totaal	4.650	3.898
Totaalrendement	17,7%	– 20,8%

2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000
15.778	16.032	15.858	15.835	16.607	17.365	17.284	16.832
11.908	12.112	11.995	12.018	12.517	13.042	12.985	12.537
3.870	3.920	3.863	3.817	4.090	4.323	4.299	4.295
8.102	7.751	7.425	7.277	6.803	6.347	6.059	5.752
4.872	4.670	4.480	4.397	4.183	3.906	3.746	3.624
3.230	3.081	2.945	2.880	2.620	2.441	2.313	2.128
9.099	8.879	8.913	8.837	8.734	8.687	8.669	8.665
5.211	4.996	4.987	4.945	4.918	4.875	4.910	5.003
4.247	4.136	4.151	4.144	4.144	4.134	4.191	4.301
964	860	836	801	774	741	719	702
2.925	2.897	2.900	2.853	2.824	2.825	2.769	2.735
181	171	164	156	139	145	144	147
782	815	862	883	853	842	846	780
526	552	590	605	576	577	580	545
256	263	272	278	277	265	266	235
47	153	138	139	133	127	118	117
112	8	14	32	70	69	77	43
-	-	-	-	-	-	-	-
124	114	112	109	108	103	101	97
2.723	2.961	2.879	2.648	2.503	2.429	2.254	2.163
397	528	392	305	306	314	345	338
2.155	2.233	2.227	1.556	1.664	1.216	1.517	1.497
2.321	2.084	1.849	1.732	1.281	1.420	1.466	1.614
125	60	- 117	181	121	46	- 3	40
4.998	4.905	4.351	3.774	3.372	2.996	3.325	3.489
3,4%	11,0%	15,1%	12,3%	14,2%	- 8,9%	- 2,8%	1,5%

Colofon

Uitgegeven door:

Stichting Algemeen

Pensioenfonds KLM

Prof. E.M. Meijerslaan 1

Postbus 123

1180 AC Amstelveen

T 020 426 62 10

F 020 426 63 85

E pensioenservice@klmgrondfonds.nl

I www.klmgrondfonds.nl

Coördinatie

Blue Sky Group B.V. >Amstelveen

Tekst

Blue Sky Group

Fotografie

frissewind >Amsterdam

Vormgeving

frissewind >Amsterdam

Realisatie

C&F Report Amsterdam B.V.

Druk

Aeroprint >Ouderkerk aan de Amstel

Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM

Postbus 123 | 1180 AC Amstelveen

T 020 426 62 10 | F 020 426 63 85

E pensioenservice@klmgrondfonds.nl

W www.klmgrondfonds.nl

VERSLAG JAAR 2009